

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ÇEVİRİLER IŞIĞINDA JOSEPH FREIHERR VON
HAMMER-PURGSTALL'IN EDEBİYATÇI VE
ÇEVİRMENLİK YÖNÜNÜN İRDELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özgür KARYEMEZ

Enstitü Anabilim Dalı: Mütercim-Tercümanlık

Tez Danışman: Prof. Dr. İlyas ÖZTÜRK

HAZİRAN – 2008

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ÇEVİRİLER IŞIĞINDA JOSEPH FREIHERR VON
HAMMER-PURGSTALL'IN EDEBİYATÇI VE
ÇEVİRMENLİK YÖNÜNÜN İRDELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özgür KARYEMEZ

Enstitü Anabilim Dalı: Mütercim-Tercümanlık

Bu tez 27/06/2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İlyas ÖZTÜRK   Prof. Dr. Binnaz BAYTEKİN   Doç. Dr. Muharrem TOSUN

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Özgür KARYEMEZ

27.06.2008

ÖNSÖZ

“Çeviriler Işığında Joseph Freiherr Von Hammer-Purgstall’ın Edebiyatçı ve Çevirmenlik Yönün İrdelenmesi” konusu, geçmişten günümüze ışık tutması bakımından giderek önem kazanan “tarihsellik ve çeviri süreci” yaklaşımı bağlamında üzerinde durulmaya değer bulunmuştur. Çalışmalarım boyunca bana yol gösterip desteğini esirgemeyen; değerli hocam Prof. Dr. İlyas ÖZTÜRK’e, çok sevdiğim aileme, her zaman gösterdikleri sevgi, emek ve yardımları için çok teşekkür ediyorum. Yetişmemde katkıları olan tüm hocalarıma da minnettar olduğumu ifade etmek isterim.

Özgür KARYEMEZ

27 Haziran 2008

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
RESİM LİSTESİ.....	iv
ÖZET.....	v
SUMMARY.....	vi
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: HAMMER-PURGSTALL'IN HAYATI.....	8
1.1. Graz Kentindeki Dönem.....	8
1.2. Görevleri.....	8
1.2.1. Büyükelçilik, Çevirmenlik ve Özel Danışmanlık.....	9
1.3. Tarihçi Kişiliği.....	11
1.3.1. Osmanlı Tarihçisi Hammer-Purgstall.....	11
1.3.2. Osmanlı İmparatorluğu Tarihi.....	12
1.4. Dini Kişiliği.....	16
1.3.1. Dinsel Yönden Hammer-Purgstall.....	16
1.5. Son Yılları.....	18
1.5.1. Avusturya Şark Akademisi.....	18
BÖLÜM 2: EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	21
2.1. Eserleri.....	21
2.1.1. Osmanlı Mühürleri.....	21
2.1.2. Anılar.....	22
2.2. Edebi Eleştirmenlik Yönü.....	23
2.1.1. Binbir Gece Masalları.....	23
BÖLÜM 3: BİR ÇEVİRMEN OLARAK PURGSTALL.....	25
3.1. Çeviriler Işığında Hammer ve Rückert'in Şiirlerinin Karşılaştırılması.....	25
3.1.1. Biçemsel Karşılaştırma.....	26
3.1.2. Semantik Açıdan Karşılaştırma.....	28
3.1.3. Şiirlerin Çeviribilim Açısından Karşılaştırılması.....	30

3.1.4. Mevlana'dan Örnek Farsça Metinler (Latin Harfleriyle) Bunların Almanca'ya Tercümeleri ve Türkçe Çevirileri	40
3.2. Bir Şiirin Başka Bir Dile Çevrilebilme Zorluğu.....	57
3.2.1. Purgstall ve Divan-ı Kebir Çevirisi	60
BÖLÜM 4: YANSIMALAR.....	66
4.1. Türk Kültüründe Yansımalar.....	66
4.2. Alman Kültüründe Yansımalar.....	72
4.2.1. Purgstall'ın Goethe'ye Yansıması.....	75
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	78
KAYNAKLAR.....	85
ÖZGEÇMİŞ.....	90

KISALTMALAR

K.K. : Kont Kaunitz

HPD : Hammer-Purgstall Derneği

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Joseph Freiherr Von Hammer Purgstall.....	8
Resim 2: Osmanlı İmparatorluğu Tarihi.....	12
Resim 3: Ankara Kuşatması Haritası.....	15
Resim 4: Hammer Purgstall'ın Viyana civarında Klosterneuburg'taki kabri.....	17
Resim 5: Osmanlı Mühürleri.....	22

Tezin Başlığı: Çeviriler Işığında Joseph Freiherr Von Hammer-Purgstall'ın Edebiyatçı Ve Çevirmenlik Yönünün İrdelenmesi

Tezin Yazarı : Özgür KARYEMEZ **Danışman :** Prof. Dr. İlyas ÖZTÜRK

Kabul Tarihi : 27 Haziran 2008 **Sayfa Sayısı :** VI (ön kısım) + 90 (tez)

Anabilimdalı : Mütercim-Tercümanlık **Bilimdalı :** Mütercim-Tercümanlık

“Çeviriler Işığında Joseph Freiherr Von Hammer-Purgstall'ın Edebiyatçı Ve Çevirmenlik Yönünün İrdelenmesi” başlığını taşıyan bu çalışma, farklı olan Doğu ve Batı kültürünün tarih boyunca kaynaşma ve etkileşim çabası içinde olmasında ünlü Şarkiyat Bilimci Hammer-Purgstall'ın rolü üzerine odaklanmaktadır. Bu odaklanmada, Purgstall'ın tarihçiliği, çevirmenliği, edebi, dini kişiliğinin oynadığı rollere ve bunların sonucunda ortaya çıkan yansımalara vurgu yapılmıştır. Bu çalışma, Purgstall'ın çok yönlü kişiliği hakkında bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemektedir. Onun Doğu ve Batı kültürlerine yaptığı katkıların ortaya çıkarılmasıyla birlikte bu alanda yapılan ve yapılacak olan çalışmalara ışık tutacak ve kaynak olacaktır.

Birinci bölümde, Hammer-Purgstall'ın görevleri ve yaşantısından yola çıkılarak hayatı irdelenmiştir. Hammer gerek resmi görevi gereği gerekse özel ilgisi sonucu, İstanbul'da kaldığı dört yıl zarfında Osmanlı tarihine ilişkin yazılı kaynakların neredeyse tamamından oluşan bir arşive sahip oldu. Topkapı kütüphanesindeki kitaplardan Suriye, Irak ve Mısır'daki yazmalara kadar pek çok kaynağı içeriyordu elinin altındaki arşiv. Bu arşive sahip olmasında görevlerinin ne gibi katkısı olduğuna ve onun sonuçlarını Avusturya Şark Akademisi'nde nasıl kullandığı gibi sorulara karşılık bulmaya ve bunları sorgulamaya çalışılmıştır. Tarihçi kişiliğinden yola çıkarak çok köklü bir geçmişi olan Osmanlı İmparatorluğunun kaynaksızlık sorununu nasıl çözdüğü sorusuna 'Osmanlı Tarihi' eseri incelenerek cevap verilmeye çalışılmıştır. Yaşamında dini yönden İslamiyete ne kadar çok yakınlaştığını gösteren birkaç somut kanıtla ispatlanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, birikimlerini kullanarak, Doğu kültürüne hangi edebi eserleri bıraktığı ve bu eserlerin o kültürdeki önemi irdelenmiştir.

Üçüncü bölümde, çevirmenlik özelliğinden yola çıkılarak çeviri ve şiir çevirisine yönelik modeller sunulmuş ve bir şiir çevirisi olarak 'Divan-ı Kebir'in içinde yer alan çeviriler doğrultusunda seçilmiş olan Hammer ve Rückert şiirleri üzerinde ile karşılaştırma yapılarak uygulanmıştır.

Dördüncü ve son bölümde ise diğer bölümlerden elde edilen bilgiler ışığında Türk ve Alman Kültürleri model alınarak Doğu ve Batıya olan yansımaları irdelenmiştir.

Bu çalışmanın oluşmasında Hammer-Purgstall'ın yaptığı çeviriler, bıraktığı eserler ve görevlerinin etkileri yöntem olarak belirleyici olmuştur.

Anahtar kelimeler: Şarkiyat, Divan-ı Kebir Çevirisi, Yansıma, Doğu Batı Kültürü

Title of the Thesis: Studying the literary and interpretership characteristics of Joseph Freiherr Von Hammer-Purgstall on the framework of translations	
Author : Özgür KARYEMEZ	Supervisor : Prof. Dr. İlyas ÖZTÜRK
Date : 27 June 2008	Nu. of pages : VI (pre text) + 90 (main body)
Department : Translation and Interpreting	Subfield : Translation and Interpreting
<p>The study which has the title of “Studying the literary and interpretership characteristics of Joseph Freiherr Von Hammer-Purgstall on the framework of translations” focuses the role of the famous Orientalist Hammer-Purgstall on two different cultures, The Western and Eastern Cultures, which have been trying so much to get interaction with each other throughout the history. On this focusing, the emphasis is on the importance of Hammer-Purgstall’s characteristic roles such as his being historian, literary man, interpreter and religious which cause different results at the end. The aim of this study is to gain a view on all rounder man, Hammer-Purgstall. Bringing on light his contribution to The Western and Eastern Cultures individually and socially will be source and light for the studies on this field.</p> <p>In the first part of this study, his life is revised by the light of his way of living and duties such as being interpreter and ambassador. Hammer-Purgstall obtains a huge archive including almost all written documents related to the Ottoman Empire because of both his special interest and official duty while he has been to İstanbul for four years. This huge archive covers lots of book sources from Topkapı Library to Syria, Iraq and Egypt. The answers of these questions are looked for: What kind of advantages did his duties provide with this archive and how did he use these results in Austrian Oriental Academy? By the light of the previous part, the inadequate source problem of Ottaman Empire which had a long history is tried to solve by studying his famous work, ‘The Ottaman Empire’, regarding him as being a history man. it was tried to prove how he was close to Islam Religion during some parts of his life by taking some concrete clues into consideration.</p> <p>In the second part, with the help of his experiences, the literary works he presented to the Eastern Culture and the importance of them in this culture are studied.</p> <p>In the third part, thanks to his being an interpreter, some of the important issues regarding translation especially poetry translation are explored and the importance of translation is emphasized. Models for translating poetry are presented and theory for poetry translation is suggested, explained, and applied to poems chosen from each of the cycles in Divan-ı Kebir by comparing with Rückert’s translations.</p> <p>At the last part, by the light of the evidences gained from the other parts, its reflections on The Western and Eastern Cultures are studied by taking the Turkish and German Cultures as a model. Hammer-Purgstall’s works, duties and translations as a method play a crucial role forming this study.</p>	
Keywords: Oriental, Translation of Divan-ı Kebir, Reflection, The Western and Eastern Cultures	

GİRİŞ

İki farklı kültürün kaynaşmasında ortak noktalar bulmak gayet önemlidir. Bu farklı kültürler sayesinde hem o kültür kendi varlığının bilincinde olur hem de yeni yeni birçok kazanımlar elde eder. Bu kazanımlar, o kültürün gelişip evrim geçirmesine neden olur. Başka bir deyişle, o kültürün dinamiklerini oluşturur.

Ayrıca iletişim sürecinde kültürler sürekli yeniden yaratılmaktadır. Bu aktif süreç çerçevesinde değişim ve gelişim dönemlerinden başarıyla geçip varlığını sürdürmekte ve iki kültürün bir araya gelmesinden dolayı üçüncü bir kültür oluşmaktadır. Kültürlerin böyle bir başarı elde etmelerinde kesinlikle farklı dönemlerde önemli kişiler ciddi katkılar sağlamıştır. Zamanında Doğu ve Batı kültürlerinin kaynaşmasında da bu önemli kişilerin rolleri kaçınılmazdır (Tosun ve Akay, 2002).

Bugün Türkiye ve Avusturya arasında birçok alanda düzeyli ilişkiler mevcutsa, bu önemli Türk ve Avusturyalı kişilerin, 15. ve 18. yüzyıllardaki savaşlardan sonra iki ülkenin birbirlerini tanımalarında önemli katkılar sağlamasıyla mümkün olmuştur. Bu ilişkilerin sağlam temellere dayanmasında gerek söze gerekse de yazıya döktükleri değerler önemli rol oynamıştır. Avusturya'da bu hizmeti yapanlar arasında Joseph von Hammer-Purgstall (1774 – 1856) ilk sıralarda yer alır. Hammer'in tür ve niteliği ne olursa olsun bilgi ve kayıt çerçevesine gösterdiği geniş çaplı ilgiyi anlatan en somut kanıt şüphesiz ki ortaya çıkardığı eşsiz yayınlardır. Bu yayınlar içerik bakımından son derece zengin belgeler olarak nitelenmektedir. Hatta bibliyografik yapısını izlemeye başlangıç noktasını 'Anılar' eseri oluşturduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca birçok yeni çeviri kuramları son zamanlarda ortaya çıkmasına rağmen hatta çevirinin bir bilim dalı olması çabası içinde olmadığı zamanda bile Hammer-Purgstall belki farkında olmadan bazı kuramlara dayanarak çeviriler yapmıştır. Doğu dillerine ve kültürüne ait önemli eserleri Almancaya çevirerek Avrupa kültürüne yadsınamayacak kadar önemli katkılarda bulunmuştur. Ayrıca Çağdaş Osmanlı Tarihinin ilk yazıcısıdır (Franz Saure, 1972:79).

Çalışmanın Amacı

Osmanlı İmparatorluğu çok köklü bir geçmişe sahiptir. Yalnız bu geçmişin diğer nesillere aktarılması gerekiyordu. Bir bakıma kendi varlığını belli başlı yazılı belgelerle güvence altına alması gerekiyordu. Dünyayı hâkimiyeti altına alacak kadar güçlü olan bu İmparatorluğun ne yazık ki yeterli kaynağı yoktu. Bu da tarihsel süreçte çok büyük bir eksiklikti.

Hammer-Purgstall, başka dillere özellikle de Doğu dillerine çok fazla ilgi duyardı. Bu, hem görevlerden kaynaklanmaktaydı hem de görevlerindeki başarılarını etkilemekteydi. Henüz 15 yaşındayken Kraliyet Akademisine kayıt yaptırdı. Burada diplomat ve çevirmen olmak için yeterince donanıma sahip oldu. Beş yıl gibi kısa bir dönemin sonunda Türkçe, Farsça ve Arapça yanında, Fransızca, İtalyanca, Latince ve Yunanca da öğrenmiştir. Artık öğrendiği bu dilleri uygulama zamanı gelmiştir.

Hammer-Purgstall'ın çalışmalarının ağırlık noktasını Osmanlı İmparatorluğu teşkil ediyordu; altı yıl geçirmişti İstanbul'da, önce 1799-1800 arasını, sonra da 1802-1806 yıllarını. O, İslam dünyasının ilerki kaderinin Türk düşüncesi tarafından belirlendiğini söyleyen belki de ilk, ama mutlaka az kişiden biriydi ve bu yüzden de klasik Arap tarihi yanında bu imparatorluğun yüzyıllar süren tarihini araştırma alanı olarak seçti (Babinger, 1953:45).

Bu çalışmamda, geçmişi yüzyıllara dayanan ve uzun bir dönem tarihteki yerini başarıyla koruyup, bütün dünyayı hâkimiyeti altına alacak kadar güçlü olan Osmanlı İmparatorluğunun nasıl olur da geçmişe dönük bir kaynağa kendi içerisinde çözüm bulamayıp Avrupalı çağdaş bir yazar olan, Şarkiyat bilimiyle uzun süre uğraşan Hammer-Purgstall'dan nasıl faydalandığını çeşitli kaynaklar göstererek irdelemeye çalışacağım.

Her ne kadar bir imparatorluk hakkında bilgi toplamak çok büyük bir birikim gerektirse de, bu birikim çok geniş çaplı bir arşive dönüştürmek de o kadar ustalık ister. Hammer-Purgstall, Osmanlı tarihiyle ilgili yazılı kaynakların büyük bir bölümünü toplamada büyükelçilik, çevirmenlik gibi görevlerinin yanı sıra o kültüre özel olarak duyduğu ilginin önemini sorgulayıp cevaplandırmaya çalışacağım.

Ayrıca, dünyada büyük düşünürler bir evrensellik çerçevesinde hareket ettikleri için, bazen kendi ulusal düşüncelerini gözardı edebilirler. Buna karşın bazı kişilerce bu bakış açıları dar pencereden bakıldığında yanlış değerlendirilebilir. Bir başka deyişle, eserlerindeki dinsel tolerans, sanki o dini seçmişler gibi algılanabilir. Bu çalışmamda, Hammer-Purgstall'ın kabrinden ve yaşantısından yola çıkarak, İslam dinine olan yakınlık evrensellik ilkesinden mi kaynaklanmaktadır, yoksa gerçekten manevi duygularının etkisi var mıdır ikilemine bir cevap bulmaya çalışacağım.

Hammer-Purgstall 19. yüzyılların başında çeviriye yönelmiştir. Gerek Batı dillerine gerekse de Doğu dillerine bir bütün olarak vakıftı. Bu özelliği sayesinde hem yaşadığı dönemde hem de ölümden sonra Doğu ve Batı kültürleri arasında bir köprü görevi gördü ve görmeye de devam edecektir. Her ne kadar çeviri bir bilim olarak 20. yüzyılın üçüncü çeyreğinde incelenmeye başlansa da, Purgstall 18. yüzyılda Divan-ı Kebir çevirisi yaparken bazı teknik ve yöntemleri kuramlar çerçevesinde kullanmaya başlamıştır. Günümüz çeviri kuramlarıyla onlar arasında bir bağlantı kurmaya çalışacağım.

Türk ve Alman Kültürünün, Doğu ve Batı kültüründeki yeri ve önemi yadsınamayacak kadar büyüktür. Bu iki kültürü birer model olarak alıp, ilişkilerini ve yansımalarını, Hammer-Purgstall'ın iki kültüre de armağan ettiği eserler ışığında irdeleyeceğim.

Çalışmanın Önemi

Joseph Von Hammer Avusturya'nın Graz kenti belediyesinde memur olarak çalışan bir babanın çocuğu. Doğumu (1774) Osmanlı'nın zirveden hızla inmeye başladığı, kargaşanın diz boyu olduğu döneme denk geliyor. 1700'lü yılların başından itibaren evvela Üçüncü Ahmed tahttan indirilmiş, ardından Birinci Mahmud, Üçüncü Osman ve Üçüncü Mustafa birbiri ardına kaybedilmiş ve Birinci Abdülhamid tahta çıkmış. O yıllarda Batı'da Doğu'ya, yani Osmanlı'ya ilginin sebebi belli: Çözülmenin zamanını doğru tespit etmek ve yıkımdan pay almak. Hammer'in 'Doğu dillerine' ilgisinin ne ailevi bir sebebi var ne de erken keşfedilmiş yetenekle ilgisi. Onun, Avusturya İmparatorluğu'nun Doğu dilleri tercümanı ihtiyacını karşılamak için, Viyana'da açtığı Şarkiyat Akademisi'ne babasının hamisi Prens Eugen'in yönlendirmesiyle girdiği biliniyor.

Ancak genç adamın, on yıl sonra akademiden mezun olduğunda, uzmanlığına aşkla bağlandığına şüphe yok. 1802'de yani Üçüncü Selim'in saltanatı yıllarında Osmanlı başkentinde görevli büyükelçi Baron Schtumer'in yanında tercümanlık ve elçilik sekreterliği görevine tayin edildiği biliniyor. Hammer gerek resmi görevi gereği gerekse özel ilgisi sonucu, İstanbul'da kaldığı dört yıl zarfında Osmanlı tarihine ilişkin yazılı kaynakların neredeyse tamamından oluşan bir arşive sahip oldu. Topkapı kütüphanesindeki kitaplardan Suriye, Irak ve Mısır'daki yazmalara kadar pek çok kaynağı içeriyordu elinin altındaki arşiv. Bu koleksiyon halen Viyana'da ulusal kütüphanede korunuyor. Hammer'in sadece Osmanlı tarihine ilişkin belgelerle yetindiği söylenemez. İran ve Arap tarihinin en eski kaynaklarına, Mısır tarihiyle ilgili papirüs tomarlarına ulaşmış onları derlediği, Binbir Gece Masalları'ndan İbni Ahdun'a kadar pek çok Doğu kaynağını tercüme ederek Avrupalı araştırmacıların İslam dünyasına bakış açısının değişmesini sağladığı biliniyor. 1806'da İstanbul'dan ayrılıp ülkesine dönen Hammer, babasının ölümü üzerine koruyucusu Prens Eugen tarafından resmen evlad edinildi ve ismine bu ailenin Purgstall adı eklendi. Daha sonra Avrupa saray ve kütüphanelerinde Osmanlı tarihine ilişkin belge, seyahatname ve kitapları araştıran Hammer 1815'te ünlü 'Osmanlı Tarihi'ni yazmaya başladı. Osmanlı devletinin kuruluşundan Küçük Kaynarca Anlaşması'na (1774) kadar olan dönemin ele alındığı eserin ilk cildi 1827 yılında Almanca olarak yayımlandı. 1835 yılında tamamlanan 11. cildin ardından eser aynı sene önce Fransızcaya, daha sonra İngilizceye çevrildi. Ünlü Oryantalist (Doğubilimci) Joesph Freiherr von Hammer-Purgstall (1774-1856) hâlâ değerini koruyan Osmanlı Tarihi hakkındaki bu ünlü başyapıtını yazmasıyla birlikte, Avrupa'nın Doğu'ya ("Şark", "Orient") ve dolayısıyla Türklere bakışı görece daha nesnel bir nitelik kazandı. Avrupa'nın Türkiye'yi Avrupa Birliği içinde hem görmek hem de görmemek isterken, perde arkasında tarihsel önyargıların önemli bir rol oynadığı ve önyargılar temelinde düşmanlığın kışkırtılmaya çalışmasının başvurulan bir yöntem olduğu açıkça ortaya çıkmıştır. Önyargıların ise tarihsel süreçte ülkeler arasında sağlıklı bir ilişki kurulmasını engellediği ile ilgili tartışmalar sürmekte ve bu durum Avrupa Birliği'ne girmek isteyen Türkiye ve Türk kamuoyunu meşgul eden güncel bir konu olamaya devam etmektedir. Avrupa Tarihi'nde Türkler bütün bu tartışmalar arasında bilimsel çalışmaların değeri daha da artmaktadır. Bu nedenle Avrupa Tarihi'nde Türkleri konu edinmiş belge ve yapıtların Türkçe'ye çevrilmesi veya değişik

açılardan irdelenmesi önemli görevler arasında yer almaktadır. İşte bu yüzden bu çalışmam, Türkiye için oldukça önem taşımakta ve katkı sağlamaktadır.

Bugün Osmanlılar'ın fethettiği Arap dünyasında ne olup bittiğini, Fransa'da ve hatta Rusya'daki tarih öğrencisi, okuyup biliyor; ama biz bilmiyoruz. Bu doğrultuda küçük bir paragraf bile yazılmamıştır. Osmanlı'dan önceki Balkanlar nedir, kitaplarda bir paragraf yoktur ve oralarda nasıl bir hayat değişikliği olmuştur, örnek yoktur. Çünkü hiç bir şekilde o dünyadan haberimiz olmamış. Çok ilginç bir olaydır: Osmanlı Tarihi'nin büyük sentezini, ne 18. asrın ne de 19. asrın Türk âlimleri yapmıştır. Bunu bir Avusturyalı bilgin olan Joseph Hammer von Purgstall yaptı.

Ünlü tarihçi 1850'lerde Viyana yakınlarındaki Heinfeld Şatosu'na çekildi ve 1856 yılı Kasım ayında öldü. Hammer'in mezarının planlarını sağlığında kendisinin çizdiği ve taşına Joseph olan adını Yusuf olarak kazıtığı fazla bilinmiyor. Kloster Neuburg'daki kabri görenlerin lahtin Osmanlı ulema mezarlarından örnek alındığını fark etmemeleri imkânsız. Arapça olarak 'Hüve'l baki. Rahman olan Allah'ın merhametine sığınan üç dilin tercümanı Yusuf Hammer' yazılmış kitabe bence Hammer konusunda araştırma ihtiyacını gündeme getiriyor. Kaldı ki ailesinin de bu geleneği sürdürdüğünü kaydetmem lazım. Ahmet Cevdet Paşa'yla sürekli mektuplaşan, Osmanlı devletinin ilk meclis denemeleri doğrultusunda oluşturulan Encümen-i Daniş'e Purgstall-Hammer üye seçildi. Bu kurumun açılışında tüm devlet erkânı hazır bulundu. Bu da o devirde çeviri ve çeviri eğitiminin üzerinde ne kadar özenle durulduğunu göstermektedir. İki başkanı vardı. Biri vakıf olduğu Doğu dilleriyle diğeri de Batı dilleriyle ilgeleniyordu (Öztürk, 2000:62).

Hammer'in büyük birikim ve uğraşlar sonucu kaleme aldığı “Osmanlı Tarihi” eseri Türkçeye ancak 1911'de Ata Bey tarafından çevrilmeye başlandı. 11. cild 1947'de neşredilebildi.

Ayrıca bu çalışma, şiir çevirisi üzerine yapılacak bir araştırmada faydalı olması bakımından önemlidir. Mevlânâ'nın *Dîvân-ı Kebîr*'inden, Hammer, Rückert ve Gölpınarlı tarafından yapılmış çeviriler de bu bağlamda üzerinde durulması gereken bereketli ürünler olarak gözükmektedir. Biz bunlardan sadece beş gazel çevirisi üzerinde duracak, farklı kişiler tarafından yapılmış çeviriler arasında benzeşim, aykırılık ve yaklaşım açısından ne gibi yakınlık ve uzaklıklar bulunduğunu saptamaya, çeviri ve

kültürlerin aktarımı ve anlaşılması açısından eleştirel bir karşılaştırma ve değerlendirme yapmaya çalışacağız.

Mevlânâ (1207-1273) ünü dünyaya yayılan ve değeri her geçen gün daha da artan bir büyük Türk düşünürü ve bir gönül adamıdır. Hammer-Purgstall (1774-1856), Mevlânâ'ya ve eserine samimi yakınlık duymuş ve onun *Dîvân-ı Kebîr*'inden birçok gazel ve kasideyi Almanca'ya aktarmıştır. Rückert (1788-1866) de, ondan kısmen doğrudan doğruya, kısmen de serbest olarak birçok şiiri almancaştırmıştır. Karşılaştırmamıza zemin oluşturacak metinler ve bunların farklı çevirileri, -gerek bu çalışma dolayısıyla bir sağlamanın yapılmasına, gerekse herhangi bir karşılaştırma veya sınamadan geçirilebilmesine imkân tanıyacaktır.

Çalışmanın Yöntemi

Çeviri, ulusların birbirlerini daha iyi tanıyıp kaynaşmalarını sağladığı inkâr edilemez. Bilim ve kültür aktarımı sayesinde bir tanışma ortamı doğmuştur. Böylece her savaştan sonra bir etkileşim olmuş, çeviri yoluyla da barışın temelleri atılmıştır. Bu da dostluk bazında rekabetlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Geçmişe dönük bir çalışma yapıldığında yazılı kaynaklar bazen tek başına yetmez. Çeviri vasıtasıyla bu bilgiler başka dillere aktarılarak bir evrensellik kazanır. Bu yüzden, Hammer-Purgstall'ın çok yönlü kişiliğini araştırdığımda, çevirinin ışığı bir yöntem olarak daima güvенеbileceğim bir kayanak olmuştur.

Günümüz çeviri kuramlarıyla Hammer-Purgstall'ın yaptığı çevirileri kıyaslama ve ortak noktalarını bulma yöntemini kullanmak; araştırmayı ve çalışmayı eleştirel bir bakış açısından sonlandırmaya katkı sağlamıştır.

Elde edilen bilgiler doğrultusunda bölümlerin özellikleri, karşılaşılan güçlükler, ihtiyaçlar ve beklentiler gün yüzüne çıkarılmaya, sonuç kısmında ise karşılaştırmaya ve eleştirel biçimde ele almaya ve çözüm önerileri verilmeye çalışılmıştır.

Sınırlılıklar

Çeviri son derece karmaşık bir iştir. Onu olanaklı kılacak bir söylemin amaç dilde oluşturulması da öyle. Çeviri işi, kaynak metin ile erek metin arasında bağlantıyı sağlayan bir süreçtir. Bu çalışmamda, en çok kaynak dilde metin bulma sorununu

yaşadım. Çünkü bu alanda yapılan geniş kapsamlı araştırma ve çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Hammer-Purgstall, tarihçiliğiyle ön plana çıkmıştır. Bu yüzden yaptığı çevirilerle bir araştırmada çok kesin sonuçlara ulaşılabileceğini söylemek çok olumlu bir görüş olmaktan ileriye gitmez. Ama bu çalışma sayesinde daha birçok yeni ürünler tarihsel sürece kazandırılabilir. Her ne kadar başlangıç olmasa da, belli bir yolda ufak da olsa ışığı görebilmek için bir çıkış noktası olabilir.

Ayrıca İstanbul'da büyükelçilik yaptığı zamandaki bazı belgelerin gizli tutulması çalışmamı sınırlandırmıştır.

BÖLÜM 1: HAMMER-PURGSTALL'IN HAYATI

Resim 1: Joseph Freiherr Von Hammer Purgstall

1.1. Graz Kentindeki Dönem

Avusturyalı ünlü tarihçi, diplomat ve Doğu bilimleri uzmanı Purgstall Avusturya'nın Graz şehrinde doğmuştur. 9 Haziran 1774 tarihi gerek Osmanlı gerekse de Avusturya kültürü için çok önemli bir tarihçinin gözlerini hayata açtığı dönemdir. Babası o dönemin önemli memurlarından Joseph Johann von Hammer'dır.

1.2. Görevleri

Hammer-Purgstall, daha 15 yaşındayken, diplomat ve çevirmen yetiştiren Kraliyet Akademisine girerek Doğu dillerini öğrenmeye başlamıştır. 20 yaşlarına geldiğinde Türkçe, Farsça, Arapça'nın yanında, Fransızca, İtalyanca, Latince ve Yunanca da öğrenmiştir. Daha genç yaşlarda elde ettiği bu üstün başarı çeşitli iş alanlarındaki kapılarının kolayca açılması için ona imkân sağlıyordu. Aldığı görevler; büyükelçilik, diplomatlık, çevirmenlik ve özel danışmanlık, sayesinde sadece kendi ülkesine değil tüm dünyaya hizmet ederek bir evrensellik kazancı elde ediyordu.

1.2.1. Büyükelçilik, Çevirmenlik ve Özel Danışmanlık

Büyükelçiliğin başlıca görevi ülkesinin menfaatlerini gözeterek, Türkiye ile Avusturya arasındaki ikili ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmaktır. Günümüzde ikili ilişkilerin çerçevesi son derece geniştir. Siyasi ilişkilerin yanı sıra, ekonomik, ticari, kültürel ve askeri ilişkiler, turizm, spor, sanat gibi pek çok alandaki temaslar Büyükelçiliğin görev alanına giren konular olmaktadır.

Hammer-Purgstall 1796 yılında Avusturya diplomasisinin dış ilişkiler başkanlığında genel sekreter olarak çalıştı. 1799 yılında İstanbul'daki Avusturya elçiliğinde çalıştığı sırada Türkçe öğrenmiştir. Bu sayede günümüzdeki her alanda ikili ilişkilerin gelişmesi diyalogdan ve karşılıklı temasların artmasındaki temeli oluşturmuştur. O dönemdeki birçok karşılıklı üst düzey ilişkiler artmış ve ikili temaslarda son derece verimli sonuçlar alınmıştır.

Bu dönemde Doğu tarihi ve edebiyatıyla ilgilenmiştir. Doğu Akdeniz'de Fransızlar aleyhine İngilizlerin açtığı seferlere katılmıştır. Kendini Doğu dillerine adanmıştır. Yazınsal yönden ilk çalışması von Jenisch işbirliğiyle ve Meninski editörlüğünde ortaya çıkardığı "Arapça-Türkçe-Farsça" sözlüğüdür.

1817'de İstanbul'da elçilik görevi boşalmış ve Hammer Prens Metternich ile yaptığı bir görüşme sırasında bu göreve talip olduğunu, İstanbul'da daha önce diplomatik görevde bulunduğu için tecrübeli olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Prens Metternich: "*Sizin gibi Osmanlı İmparatorluğunu çok iyi tanıyan biri ancak tehlikeli bir elçi olur*" demiştir (Purgstall, 1987:129). Böylece Hammer'in teklifi reddedilmiştir. Hammer'in diplomatik bir görev alabilme çabaları boşuna gitmiştir.

Avusturyalı Şarkiyatçı ve tarihçi olan Hammer 1799 tarihinde Papanın elçisi Baron Herbert'in tercümanı olarak Türkiye'ye gelmiştir. Aynı yıl Mısır'a gitti ve Türk-İngiliz askerlik çalışmalarında görevlendirildi. Türkçe, Arapça, Farsça dillerine vakıf olan yazarın bizimle ilgili, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Osmanlı Şiir San'atı, Osmanlı İmparatorluğu'nun Devlet İdaresi ve Mehmet Ata Efendi'nin Türkçe'ye çevirdiği, Osmanlı Tarihi adlı eserlerinin yanı sıra, otuz yıllık çalışmaları ile Türkiye, Ortadoğu ve İran ile ilgili birçok eser vermiştir.

Joseph von Hammer-Purgstall 1799'da İstanbul'daki Avusturya elçiliğine tercüman olarak yollanmıştır. 1799 yılında İstanbul'daki Avusturya elçiliğinde çalıştığı sırada Türkçe öğrendi.

Hammer-Purgstall aynı zamanda büyük bir çevirmendir. Henüz 15 yaşındayken, diplomat çevirmen yetiştiren Kraliyet Akademisine girerek Doğu dillerini öğrenmeye başlamış, beş yıllık öğreniminden sonra Türkçe, Farsça Arapça'nın yanında, Fransızca, İtalyanca, Latince ve Yunanca da öğrenmiştir. Doğu dillerine ve kültürüne ait önemli eserleri Almanca'ya kazandırarak büyük yankılar uyandırmıştır.

1790 yılında bir Türk delegasyonunda çevirmenlik yapması onun sadece elçilik görevinde yer almasında önemli rol oynamamıştır aynı zamanda onun dil yeteneğinin ne kadar yüksek olduğunu göstermesi bakımından anlamlıdır. Türk bilim adamı olan Hacı Halife'nin Ansiklopedisini tercüme etmiştir. Böylece Türk Kültüründeki bir eseri öncelikle kendi kültürüne sonra da Dünya Edebiyatına çeviri sayesinde kazandırmıştır.

Hammer-Purgstall orada dilbilgisini değerlendirme olanağı bulmuş ve birçok Türkçe, Farsça ve Arapça el yazması toplamış böylece büyük Şark el yazmaları ve baskıları koleksiyonunu meydana getirmiştir ki bunlar ilerdeki bilim çalışmalarına temel teşkil etmiştir. Bu dönemde Doğu Tarihi ve edebiyatıyla da ilgilendi (Saure, 1972:80).

Nitekim 'Anılar' eserinde Doğu Akademisi'ndeki öğrencilik dönemine ilişkin kesimi (1789 – 1799)'nde diyor ki: “ *...Birkaç gün sonra, Saray Başkütüphanecisi Denis'in Akademi Müdürü'ne önerdiği 'Doğu yazmalarına özgü bir Kitap Adı Katalogu'nun hazırlıklarını yapmak üzere, Saray Kütüphanesi'ndeydim ...*” Akademi Müdürü'ne 'Doğu yazmaları için bir katalog hazırlama' önerisi götürdüğü söylenen 'Saray Kütüphanesi Baş Sorumlusu' Joh. Michael Denis, bir bibliyografya kuramcısı olmakla birlikte, ancak ölümünden sonra ve daha çok şiirleri ile ünlenmiştir (Schneider, 1930:6).

1811'de, sarayda çevirmenlik ve Başbakanlık Özel Danışmanlığı görevine atanan Hammer “ 1 Kasım'da çalışma ve araştırma döneminin başladığını” işaret ederek, o yıl, ilk bibliyografik ürünü olan Saray Kütüphanesindeki Doğu Yazmalarının Katalogunu (düzenleme işini) ele aldığını: bu çalışmanın “Fundgruben”in yanı sıra diğer yayın araçlarında da duyurulduğunu yazmaktadır. Bu eser Viyana'da altı cilt olarak (1809 –

1818) yayınlanmıştır. Arap, Fars ve Türk yazmalarını burada derleyip toplamıştır (Purgstall, 1987:130).

1811'den sonra Hammer saray tercüman ve maslahatgüzar olmuş, ama kendisine fazla iş verilmemiştir.

1.3. Tarihçi Kişiliği

Hammer-Purgstall tarihçi kişiliği ön planda olduğu geçmişe dönük dünya kültür tarihine çok büyük önem vermiştir. Gerek dünya tarihini bir bütün olarak düşünmesi gerek belli bir tarihe odaklanmasıyla da büyük ilgi ve hayranlık kazanmıştır. Bu bölümde Osmanlı Tarihçisi kişiliğini ön planda tutarak bu kültüre sağladığı katkıları ve o kültürdeki önemini 'Osmanlı İmparatorluğu Tarihi' adlı eserini inceleyerek irdeleyeceğim.

1.3.1. Osmanlı Tarihçisi Hammer-Purgstall

Osmanlı Devletinde Resmi tarih yazıcılığının devletin kurulmasından bir asır sonra başlamıştır. XV. yüzyılın ilk yarısı, özellikle de II. Murad devri Osmanlı tarih yazıcılığının başlangıcı olarak kabul edilmektedir. II. Murad döneminden itibaren, tercüme eserlerin yanında 'Tevarih-i Âl-i Osman' adı verilen ve yazarı tespit edilememiş anonim tarih kaynaklarının yazıldığı bilinmektedir. Osmanlı tarihi hakkında bilgi veren ilk kronikler olan bu 'Tevarih-i Âli Osman'lar, II. Murad'tan sonraki devirlerde de devam etmiş ve daha sonra yazılan tarih kitaplarına örnek ve kaynak olmuşlardır. Yine II. Murad devrinde olayların günü gününe kaydedilmiş olduğu kronolojik saray takvimlerinin (Vakayinâmeler) yazılmaya başlandığı görülmektedir. II. Mehmed (Fatih) zamanı devletin hem siyasal hem de ilim hayatının yükselişe geçtiği dönem olmuştur. Bu şekilde başlayan tarih yazıcılığı Fatih'ten sonraki Osmanlı hükümdarları zamanında daha da gelişmiştir. Özellikle II. Bâyezid'in ilim adamlarını himaye ve teşvik etmesi sonucunda günümüze ulaşan pek çok eser kaleme alınmıştır.

Hammer adı Osmanlı tarihine meraklı olanlar için hiç de yabancı değil. Hammer ünlü bir oryantalist ve Osmanlı tarihçisi olarak her şeyden önce 'Osmanlı Devleti Tarihi' ya da bizde bilinen daha yaygın adı ile 'Hammer Tarihi' adını taşıyan dev boyutlu tarih eseri ile tanınır. Yaşadığı sürede toplam 76 kitap yayınlanmıştır. 1774'te Avusturya'nın Graz'da şehrinde doğmuş ve 1856 yılında Viyanada ölmüştür. Hayatı için başlıca kaynak, mektuplaşmalarını da ihtiva eden kendi kaleminden çıkan hatıralarıdır.

Hammer 1789 yılında Viyana'da Oryantalizm Akademisi'ne girmiş ve tam 10 yıl boyunca 1799 yılına kadar burada eğitim görmüştür. Fransız İhtilâli ve Bastil'in fethi, kendi deyimi ile onun ruhsal gelişimini ve siyasal düşüncelerinin yönünü belirlemiştir. 1799'da diplomatik bir görevle tercüman olarak İstanbul'a tayin edilen Hammer, kısa bir süre Büyükdere'de kaldıktan sonra da Beyoğlu'na taşınmıştır. Bu görevi süresinde Mısır, Küçük ve Büyük Çekmece'yi, Çanakkale-Truva harabelerini, Ege Adaları'nı, Rodos'u, Limasol ve Larnaka'yı görmüştür. 1799 yılının ikinci yarısında başlayan İstanbul'daki görevi 1806 yılında bitmiş ve Boğdanda başka bir göreve tayin edilmiştir.

Osmanlı tarihi denince akla gelen ilk isimlerden Avusturyalı diplomat ve oryantalist, 1799-1807 tarihleri arasında İstanbul'da Avusturya Büyükelçiliği yapmıştır. Bu sırada Türkçe öğrenmiştir. Bir süre Mısır'da kalmış ve bu sürede de Arapça öğrenip Doğu bilimleriyle çok yakından ilgilenme fırsatı bulmuştur. 1835'ten sonra tamamen tarihle ilgilenmeye başlamıştır. En önemli eseri kuşkusuz Almanca olarak 10 cilt halinde yazdığı 'Osmanlı Tarihi''dir. Yansız ve yorumsuz bir eser olmasa da Osmanlı tarihiyle ilgili olarak yararlanılması gereken çok önemli bir eserdir. Ciltler dolusu eseri yazmak için kullandığı kaynakların listesi bile 20-25 sayfa tutmaktadır. İlk cildin ilk bölümünde, ilk olarak Osmanlı'nın Türk olup olmadığı konusunu tartışır. Eserin birden çok yayınevinden çıkmış versiyonu vardır.

1.3.2. Osmanlı İmparatorluğu Tarihi

Resim 2: Osmanlı İmparatorluğu Tarihi

Hammer-Purgstall 1802'de elçilik sekreteri olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olan İstanbul'a yollanmış ve orada dört yıl kalmıştır. Bu dört yılı ve bunun ardından Jassy'de (şimdiki Romanya) başkonsolos olarak geçirdiği zamanı Hammer, daha o zamandan yazmayı düşündüğü "Osmanlı İmparatorluğu Tarihi" için değerli kaynak toplamaya ayırmıştır. Rus saldırısından sonra Hammer Jassy'den Viyana'ya çağrılmış ve bir daha oraya gönderilmemiştir.

Osmanlı Tarihiyle ilgili ilk önemli eseri 1827 ile 1835 yılları arasında Joseph Freiherr von Hammer-Purgstall kaleme almıştı. Çağdaş Osmanlı Tarihinin ilk yazıcısıdır. Hammer'ın 10 ciltlik Osmanlı İmparatorluğu Tarihi isimli kitabı yayımlandıktan kısa bir süre sonra Fransızcaya çevrildi. Mehmet Ata Bey, 20. yüzyılın başlarında Fransızca çeviriden yararlanarak Hammer'ın Osmanlı Tarihinin Türkçe tercümesini yaptı. Osmanlı Devleti; ancak kuruluşundan yüz elli yıl sonra İstanbul'un fethi ile kendini pekiştirdi. Ve bu tarihten de bir yüzyıldan daha fazla bir zaman (Kıbrıs'ın alınmasına kadar) gücü gittikçe arttı, yüceldi. Osmanlı Devleti büyüklüğünün en yüksek derecesine erişince, yüz elli yıl konumunu korumaya gücü yetti. Ve bundan sonra da XVIII. Yüzyılın ortalarına, yâni Küçük Kaynarca Antlaşmasına kadar hızla bir çözülmeye ve gerilemeye doğru yol almaya başlamıştır. Hammer; aslen Avusturyalıdır. Latince ve Yunanca ile birlikte Batıda yaşayan on dili ve üç Doğu dilini (Arapça, Farsça, Osmanlıca) çok iyi bilmekte idi. Yazdığı eserlerinin en önemlisi, "Osmanlı Tarihi" dir. Bu eserini kaleme alırken bütün Avrupa arşivlerini taramış ve Osmanlı kaynaklarını da çok geniş ölçüde kullanmıştır. Bu büyük eserinde yazar, bazen önyargılarının etkisinde kalmış, yanlış değerlendirmelerde bulunmuş, hatalardan kurtulamamıştır. Bütün bu değerlendirmelere rağmen eser henüz aşılammış ve birçok konuda hala kaynak niteliğini korumaktadır.

Avusturyalı Von Hammer, Orta Asya ve Osmanlı dönemi tarihlerini aydınlatan ilk isim oldu. Ünlü tarihçi Joseph Von Hammer, ilk ayrıntılı Osmanlı tarihini kaleme alan isimdi. O dönemlerde bizde, kayıt, arşiv, tarih yazma geleneğinden söz etmek zor. Bu konuda ne Orta Asya asırları boyunca çekişme içinde olduğumuz Çin'deki ilgi ve devlet yapılanmasından ne de sonraki yıllarda Fars ve Arap hassasiyetinden fazla etkilendiğimiz söylenemez. Olayları çoğu zaman destansı üslupla ve şifahi olarak

nakletmeyi yeterli saydığımız açık. Selçukluyla başlayan Osmanlı İmparatorluğu'yla devam eden tarihçiliğimizin kutbu da, münferit bir olay, bir padişahın devr-i saltanatı ya da ordunun bir seferi bağlamında saray. Rahmetli Zeki Velidi Togan bunun sebebinin şöyle açıklıyor:

"Batı, eski Yunan'dan gelen devamlı araştırma ve menfaatler çatışmasını kendisine fikir hayatının kaynağı yapmış, kaderden çok kendisine ve akla güvenerek tabiatı insana tabi kılma isteğinde bir aktivite âlemidir. Doğu ise, huzur ve feragatten haz duyan, denetleyici, esrarlı, son derece dindar, şuursuz, yaşanan hayata geçici nazarıyla baktığı için olan bitene ancak geçmişle ilgisi olduğu ölçüde kıymet veren, kadercî, tabiatı kendi haline bırakmış pasif bir âlem..." (Tan, 1944:19).

Hammer'in çalışmaları bu açıdan önemli. Sadece yazdıkları ve ortaya çıkardıklarıyla değil, araştırma isteğinin önünü açıp ilgiyi yükselttikleri için. Hammer'in eskimiş olmakla beraber halen aşılamayan en önemli eseri, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasına kadar gelen, 1827-1835 yılları arasında Almanca olarak kaleme aldığı 10 ciltlik 'Osmanlı Tarihi'dir. Hammer'in eseri, bir Avrupalının Şark vakayinameleri ve edebî el yazmalarından geniş ölçüde faydalanarak kaleme aldığı ilk büyük sentez sayılabilir. Avrupa arşivlerini de araştırmakla birlikte Arap, Fars ve Türk kaynaklarını geniş ölçüde kullanan Hammer 'Osmanlı Tarihi'ni yazarken yalnız bu kaynaklara dayanmış, Balkan Slavlarının ve Bizans'ın tarihine ait kaynaklara yeterince temas etmemiş, hatta bu alandaki araştırmaların varlığını bile zaman zaman unutmuştur. Eserinin Osmanlı Devleti'nin idarî teşkilâtına ait bölümlerinde bu zaaf açıkça görülmektedir. Gerek planında gerekse önem verilen olaylarda Avusturya tarihî ve yorumunun bir yerde kaçınılmaz olarak ağırlık kazandığı eserde müellifin yer yer önyargılı değerlendirmeler yaptığı ve bazı hatalara düştüğü görülmektedir. Meselâ Fatih Sultan Mehmet kan dökücü, gaddar, yeniçeriler ise yağmacı olarak tasvir edilir. Bununla birlikte ondokuzuncu ve yirminci ciltler içinde yer alan teşkilâtla ilgili terimler, bibliyografya, kronolojik bilgiler, bu alanda daha sistemli ve muhtevalı kitaplar çıkıncaya kadar çok sık kullanılmıştır. Ayrıca eserde bulunan Avrupa arşiv ve kaynaklarıyla ilgili bilgilere de hâlâ zaman zaman başvurulmaktadır. Eserin en büyük noksanlığı Hammer'in hayatta olduğu 1774-1856 tarihleri arası bilgileri içermeyişidir. Oysa hatırlanacağı üzere, bu tarihler arası Osmanlı Devletinin en yoğun ve hareketli sürecini ifade etmektedir.

İstanbul'un Türkler tarafından alınışından nerdeyse altı yüzyıl geçmesine rağmen ki dünyada yeni bir devir açmış olan bu olayı tarihçilerimizin belgelere dayanarak yazıya dökmeleri büyük bir sıkıntı yaratmıştır. Bu sıkıntı kurtulmak isteyen birçok kişi eskilerden bir dayanak bulmak istemişlerdir. Bunun içindir ki eski kitaplardaki bilgileri edinme ihtiyacı içindedirler. Hammer-Purgstall tarafından yazılmış olan "Büyük Osmanlı Tarihi" hala en iyilerinden biri olarak kaldığı için okunmaya ve kaynak göstermeye değer. Ne yazık ki günümüzden aşağı yukarı yüz elli yıl önce onsekiz cild üzerine yazılmış ve yazılışından seksen dokuz yıl sonra ancak on bir cildi Türkçe'ye çevrilebilmiş olan bu tarih, ne yazık ki, çevrilen kısmıyla olsun, tam olarak, Türk harflerine geçirilmemiştir.

Avusturyalı oryantalist Joseph von Hammer-Purgstall, *Osmanlı Tarihi* adlı kapsamlı eserinde, İstanbul'un tarihsel topografyasını, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa, Asya ve Afrika'daki varlığını veya Osmanlı tarihinin sembolik olaylarını (Kosova, Niğbolu, Ankara, Varna, Belgrad savaşları, Viyana kuşatması vb) aktaran Kauffer ve Hellert'in haritalarına yer vermiştir.

Resim 3: Ankara Savaşı, 20 Temmuz 1402 Joseph von Hammer-Purgstall'ın *Histoire de l'Empire ottoman* adlı kitabından, J. J. Hellert'in çizimiyle, 26. levha OBA Koleksiyonu

Kaynak: Purgstall (1818:173)

Hammer bu eserinde taraf olmayı bir yana bırakıp yansız olmaya çalışsa da Hristiyan dinine mensup olması ona olan bakış açısında birçok kişide fazla bir değişiklik

olmamıştır. Ama genel bir bakış açısıyla baktığımızda tarihe ışık tutacak büyük bir belge yeni nesillere bırakmıştır. Aslen Avusturyalı müsteşrik olan Joseph. V. Hammer'in "Osmanlı Tarihi" yabancı yazar olarak en tarafsız olarak kabul edilenidir. Halen de bu özelliğini taşımaktadır. Uzun yıllar yurdumuz da kalması ve Türk sevgisi bu tarihi eseri yazmaya itmiştir. Âta Bey tarafından Türkçe'ye çevirilen bu eser; aynı zaman da halk tarafından da sevilip, okunmuştur. Çeşitli yayınevlerinin basması ve önceleri gazetelerin bile promosyon olarak bu eseri vermesi bu sevgi göstergesinin bir işaretidir. Ülkemizde bu kadar çok ilgi görmesinin başlıca birkaç nedeni vardı. En önemlisi ise, Osmanlı Tarihini Türklere saygı göstererek anlatan çok az yabancı tarihçiden biridir. Ancak aradan geçen zaman içinde yerli ve yabancı yazarlar tarafından Osmanlı Tarihi birçok kez tekrar yazıldı. Üstelik çok daha bilimsel eserler ortaya kondu. Yinede bu eser en kapsamlı ve ilgi gören Osmanlı tarihi eserlerinden biri olmaya devam etti. Osmanlı tarihine ilgi duyanların her zaman faydalanmaya devam edecekleri bir eser olarak kalacaktır.

1.4. Dini Kişiliği

Dünyada büyük düşünürler bir evrensellik çerçevesinde hareket ettikleri için, bazen kendi ulusal düşüncelerini gözardı edebilirler. Buna karşın bazı kişilerce bu bakış açıları dar pencereden bakıldığında yanlış değerlendirilebilir. Bir başka deyişle, eserlerindeki dinsel tolerans, sanki o dini seçmişler gibi algılanabilir. Bu bölümde, Hammer-Purgstall'ın kabrinden ve yaşantısından yola çıkarak, İslam dinine olan yakınlık evrensellik ilkesinden mi kaynaklanmaktadır, yoksa gerçekten manevi duygularının etkisi var mıdır ikilemine bir cevap bulmaya çalışacağım.

1.4.1. Dinsel Yönden Hammer-Purgstall

23 Kasım 1856' da Hammer-Purgstall Viyana'da ölmüş ve Weidling mezarlığında, kendisi için daha önce yaptırmış olduğu şark tipi mezarda 26 Kasım günü toprağa verilmiştir. Şark tipi mezar taşına şu yazıyı Arapça ve Arap harfleri ile yazdırmıştır:

*Merhum; günahsız, herkesi bağışlayan, herkesi
Affeden yüce Tanrı'nın merhametine sığındı.
Üç dilin tercümanı
Yusuף Hammer
Ruhu şad ola! (Saure, 1972:81)*

Mezar taşındaki Osmanlıca hatla yazılmış su satırlar ise oldukça manidar

*"Ziyaretten murat elbette ki duadır,
Bugün bana ise yarın sanadır."*

Doğu dillerine ve kültürüne ait vukuflu çalışmaları ile büyük yankılar uyandıran ünlü tarihçi, diplomat, Oryantalist ve Osmanist (Doğu bilimleri uzmanı ve Bilimsel Osmanlılık'ın kurucusu) Joseph von Hammer-Purgstall'in kabrinde yazan ismi, "Yusuf Bin Hammer" (Hammer'in Oğlu Yusuf)'dur. Viyana civarında Klosterneuburg'taki mezarı Osmanlı mezar taşları şeklindedir. Üzerinde Arap harfleri ile Osmanlı üslûbunda yazılmış şu ifade yer almaktadır: *"Hüvelbâki. el-merhûm ve'l-magfûr el-muhtâc ilâ-rahmeti Rabbi'l- Afüvvi'l- Gafûr mütercimü'l-elsineti's- selâse Yusuf Bin Hammer. "*¹

Resim 4. Hammer Purgstall'ın Viyana civarında Klosterneuburg'taki kabri

Kaynak: Öztürk ve Akay (2007:87)

¹ Mezartaşında yazılı ifadenin anlamı: Bakî olan ancak Allah'tır. Burada, *affedici ve bağışlayıcı olan Rabb'in esirgemesine* (merhametine) *muhtaç*, rahmetli (Allah'ın rahmetine kavuşması umulan) *ve mağfiretli* (Allah tarafından bağışlanması ümit edilen) *üç dilin tercümanı Yusuf Bin Hammer* (yatmaktadır).

Hammer-Purgstall'in Osmanlı üslûbunda hazırlanmış ve üzerinde Yusuf Bin Hammer yazılmış mezartaşıdır.

Fotoğrafta, Hammer-Purgstall'in vasiyeti gereği Osmanlı üslûbunda yazılan mezartaşı ve üzerinde Arap harfleriyle yazılmış "Yusuf Bin Hammer" ismi açık bir biçimde görülmektedir (Öztürk ve Akay 2007:55-87).¹

1.5. Son Yılları

Hammer-Purgstall, 1816 yılında bir bankerin kızı olan Karoline von Hanistein'la evlenmiş, karısı ona 5 çocuk dünyaya getirmiştir. Ancak Hammer-Purgstall son yıllarında acıyla tanışmıştır. 1844 yılında eşi vefat etmiştir. Artık bütün gücüyle uzun yıllar Viyana'da Bilimler Akademisini kurmaya uğramıştır.

1.5.1. Avusturya Şark Akademisi

Kont Kaunitz Şarkiyat Akademisi Viyana'da kurulmadan önce başka ülkelerden getirilen tercümanlara görev veriliyordu. Bu prosedür sır saklama bağlamında pek güven verici değildi çünkü bu tercümanların çoğu casus idi. Rym von Estbeck İstanbul'a 1569 da elçi olarak gittiğinde dilmaçlık olayının zararlarını fark etti ve çevirmenlik kuruluşu için kendi vatandaşlarının yetiştirilmesinin zorunluluk olduğunu tespit etti. Bunun üzerine elçilerin yanına genç delikanlılar dil öğrenmeleri için gönderildi ve bu sistem kısa zamanda başarılarını sergiledi, örneğin "institutioneslingue turcicae libri 4" başlığıyla ilk Türkçe dilbilgisi Graz'lı Saray tarihçisi Hieronymus Megiser tarafından 1612'de basıldı. Bu dilbilgisi Leipzig'de basıldı.

Yabancı tercümanlar kendi ülkesindeki yerli mütercimlerle takviye edildi, bunlar bu görev için özel bir ihtimamla seçilip eğitiliyorlardı. Bu yönde ilk adımı Polonya attı: Kral Siegmund 1621 de Osmanlı dilini öğrenmeleri için İstanbul'a Polonyalı gençleri yolladı; ayrıca daha sonraki Polonya Kralı Jan III. Subieski, Viyana kuşatmasında büyük katkıları olmuştu ve erkek kardeşi Markus'da bunu sürdürdü. Fransızlar (1669/70 yıllarında güneş kral Ludwig XIV. Zamanında) ve Avusturyalılar (1674'de İmp.

---

¹ İlber Ortaylı, Hammer'in mezar taşının, Ahmet Cevdet Paşa'nın mezartaşı biçiminde 'silindir bir taş' olduğunu söylemektedir. (*Bkz. Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek, Timaş Yay. İst. 2006, s.104.*

Leopold I zamanında) Osmanlı İmparatorluğunda çocuklar için Dil Enstitüleri (spracheknaben-Institute) kurdular.

İstanbul'daki Çocuklar İçin Dil Enstitülerinin çok iyi organize edilmemiş okullar olmasından kaynaklanan bir 'olumsuzluk' yaşanıyordu, Avusturya bakış açısından incelendiğinde burada okuyan çocukların çabucak şark yaşamına uyum sağlamış olmaları ve kendi öz vatanlarına yabancılık çekmeleri idi. Bununla ilgili olarak Maria Theresia adına imparatorluk Savaş Bakanı'nın 20 Nisan 1753 tarihli mektubunda, diğer durumların yanı sıra bu olumsuz sonuçtan dolayı, oradaki öğrencilerin eve dönmeleri direktifini veriyor ve devamla, onlar için kurulacak okullardan birisinde öğrenimlerini sürdürmelerinin zorunlu olduğu bildiriliyordu.

K. K. bir Akademi kurulması önerisini Maria Theresia'ya 1753 de sunmuştu. Bu projenin geliştirilmesi için Maria Theresia'nın oğlu Joseph'i eğiten ki o daha sonra Joseph II olarak İmparator olmuştu. Cizvit papazı Josef Franz'ı görevlendirdi. Bu papaz İstanbul'da elçi Anton Graf Uhlenfeld'in nezdinde bir süre sekreter olarak çalışmış ve Türkçe'yi çok iyi öğrenmişti. Dersler bir müdür ve iki memur tarafından verilecek ve her yıl sınav yapılacaktı (Tomenendal, 2000:63).

Maria Theresia projeyi kabul ettiğini açıkladı ve 1753 Eylül'ünde K.K. Şarkiyat Akademisinin kurulması için imparatorluk kararı imzalandı. 1 Ocak 1754 günü bu akademi Jacobergasse 3 adresinde Papaz Franz'ın yönetiminde açıldı. Akademinin amacı yatılı öğrencileri beş yıllık bir eğitimden sonra Akdeniz kıyılarındaki limanlarda memur olarak, sınır kentlerinde konsolos olarak görevlendirmek, şark ülkelerinde dilmaç olarak kullanmak ve diplomatik hizmetlerde çalıştırmaktı. 18. yüzyıl sonlarında artık bu akademi sayesinde Avusturya hiçbir yabancı eleman almaksızın bütün zaruri makamlarda kendi vatan evlatlarını memur olarak yerleştirmeyi başardı. Bunun ardından Avusturya-Macaristan diplomatları 1918 yılına kadar şark dillerindeki eğitimlerini, özellikle Türkçe öğrenimlerini, burada tamamlıyorlardı. Osmanlı İmparatorluğu ile Avusturya arasındaki ilişkiler için doğal olarak bu çok gerekliydi.

Bu proje çok başarılı oldu, son derece üstün şark uzmanları ve diplomat bu akademiden çıktı. Franz Höck' ün müdürlüğü sırasında başka bir zirveye imza atıldı. Franz Höck, 1780'de Franz Mesgnien von Meninski'nin sözlüğünü yeniden yayınladı ve ayrıca bu

bağlamda kendisi de eserler verdi. İmparatoriçe Maria Theresia'nın emriyle bu sözlüğün birinci cildinin yeni baskısını Bernhard von Jenisch (1734-1807) yönetmişti, bu kişi K.K. Şarkiyat Akademisinin ilk sekiz öğrencisinden birisiydi. Höck'ün özellikle öğrencilerinden birisi, ünü günümüze kadar uzanan Şarkiyat Alanında Eski Uzman üstad Joseph von Hammer-Purgstall idi. Hammer-Purgstall Viyanada'ki bu Akademiye gördüğü geniş öğrenimden sonra yazdığı ilmi ve edebi eserlerde ki bunlar yüz cildi aşmaktadır, İslam ülkelerinin, özellikle Türklerin, Arapların ve İranlıların büyük tarihi başarılarını anlatmış ve bu ülke edebiyatlarını ilk kez Almancaya çevirmiş, benzer yazılar ve kendi şiirleriyle şarka övgüler yazmıştır (Tomenendal, 2000:64).

Şarkiyat akademisi Müdürü Heinrich Barlo zamanında bu Akademi Viyana Şark Diller Öğretim Kurumu olarak kamuya açıldı. Herkes orada Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi (günümüzde mütercim-tercümanlığa denk düşen) eğitimi alabiliyordu. Bu öğretim kurumu 1948'de kapılarını kapattı. Şarkiyat uzmanı Joseph von Hammer-Purgstall'ın şerefine 1958 yılında Viyana birinci bölgede Dominikanerbastei 6 adresinde Hammer-Purgstall-Derneği, Avusturya Şark Topluluğu tarafından kuruldu; orada şark dilleri öğretiliyordu. HPD'nin girişimiyle 1962 yılında Şark Akademisi kuruldu. HPD topluluğu 1960'tan 1971'e kadar kendi yayım organı olan Bustan (farsça: Bahçe) üç ayda bir çıkan dergiyi yayımladı (Tomenendal, 2000:66).

BÖLÜM 2: EDEBİ KİŞİLİĞİ

2.1. Eserleri

Bir yazarın yaşamında bıraktığı eserler çok önemli bir role sahiptir. Yazarlık güzel ama sorumluluk isteyen zor bir sanattır. Bir emek harcarsınız; bütün zamanınızı, hatta aylarınızı verirsiniz. Uykusuz geceler geçirirsiniz. Sonunda bir ürün çıkar ortaya. Onu okurla paylaşmak ise yazarlığın en anlamlı, en güzel yanıdır. Bu bağlamda, Hammer-Purgstall, yaşadığı dönemde geniş bir kitleyi etkileyecek çok önemli eserler bırakmıştır. Bu bölümde, eserleri arasında öne plana çıkan 'Osmanlı Mühürleri' ve 'Anılar' adlı iki kitabını inceleyeceğim.

2.1.2. Osmanlı Mühürleri

Tarihi 7000 yıla dayanan mühür kimi zaman otoritenin kimi zaman resmiyetin sembolü olmuş kimi zamansa sadece sahibini tanımlamaya yaramıştır. Bazen tılsımlarla karıştırılarak koruma amaçlı kullanılan mühürler, bazen de bir düsturun, dünya görüşünün ifadesini taşımış, kimileri ise mühürlerinde Tanrı'nın yardımını dilemiştir (Hammer, 1999).

Avusturyalı büyük oryantolog Joseph von Hammer-Purgstall'ın 'Arap, Fars ve Türk Mühürleri' adlı bu küçük kitabını çeviri hususunda kitabın genel redaksiyonuyla Arapça, Farsça ve Osmanlıca metinlerde olabilecek bir iki yazım hatasının düzeltilmesi gerekiyordu. Fakat düzeltmeye başlayınca bir yanlışlığın ortaya çıktığı fark edildi. Büyük ihtimalle müellifin metni düzelttikten sonra tekrar kontrol etmemesinden, bazı bilgileri de akıldan vermesinden kaynaklanan pek çok hataya ek olarak Hammer'in onsekizinci yüzyıl Almancasında kullandığı bazı terimlerin (Ku. Ma. vs) anlaşılmasında ve bazı dizgi hatalarının (Masal manasına gelen 'Maerchen' kelimesinin, kısra vs manalarına gelen 'Maehrchen' olarak yazılması gibi) çevirmeni yanıltmasından dolayı hatırı sayılır miktarda düzeltme yapmak gerekti. Bu düzeltmeler yapılırken yararlanılan kaynaklar kitabın önsözünün sonunda verilmiştir. Hammer'in Künyesi Arapça yazılı mühürler aslında; Araplara değil de Türklere ait olduğu sürece Arap mühürleri değildir. Aynı durum, Fars mühürleri için de söz konusudur. Burada incelenen yetmiş iki mühür arasında, hiç biri gerçek Fars mühürü değil. Çoğunda Farsça yazılar bulunmakla birlikte, sahipleri İranlı değil' sözleriyle belirttiği gibi burada

gravürü verilen mühürler Türklere ait oldukları için kitabın ismini orijinalinde olduğu gibi 'Arap, Fars ve Türk Mühürleri' olarak değil de 'Osmanlı Mühürleri' şeklinde çevrilmesi uygun görüldü.

Resim 5. Osmanlı Mühürleri

2.1.3. Anılar

Hammer'in türü ve niteliği ne olursa olsun bilgi ve kayıt çerçevesine gösterdiği geniş çaplı ilgiyi anlatan en somut kanıt şüphesiz ki ortaya çıkardığı eşsiz yayınlardır. Bu yayınlar içerik bakımından son derece zengin belgeler olarak nitelenmektedir. Hatta, bibliyografik yapısını izlemeye başlangıç noktasını "Anılar" eseri oluşturduğunu söyleyebiliriz. Hammer Anılar adlı eserinde yer yer Beethoven'dan söz eder. Bunlardan onunla tanışıklığı olduğu, konserlerini izlediği; Bestecinin "Stinful" (Tufan) için metin yazması isteğine karşılık yazınsal gücünün böyle bir iş için yetersiz kalacağını belirterek özür dilediği anlaşılmaktadır (Holzapfel, 2000:224).

İçerik ve anlatım boyutları sınırsız, duygusal örgüden perde perde düşünsel çağrı üreten bir güç vardı. Müzikte Mozart'ı simgeleyen bu özellikler, tarih yazarı, Türk kültürünün araştırmacısı olarak incelendiğinde sanki bir başka Avusturyalı Hammer'ı yansıtır.

Filozof olsaydı, bu kez başka yönleriyle, belki çağdaş Beethoven'ı çağrıştıracaktı. Ancak, ürettiklerinde gözlenen özgün kaynaklara erişim gücünden doğmuş derinliğe olay ya da kişileri işleyiş ve tanımlamadaki yöntem/biçem ustalığının kazandırdığı diğer boyutlar katılırsa ikincisi ile gösterdiği benzerlik yadsınamaz (Holzapfel, 2000:291).

2.2. Edebi Eleştirmenlik Yönü

Eleştirmenlik yazarlıktan çok daha fazla uzmanlık gerektiren bir konudur. Bir birikiminiz, arşiviniz, muhakemenizin olması gerekir. Bunlar bir eleştirmen için sayılabilecek vasıflardan birkaçıdır.

Edebiyat eleştirmenliği zor iştir. Bir kere müthiş bir bilgi birikimi gerektirir. Öyle ki, eleştirmen; yazılan bir edebiyat eserinin daha önce yazılıp yazılmadığını, ne derece özgünlük taşıdığını, çağını yansıtıp yansıtmadığını bilmek zorundadır. Her eleştirmen, eleştirilerini yaparken mutlaka bir dönemin üzerinde yoğunlaşır. Bu, bazen içinde yaşadığı dönem olabilir bazen de kendinden önceki edebi akımları hedef alan bir dönem olabilir. Hammer-purgstall, eleştiri oklarını ilk olarak, kendinden önceki edebi akımlara yönelterek yapmıştır. Edebiyat tarihini ve edebiyatın insan üzerindeki etkilerini çok iyi bilen Hammer-Purgstall, eleştirilerinde asla kişiselliğe kaçmamış, eseri yaratanın kişiselliğiyle ilgilenmemiş ve hep yazılan eser üzerinde durmuştur.

2.2.1. Binbir Gece Masalları

Hammer'in sadece Osmanlı tarihine ilişkin belgelerle yetindiği söylenemez. İran ve Arap tarihinin en eski kaynaklarına, Mısır tarihiyle ilgili papirüs tomarlarına ulaşım onları derlediği, 'Binbir Gece Masalları'nı eleştirmenlik yönünü kullanarak yıllarca yanlış bilinen gerçekleri su yüzüne çıkardığı fazla bilinmiyor. Yeri geldiğinde diğer eleştirmenlerle tartışma içine girmiştir. .

'Binbir Gece Masalları' İngilizcede önceden sadece Arapça yazılan birçok masalı içeren 'Arap Geceleri Âlemi' eseri olarak biliniyordu. Buna karşın, 18. yüzyılın hemen başlarında Antoine Galland tarafından Fransızca tercümesi yapılarak Avrupada günümüzdeki anlamıyla ilk kez bilinmeye başlandı. Hammer-Purgstall, Farsçadan Arapçaya 'Bin Masal' anlamına gelen 'Hezar Efsane' başlığını taşıyan kitaplar gibi günümüze Farsça, Yunanca ve Hintçeden çeviri olarak ulaşan kitaplarla eski Araplar arasında hala yaygın olan bazı hikâyelerin karşılaştırmasını konu edinen 943 yılında

yazılan “Masudi’nin Altın Ovası” eserinde yer alan bir bölüme dikkat çekmiştir. Bu kitap şu anda “Binbir Gece Masalları” adını taşımaktadır. Kitapta; Kral, Veziri, kızı Şehrazat ve Şehrazat’ın Dinazad adlı köle kız arkadaşının hikâyesi yer almaktadır. Aynı türdeki diğer bir kitap ise Hintli Kral Sindibad ve onun vezirlerinin anlatıldığı “Ferza ve Simas” eseridir. Hammer-Purgstall’ göre, “Binbir Gece Masalları” aslında kökeni İranlılara ve Hintlilere dayanmaktadır. Buna karşın, Silvestre De Sacy, kitaptaki karakterlerin Arap olduklarını ifade ederek, nispeten Mısır’da yazılmış olabileceğini savunur. Hammer-Purgstall bu ifadeye şu görüşüyle karşılık verir:

“Persliler masalları bulan, onları kitap haline getiren ve bazı masallarda ise hayvan karakterini kullanarak masalları anlatan ilk uygarlıktır. Pers Krallığın üçüncü hanedanlığı ve onlardan sonrada Sasaniler, Arap çevirmenler bularak düzenleme ve taklit yoluyla Arap kültürüne kazandırarak bu edebiyatın gelişmesinde önemli pay sahibi olmuşlardır. İşte bu edebiyattan ortaya çıkan ve aynı akımı takip eden ilk kitap ise “Hezar Efsane” ya da “Bin Masal”dır”(Brill, 1913:253).

“Binbir Gece Masalları” Kitab’ül Elif Leylâ ve Leylâ adıyla ünlenen, çocuklara ve yaşlılara hoş vakit geçirtme amacıyla yazılan kitapların en meşhurdur. Şehrazat ve Dinazad’ın öykülerinin anlatıldığı Hezar Efsane, yazıldığı dönemde oldukça ses getirmiş, günümüzde de Şark Edebiyatı denilince akla ilk gelen eserlerden olmuştur.

Binbir Gece Masalları’nın menşei üzerinde daha çok Avrupalı araştırmacılar durmuşlardır. Sanskrit uzmanı A. W. von Schlegel, masalları Hindistan menşeli olarak göstermiş, XIX. yüzyılın başında Silvestre de Sacy masallardaki İran ve Hint unsurlarını reddetmiştir. Buna mukabil J. von Hammer-Purgstall ve M. J. de Goeje Binbir Gece’yi Hezâr Efsâne’ye bağlamaktadır.

BÖLÜM 3: BİR ÇEVİRMEN OLARAK HAMMER-PURGSTALL

3.1. Çeviriler Işığında Hammer ve Rückert'in Şiirlerinin Karşılaştırılması

Çeviri, bir dildeki bir metnin başka bir dile aktarılması işlemi ve bu süreç sonucunda elde edilen ürünü anlatmak amacıyla kullanılır. Çevirilecek metin ve dil kaynak metin ya da kaynak dil, çeviri yapılacak metin ya da dil ise erek metin (hedef metin) ya da erek dil olarak adlandırılır. Çeviri sözlü ya da yazılı yapılabilir. Her çeviride çevirmenin parmak izleri, dünya görüşü, bilgisi, okuma birikimi, kaynak dili ve çeviri dilini kullanabilme gücü, zihinsel çözümlene ve yorumlaması, çağrıştırmaya yetkisi, yapıtı seçmedeki amacı, çeviride sorumluluk duygusu, bireysel özellikleri, kurmaca tasarımı, yaratıcı imgelemi önem taşır. Diğer önemli bir husus, çevirmen, dünya görüşü ve alılmama yetileri apayrı bir okur kitlesine, başka bir kültür ortamı, yazın geleneği ve yaşama biçimi olan toplumun diline eseri çevirmektir. Çeviri dili okurun yazınsal beklentileri, çevirinin dile, yaratıcılığa katkısı, metinler arası etkileşim çevirmeni ve yöntemini etkileyen metindışı etkenlerdir (Baytekin, 2004).

Mevlânâ'nın *Dîvân-ı Kebîr*'inden, Hammer, Rückert ve Gölpınarlı tarafından yapılmış çeviriler de bu bağlamda üzerinde durulması gereken bereketli ürünler olarak gözükmektedir. Biz bunlardan sadece beş gazel çevirisi üzerinde duracak, farklı kişiler tarafından yapılmış çeviriler arasında benzeşim, aykırılık ve yaklaşım açısından ne gibi yakınlık ve uzaklıklar bulunduğunu saptamaya, çeviri ve kültüremlerin aktarımı ve anlaşılması açısından eleştirel bir karşılaştırma ve değerlendirme yapmaya çalışacağız.

Mevlânâ (1207-1273) ünü dünyaya yayılan ve değeri her geçen gün daha da artan bir büyük Türk düşünürü ve bir gönül adamıdır. Hammer-Purgstall (1774-1856), Mevlânâ'ya ve eserine samimi yakınlık duymuş ve onun *Dîvân-ı Kebîr*'inden birçok gazel ve kasideyi Almanca'ya aktarmıştır. Rückert (1788-1866) de, ondan kısmen doğrudan doğruya, kısmen de serbest olarak birçok şiiri almancaştırmıştır. Karşılaştırmamıza zemin oluşturacak metinler ve bunların farklı çevirileri, -gerek bu çalışma dolayısıyla bir sağlamanın yapılmasına, gerekse herhangi bir karşılaştırma veya sınamadan geçirilebilmesine imkân tanımak amacıyla- yazının sonuna eklenmiştir.

3.1.1. Biçemsel Karşılaştırma

Hammer, *Dîvân-ı Kebîr*'inden yaptığı çevirileri alfabetik harf sırasına göre aktarmış, Rückert ise bunu dikkate almamıştır. Hammer, yaptığı şiirlerin başına orijinal metinden –Farsça'dan- birer dize almış, Rückert ise, yaptığı çeviri sırasına göre numara vermiş, kaynak metinden orijinal dize almamış, şiir başlığı kullanmamış, sadece kendisine göre bir sıra numarası vermiştir.

Hammer, şiirlerin sonunda bir doğu edebiyatı geleneği olan hitabını Şems-i Tebriz'e yaparken, Rückert, Mevlânâ'yı seçmiştir. Örneğin, Mevlânâ'nın 1. gazelinin son beytini Hammer,

*“Ah, Şems-i Tebrîzî, derya sensin inci sensin,
Sana sırların akmasından başka bir şey olmaz.”*

Şeklinde aktarırken, Rückert, şöyle çevirmiştir.

*“Ah Celâleddin! senin ruhun bu denize akmıştır,
Sen sırdaşsın, sır veren değilsin.”*

Aslında Mevlânâ, şiirlerinde, sadece Şems-i Tebrîzî'ye hitap etmiştir. Bu açıdan bakıldığında, Hammer, kaynak metne bu noktada sadık kalmıştır. Oysa, kaynak metne şekil açısından sadık kalmayan Hammer, mısra içi anlam bütünlüğünü erek dile aktarmaya çalışmıştır (Örneğin, 2, 4 ve 5. şiirler). Burada göze çarpan bir nokta da, beyit sisteminin yer yer bozulmuş olmasıdır.

Rückert ise, kaynak metnin şekline ve içeriğine sadık kalmış ve beyit sistemine (aa/ba/ca/da...) riayet etmiştir.

Çok farklı diller söz konusu olduğundan, klasik vezin ölçüsüne her iki çevirmen de riayet etmemişlerdir. Ancak Rückert, geleneksel gazel kafiye/uyak sistemini çok güçlü bir şekilde uygulamıştır.

İnsanlar arasında iletişimi sağlamak üzere yüzyıllardır yapılagelen çeviri, kuram ve uygulamaya ilişkin birçok tartışmayı beraberinde getirmiştir. Dil ve edebiyat üzerine çalışan çeşitli bilim dallarından uzmanlar, çeviri ile ilgilenmişlerdir. Onların bu rastlantısal ilgisi çevirinin, kimi dönemlerde dilbilimin, kimi dönemlerde de edebiyatın bir alt dalı olarak görülmesine neden olmuştur. Artık günümüzde çeviribilimden özerk bir bilim dalı olarak söz edilmektedir. Ancak çevirinin madeni ‘metin’dir, ‘dilbilim’e daha yakındır.

Dil, o dili konuşan insanların dünyaya bakışı ve aynı zamanda o dünyayı kavrayış biçimidir. Yani dil dediğimiz şey, bir grup insan ya da toplumun diğerlerinden ayırt edici özelliklerinin toplamı anlamına gelen kültürün bir parçasıdır. Çeviride bu iki kültür karşı karşıya gelmektedir.(Ateşman, 2001:31)

Çeviri kaynaklarında araştırmacıların üzerinde uzlaştıkları konuların başında çeviri etkinliğinin çok boyutlu karmaşık bir işlem olduğu gelir. Çeviriyi, ‘diller ve kültürler arası bir aktarım’ (Boztaş, 1992:249) ve ‘bütün çağlarda karşımıza çıkan bir etkinlik, çeşitli uygarlıklar arasında köprü kuran, değişik toplumlardan bireyleri birbirine yaklaştıran, her tür kültürel değeri, içinde oluşturduğu tarihsel ve toplumsal çevrenin dışına taşıyan, o çevreden olmayan kişilerin yararlanmasına sunan, uygarlıklar arası bir iletişim ve bildirişim aracı’ (Vardar, 1981:173) olarak tanımlarsak, bu etkinliğin ne kadar çetin bir iş olduğunu kabul etmek zorunda kalırız (Aktaş:1996). Hammer-Purgstall daha 1790 yılında bir Türk delegasyonunda çevirmenlik yapması onun dil yeteneğinin ne kadar yüksek olduğunu göstermesi bakımından anlamlıdır. Bir bildirişim ve iletişim aracı olan çeviride sadece kaynak dile değil aynı zamanda erek dile de vakıf olmanın sağladığı fırsat üstünlüğünü inkâr etmek kesinlikle söz konusu değildir. Türk bilim adamı olan Hacı Halife’nin Ansiklopedisini tercüme etmesinde her iki dilde de edindiği yüksek kabiliyet ve kapasite çeviri işinde bir hayli kolaylık sağlamıştır Hammer-Purgstall’a.

Bir yapıtı çevirmek: belirli (doğal) bir dille yazılmış bir yapıtla iletilmek-bildirmek istediklerini, başka bir dille-iletme yolunun özellikleriyle birlikte-iletilebilir duruma getirebilmektir. Diğer bir deyişle bir yapıtı çevirmek, belirli bir dille yazılmış bir metnin anlamını, dile getiriliş özelliklerinin de koruyarak, başka bir dille yazılan bir metne

aktarmak, yani aslını verecek şekilde aktarmaktır da denebilir. Bu da çeşitli yazın türlerinde farklılık gösterir (Kuçuradi, 1989:22).

Bu bağlamda, Hammer-Purgstall'ın çevirisini yaptığı gazellerin çok eskiye dayanması ve sayısının çok fazla olması çeviri sürecini zorlaştırıyordu. Bir duyguyu, bir hevesi o gazellerin içinde yaşatmak, adeta hayat vermek, büyük bir engel olarak Hammer-Purgstall'ın önünde öylece duruyordu. Buna karşın, belirli (doğal) bir dille yazılmış bir yapıyla iletilmek-bildirmek istediklerini, başka bir dille-iletme yolunun özellikleriyle birlikte-iletilebilir duruma getirebilmek işini başarıyla sonlandırarak çeviri sürecinde ilerleme sağlamıştır. Bu gazeller ulakların son harflerine, alfabetik sıraya göre değil, farklı hece ölçüsüne göre 5 bölümde düzenlenmiştir. Her iki cilt, İstanbul'da bulunan orjinal el yazmasıyla karşılaştırıldığında tam bir uyum gösterdiği görülmüştür. 500 yıllık bu eski nüshayla bu ciltlerin uyum sağlamış olması gerçekten hayranlık uyandırmıştır. Gazelerin bazılarının aynı ve bazılarının ayrı ruhu, havayı ve nefesi yansıtmıştır.

3.1.2. Semantik Açıdan Karşılaştırma

Kaynak metindeki terimler ve kavramlar, her iki çevirmende (Hammer ve Rückert) kendine özgü anlam çerçevesinde değil, yorum yoluyla erek dilde aktarılmıştır.

Örneğin,doğu mistisizminde geçen terim ve ifadelerinden olan “**hevâ ve heves**” arzu ve tutku olarak, “**insân-ı kâmil**” olgun insan olarak, “**sır, esrar**” giz, gizem olarak, “**sonsuzluk ağacı**” da, hayat ağacı olarak aktarılmıştır.

“Baharın sonsuz yeşilliklerinden hayat ağacı yükseliyor”(Rückert I)

Mevlânâ'da metin içi anlam “**simetrik**” denen bir olgu ile daha iyi anlaşılır ve kavranılır. Burada, maddi ve manevi (maddesel ve tinsel) alanla ilgili sözcükler ve kavramlar tezatlı bir biçimde dizilerek verilmiştir. Dolayısıyla, beyitlerde sıralanan sözcüklerin anlamı bu simetrik olgu dikkate alınarak çözümlenebilir.

Hammer'in çevirisinde, kaynak metinde olduğu gibi, bu simetrik olma durumunun yansıtıldığını görmekteyiz (Hammer:2):

Simetrik/tezatlı anlam ve ifadeler

Maddi	Manevi
dikenli olma	dikensiz olma
ekşi olma	tatlı olma
zehirli	panzehirli
şarap	âbıhayat (sonsuz hayat suyu)
körlük	görürlük (İsa eliyle)
hamlık	olgunluk
çamur(tene)	sürme (göze)

Rückert, 2’de, ‘hamlıktan kurtulmak’ için, yani olgunlaşmak için ‘güneş ışığı’na ihtiyaç duyarken, kaynak metinde bu hal, farklı bir biçimde anlatılmaktadır: “Hamlıktan” olgunluğa ermek için “olgun kişi” aranır. Bu da doğu mistisizminde “kâmil insan” olarak tanımlanır. Nitekim kaynak metinde de amaçlanan, manevi bir olgunluk transferidir. Rückert ise bunu, maddi bir transfer, yani doğal bir gelişme olarak algılamış ve çevirisinde bu şekilde vermiştir.

Sonuç olarak bazen bir çevirmen daha yumuşak ve esnek ifadelerle, uzun cümleleri anlaşılır hale dönüştürebilecek kısa cümleler kullanabilir. Burada amaç, cümleleri daha anlaşılır ve ifadeli hale dönüştürmek ve okuyucuyu sürükleyici romanın atmosferinden koparmadan akıcı dil kullanımını elde etme çabasının ön planda tutulması olmuştur. Buna karşın Hammer-Purgstall ise Divan-ı Kebir çevirilerinde nispeten uzun cümleler kullanmış, ancak o uzun cümlelerde kullandığı dil ile anlam bütünlüğünü bozmamaya gayret etmiş aksine sağlamlaştırmıştır. Genel olarak belirtmek istenilen duygusal çağrışımlı ifadeleri oldukça net ve keskin ifadelerle sağlamış ve okuyucunun ilgisini dağıtmadan sağlam ve direk bir anlatım düzeni kurmuştur diyebiliriz. Hammer-Purgstall, eserin genel konu bütünlüğüne tarz ve üslubuna bağlı kalarak olabildiğince kendi görüşlerini katmamaya çalışarak ve yalın bir dil kullanımını ile çalışmalarını tamamladığını söylemek mümkündür. Kıyaslama yapılan her bir cümlenin bir birine göre daha iyi veya kötü olması gibi bir durumun söz konusu edilemeyeceği açıktır.

Ancak oluşan farklılıkları, çevirinin aslında bir dünya görüşü ve algılama sistemi bütünlüğü olduğu ve bu yüzden tamamen yüzde yüz aynı kelimelerin ve ifadelerin seçilemeyeceği dolayısıyla değişik tarzların olabileceği görüşü ile özetlemek mümkündür.

3.1.3. Şiirlerin Çeviribilim Açısından Karşılaştırılması

1.Şiir: “Aşk ender fazl u ilm u defter u evrâk nîst

Her çi güft ü gûy-ı halk ân reh reh-i uşşâk nîst”

Gazel metninin orijinalinde mevcut olan, Gölpınarlı tarafından hazırlanan *Dîvân-ı Kebîr*'de, “üstünlük ve bilgi” ve “âşıkların yolu” olarak çevrilen bazı terim ve deyimlerin Hammer ve Rückert çevirilerinde karşılığının bulunmadığı görülmektedir. Hammer de Rückert de bunları –her nedense- çevirmemiştir. Ayrıca, “*halkın dedikodusu*” deyişinin Hammer tarafından “geleneğe” olarak karşılandığını, Rückert'in ise bunu hiç aktarmadığını görüyoruz.

Her iki çeviride de “âşıkların yolu” deyiminin çevrilmemiş olması ilgi çekicidir (Aşağıda yapacağımız açıklamanın da göstereceği gibi, bunun nedeni, Batı kültüründe böyle bir kavramın, en azından Mevlânâ'nın dile getirdiği anlamda bir karşılığının bulunmamasıdır. Diğer beyitlerde de benzer durum söz konusudur. Her iki çeviride de, gazelde geçen bazı kelime, kavram ve deyimler çevrilmemiştir. Bu durumda, çevirmenlerin, metni, kendi kültür dairesine uyan bir alımlama yoluyla çevirdiklerini söyleyebiliriz. (Örneğin, orijinal metinde, ne Hammer'in “*Bu kelimenin söylediği her şey de aşk değildir*” cümlesinin karşılığı, ne de, Rückert'in “*harfler de onun savaşçıları değil*” şeklinde karşıladığı anlamın bir benzeri vardır, bunlar çevirmenlerin kaynak metinden esinlenerek yaptıkları eklemelerdir.

İkinci beyitte de, gazelin aslında mevcut olan, “*ezel*”, “*ebed*”, “*arş*” deyiş ve terimlerinin karşılığı verilmemiştir. Rückert çevirisinde geçen “*Aşk suçlunun evinde de olmaz, çünkü bu evde neşeden eser bulunmaz*” ifadesinin orijinal metinde karşılığı yoktur. Hammer'in “*Sadece sonsuz yeşilliklerde açılır aşkın bereketli meyveleri/ Bu*

ağaca gökyüzü, Süreyya ve Saman Yolu bile ulaşamaz” şeklinde karşıladığı anlam da kaynak metinle örtüşmüyor. Burada yaratılış âdeta “*ağaç*” mecazına ya da sembolüne sıkıştırılmış, onda yoğunlaştırılmıştır. Aslında bu ağaç, bildik ağaç kavramının tamamen dışındadır. “Sonsuz yeşillikler” ve “aşkın bereketli meyveler”i ifadelerinin metnin orijinalinde karşılığı yoktur, bunlar yorumlama yoluyla eklenmiş anlamlardır. Aslolan “sonsuzluk ağacı” kavramı –ki Doğu mistisizminde geçen önemli kavramlardan biridir– çevirilerde bu bağlamda aktarılmamıştır. “Bu ağaca gökyüzü, Süreyya ve Saman Yolu bile ulaşamaz” ifadesi de sunulan anlamı karşılamamaktadır; ama ağaç için yüce bir yer ve konum tasarımı olmuş olması Hammer’in çevirisi için bir kazanımdır. Fakat asıl sorun şuradadır: Metinde kastedilen anlam karşılanmış mı? Evet, bir dereceye kadar; ama kültürel bir dönüştürümle aktararak, yani Batı kültüründeki haliyle karşılanmıştır. Şöyle ki: Rückert, -Mevlânâ’nın “aşk”a mensup olarak gösterdiği ağacı, ‘*hayat*’ ile yorumlamış ve kavramı “*hayat ağacı*” olarak çevirmiş, dolayısıyla bu ağacı –hayata ait– ‘sonsuz yeşilliklerden yükseltmiş”tir. Bu ilginç bir noktadır.

Mevlânâ, aşk noktasında yorumunu yapmış, insanın bu bağlamdaki ‘arzu/ tutku’sunu da, tıpkı ‘akıl’ı gibi bir yana bırakması gerektiğini, ancak bu durumda deftere, kitaba, evraka sığmayan ‘aşk’a yükselmenin mümkün olabileceğini söylemek istemiştir. Çünkü doğu mistisizmine yani tasavvufuna göre ‘evrenin yaratılışı aşk’tandır, aşk dolayısıyladır.

Almanca çevirilerde, böyle bir anlamın izine rastlanmamaktadır. Rückert’te bu anlam, ‘bu dünyasal’ bir gerçekliğe, ‘(bu)hayat’a indirgenerek çevrilmiş; yani metnin aslına uzak, fakat çevirmenin kültürüne yakın bir dönüştürümle aktarılmıştır. Fakat yine de belirtmek gerekir ki, her iki çeviride de, beyitlerin dizeleri arasında ne Mevlânâ’dakine ne de Batı mistisizmine uygun tutarlı bir anlam çıkmaktadır ki bu da, çevirmenlerin, söz konusu kavramın derin boyutundan tam olarak haberdar olmadıklarını ya da bu derinlikte karşılayamadıklarını göstermektedir. Çünkü Mevlânâ’nın dizelerini, sözlerini anlamak veya başka bir kültüre taşımak için mutlaka burada da söz konusu olan alan ve konu bilgisine (Sach/ Fachkenntnis) gerek vardır.

3. Beyitte de aynı durum söz konusudur.: Hammer, “**Aklımızı baştan indirdik**, sadece arzular bizi yönlendiriyor./ Bilirim, senin aklın böyle aşırılıkları tanımıyor” diye, Rückert de, “**Akıl eyerden indiriyor**, arzular yulara gem vuruyor./ *Bu diyarlardaki*

yolları başka bir süvari tanımıyor” şeklinde çevirmiş; oysa kaynak metne göre anlam şöyledir: “Akli **işten attık**, hevesi, nefsin arzularını da iyice dövdük; çünkü bu akıl, bu huylar o ululuğa layık değildir”. Demek ki, “..arzular bizi yönlendiriyor” değil, tam tersine akıl ve arzular işten çıkarılmış, bir kenara bırakılmış. Yine, “senin aklın böyle aşırılıkları tanımıyor” anlamı ilave bir anlam. Belki de Hammer, ikinci beyitteki yorumunu burada da sürdürerek anlamı yakalamak istemiş: Şöyle ki, ona göre ikinci beyitte, ağaca ulaşılması imkânsız, o halde burada da, söz konusu edilen kişinin (Şems-i Tebrîzî’nin) aklına ulaşamaz denilmek istenmiş. Mevlânâ, ‘aşk’a akıl ve tutku ile ulaşamayacağı için bunların bir kenara bırakılması gerektiğini söylüyor. Çünkü **“âşıkların yolu” bu değildir**. Burada, “Akli **işten attık**,” kaynak metin ifadesinin Hammer’da “**Aklımızı (baştan) indirdik**” ve Rückert’te “**Akıl eyerden indiriyor**” ifadeleriyle karşılanmış olması, her iki çeviride mecaz anlamda birleşmenin, bir örtüşmenin olduğunu gösteriyor. Ancak mistik söylemin karşılanmadığı da bir gerçek.

“Âşıkların yolu” ‘aşk’a akıl ve tutku ile ulaşmak değildir; Çünkü gazelde söz konusu edilen Şems-i Tebrîzî’nin sırrına, akılla ve tutku (hevâ) ile ulaşamaz. Nedeni şu: O (Şems-i Tebrîzî), baştanbaşa Tek Yaratıcı’nın sırrıdır. Bu sır akılla ve nefsin arzularıyla tutkularıyla çözülemez. Başka bir kavrayış modeli gerekir ki o da ‘aşk’tır. Bu sırrı çözecek aşk’tır: Çünkü o hem sırdır, hem sırrın esrarı ve çözümü. O yüzden, bu noktada denilebilir ki, “**Akıl eyerden indiriyor, arzular yulara gem vuruyor,/Bu diyarlardaki yollar başka bir süvari tanımıyor**” şeklindeki çevirisi, Rückert’in kaynak metne Hammer’den biraz daha fazla fazla derinlemesine girdiğini göstermektedir. Son beyitlerde de bu izlenim uyanmaktadır. Fakat yine de kaynak metnin mistik alanına tam bir nüfuz yok. Çünkü metindeki mistik öz/ tasavvufi tasarım kavranamamıştır. Hammer ve Rückert, mistik ve manevi anlamı dışarıda bırakan bir anlam üretmişlerdir. Her iki çevirmen de, mistik anlamları somutlaştırmak yoluyla, kendi kültür dairesine uyan bir alımlama yoluyla çevirilerini gerçekleştirmişlerdir; bu da onların kendi kültür atmosferiyle yakından ilişkilidir. Bu bağlamda, kültürler arası iletişimde başarılı bir aktarım gerçekleştirdiklerini söylemek olasıdır.

Buradaki görüşler, Mevlânâ’nın, *-Mesnevî*’nin açılış sayfasında ifade ettiği-, “*Herkes kendi zannınca dost bildi beni/ Bilemedi hiç kimse ne sırrı gizlediğimi*” sözünü haklı çıkarmaktadır.

İki çevirmenin de, kavrayışın yetmediği yerde, şiir cümlelerini yorumsamaya dayalı ifadelerle açışladıkları ve tamamlamaya çalıştıkları görölmektedir. Bu da şiir çevirilerinde başvurulan bir yöntemdir. Bu yönteme “cover” (örterek anlatım, örtük anlatım) diyenler de vardır.

Almanca çevirilerde görölen mistik, terimlere ve deyimlere dikkat etmeme nedeniyle oluşturulan eksik ya da yanlış anlam örneklerine, nadiren de olsa, -her halde dikkatsizlik yüzünden- Gölpınarlı'nın Türkçe çevirilerinde de rastlanmaktadır. Gazelin son beytini, Gölpınarlı, şöyle çevirmiştir: “Ey Tebrizli **Tanrı Şems'im** benim, senin rengine boyandım; bir **leştım** âdeta, sense çevremde **tuzlu bir denizsin**”.

Hiç kuşkusuz Gölpınarlı'dan daha olgun bir çeviri beklenirdi. Şöyle diyebilirdi: Ben bir **ölü**, sense etrafımı saran tuzlu su oldun.” Bu durumda, Mevlânâ'nın yaptığı göndermenin canına okunmamış olurdu. “*Mürde*” sözcüğü ‘leş’ olarak karşılanırsa, atıf yapılan olay gözden kaybolur. Denize kayan balık için (atıf yapılan olay) bile olsa, ‘leş’ değil, ‘ölü’ denilmesi her halde daha uygun olsa gerektir. Leş her zaman leştir, leşin ne tuzlu suyla ne başka şeyle ihya olması mümkün değildir.

2. Şiir: “*Hîşrâ çûn hâr dîdem sû-yi gül mî-gürîhtem*”

Hîşrâ çûn sirke dîdem dürri şeker âmîhtem”

Kaynak gazel metninin orijinalinde var olan bazı terim ve deyimlerin Hammer ve Rückert çevirilerinde tam karşılığının bulunmadığı görölmektedir. Hammer çevirisinde “olgun meyve” olarak çevrilen nesne, orijinal metinde “puhte”, sözlük anlamıyla “pişmiş kişi”, hamlıktan, hamlığa ilişkin bütün sıfatlarından kurtulan “pişmiş/olgun insan”dır. Doğru mistisizmdeki karşılığı ile “*insân-ı kâmil*”dir. Mevlânâ, hiç kuşku yok ki, burada hamlıkla olgunluk zıtlığını maddi, somut bağlamda değil, soyut bağlamda anmaktadır; çünkü kişinin hamlığının yani tecrübesizliğinin söz konusu olduğu yerde manevi, soyut olgunluk söz konusu olacaktır. Çevirmen, manevi olgunluğu maddi olgunluğa indirgemmiştir ki, metni anlamadığının kanıtıdır.

Yoksa normal koşullarda hamlık- olgunluk sorunundan şiirde söz konusu edilmesi imkansızdır; çünkü metinde geçen ‘ağaç’ yeryüzüne özgü olan bir ağaç değildir ki, meyveleri bildik meyvelerden olsun. Burada sembolik bir anlatım vardır, hepsi bu.

Son beyitte, yani “*Sen ateş, bense ışık delikleri açan rüzgâr oldum*” çevirisinde de benzer bir kavranılmazlık durumu vardır. Aslında burada, ateş ve rüzgâr arasında bir ilişki kurulmuş, bağrında ateş bulundurmanın önemli olduğu ancak bu ateşi harlayanın rüzgar olduğu söylenerek asıl ruhsal yangını ya da arınmayı temin edenin rüzgar (ilahi nefes, olgun insanın himmeti) olduğu vurgulanmak istenmiştir. Önceki beyitlerde anılan zıt kutuplu/ tezatlı anlatım, burada da sürdürülmüş, son sahne ateşin rüzgâr yönüne doğru gidişiyle kapanmıştır (Nitekim daha önce ‘diken’ olduğunu fark eden can, ‘güle doğru’; ‘sirke’liğini fark eden can ‘şekere doğru’; ‘zehri’ni fark eden can ‘panzehire doğru’; ‘şarap tortusu’nu fark eden can ‘ölümsüzlük pınarına doğru’; ‘âmâ’lığını fark eden can ‘İsa eline –yani körü iyileştiren mucizeye- doğru’; ‘ham’lığını fark eden can ‘olgun kişilere doğru’; ‘toz’u fark eden can gözün görüş gücünü arttıran ‘sürmeye doğru’, nihayet ‘ateş’e malik olduğunu fark eden can ‘rüzgâra doğru’ akmaktadır).

Arayışın şiddeti aşkın şiddetidir. Rückert’in, “*Aşk tozu ruhumun göz merhemi oldu/ Kaynağı aradım da kalbimin susuzluğu kayboldu*” çevirisi, bu bakımdan, Hammer’e oranla, kastedilen anlama daha yakın gözükmektedir. Çünkü ancak ruhun göz merhemi yani sürme sayesinde can, görüş keskinliği kazanacak, kaynağı fark edecek, dolayısıyla kalbi tatmin bulacaktır. Bu noktada ulaşılabilecek “*ölümsüzlük kaynağı*”, ruhun mutlu sonla noktalandığının bir müjdesi olacaktır. Çünkü o, âmâ gözler için İsa’nın eli gibi körlüğü eritici, görürlüğü ihya edici bir nefestir..

Bu gazelde de tezatlı durumlar, çelişkilerin değil, çelişkiler sayesinde çözülmesi gereken ilişkilerin vurgulanmasına yöneliktir. Yoksa Mevlânâ, yaratılıştaki çelişki gören göze sahip değildir. O, daha çok, çelişki gibi görünen şeyleri anlamlı ilişkilere çeviren bir nazar sahibidir ve bu bağlamda sayısız şiiri vardır (Örneğin, “*Testileri kır da sular nasıl bir yol olur gider*” demektedir). Dikkat çektiği şey, yaratılıştaki zıtlıklar değil, âhenktir. Evrende bu anlamda bir zıtlar dengesi veya ahengi söz konusudur. Mevlânâ, gözlerimizi, görünen evrenin ötesine çevirmektedir. Bu noktada, Hammer’in “olgun meyve” olarak çevirdiği ifadenin Rückert tarafından “*güneş ışığı*” olarak çevrilmesi ilgi çekici bir aktarmadır ki olgun kişilerin “nur(lu oluş)” kavramıyla ilişkisine açığa çıkaracak niteliktedir. Gerçi, “*Kendimi ham meyve görünce, olgun güneş ışığını aradım,/ Kendimi karışmamış harç görünce, usta malasını aradım*” tarzındaki çeviri, anlam bütünlüğünü inşa edememiş; ‘ham meyve’ ile “olgun meyve” arasındaki irtibatı

kuramamış, fakat “ham meyve”nin ancak gün ışığı sayesinde olgunlaşabileceği düşüncesini çeviriye yerleştirme başarısını göstermiştir. Şiirsellik açısından da Hammer’ın çevirisine nispetle daha başarılı gözükmektedir. Ancak yine de belirtmek gerekir ki, “**olgun güneş ışığı**” ifadesi ile “**olgun insan**” arasında birebir ilişki yoktur. Bu gazelde de ortaya çıkan sonuç aynıdır: Kaynak metindeki anlam derinliği, mistik boyut kavranamamıştır.

3. Şiir: “*Nevbahârâ cân-ı mâyî cânihârâ tâze kun*”

Bâghhârâ bişkûfân u küştêhârâ tâze kun”

Bu gazelde de dikkati çeken noktalar var: Özellikle beşinci beyitte, tazeleme ya da ihyâ etme hadisesinin tabiat dünyasındaki eşsiz görüntülerden biri resmedilmektedir ki burada kullanılan bazı sözcükler ve terimler tamamen Doğu kateşizmine –Doğulu itikat ilkelerine- uygun nitelikte kavramlardır ve Mevlânâ tarafından tabiat alanına uygulanmışlardır. Mevlânâ’nın bu bağlamda açtığı vizyon, kozmik âlemin ibadet halinde gözüktüğü ândır. Gölpınarlı, bu beyti çevirirken, Hammer ve Rückert’in düştüğü semantik yanılgıya düşmüş, ‘**rükû**’ terimi yerine sadece ‘eğilme’ şeklinde leksikolojik anlamını kullanmıştır.

Metinde daha sonra tekrar geçen ‘gül’ çeşidi, “**Sadberk**”tir ki yüzyapraklı gül demektir. Gölpınarlı çevirisinde bu, “**Sabbek**” diye çıkmış!/ Yorumlama yoluyla denilebilir ki, “bin” anlamına gelen “hezâr” sözcüğü ‘bülbul’ anlamına da gelmektedir. Bu durumda “Sadberk gülü”, yüz yaprağıyla yüzlerce kulak kesilerek binlerce nağme söyleyen bülbulü dinleyecek ve ihyâ olacaktır. Bülbulü dinlemek hem güllerin ihyâ olmasıdır, hem de bülbulün ihyâ olmasıdır.

Bu gazeldeki anlam oluşumu, Hammer ’ın çevirisinde şöyledir: “Sen gönlümün baharısın, yenile **tüm alemi**,/Yeşillikleri, bütün **ormanları** güllerle süsle.// Güller güzelliklerle **doludur**, kuşlar şarkı söyler,/ Doğu rüzgarı olmazsa hava ölü gibidir, sen doğu rüzgarını yenile.// **Selvi ve leylaklar açılıyor özgürce**,/ Sümbül ve laleleri **besle**, yeniden onları yenile.// Çınarlar **davul çalıyor**, fıstık çamı elleriyle ritim tutuyor,/Üveyik güzel şarkılar söylüyor, sen de bana, **Attar’ın şiirlerini yenile..**”

Bu anlam oluşumu, Rückert'in çevirisinde ise şöyledir: “Gel kalbimin baharı, yenile **tüm alemleri,**/ Gök yüzüne ışık, yer yüzüne parlaklık ver, ovaları tepeleri yenile.// **Güneşin yuvarlak sütunlarını havanın maviliğinde ört kavukla/ Ovaların yeşil kaftanıyla,** sevimli selviyi yenile!// **Tütün fidanlarını tazele, goncaları** gençleştir,/ Gül goncalarını, leylakları, narin sazlıkları yenile,// **Kış rüzgarıyla erit miğferi, bakışlarıyla panzerleri,// Parçala don kargularımızı,** ey alemlerin süvarisi barışımızı yenile!....**Susmayı yenile..**”*

Gazelde anılan son şık, “susmanın tazelenmesi”dir ki son derece ilgi çekicidir. Susuşun yepyeni bir tavır olarak tanımlanması söz konusudur burada. Bu, söylenmeyenlerin susma yoluyla söylenmesidir. Sözleri söyleyerek, içeriye alınanların dışarıya; dışarıda bırakılanların içeriye alınmasıdır: Şair, normal anlatım yolunun dışında hiç alışılmadık bir yol göstermekle, mevcut anlatımın zirvesine çıkmakta, oradan konuşmaktadır.

Bu, olağandışı anlatımın, susarak anlatmanın, kısaca mistik anlatım yolunun görüntülenmesidir. Susuştaki kimyadan söz edilmesi, susuşun insan ruhundaki etkisi dolayısıyladır. Mevlânâ'ya göre, söz aslında söze ihtiyacı olanlar içindir; bu ihtiyaçtan uzak olanlar için aslokan susuşun kimyasıdır. Bunu mistik bağlamda yorumlamak gerekirse, bu, nazardır/bakıştır. O halde susuştaki kimya, bir bakış darbesidir, bir bakış operasyonu girişimidir. Gözün öze değişidir. Bu değme hâli, başlıbaşına bir tazelenme, bir bahar şenliği, bir ihyâ (edilme) hareketidir. Hammer ve Rückert, bu tazelenmeyi hemen hemen her şiir çevirilerinde olduğu gibi daha çok tabiat üzerinde görüntülemeye gayret göstermişlerdir. Örneğin, Rückert, Mevlânâ'nın bu bağlamdaki sözlerini, **“Güneşin yuvarlak sütunlarını havanın maviliğinde ört kavukla/ Tütün fidanlarını tazele. Kış rüzgarıyla erit miğferi, bakışlarıyla panzerleri...”** diye çevirmektedir.

Hammer 'in çevirisinde dikkati çeken bir husus da, Farsça metinde “atâ-râ” yani “bağış” anlamındaki bir sözcük var iken bunun yanlış okuma sonucu “Attar” olarak okunmuş olması ve anlamın –orijinal metinle hiçbir ilişkisi olmayacak biçimde kaydırılmasıdır (“atâ-” bağış, demektir, sözcüğün sonundaki “-râ” ise ismin hal

---

*Siyah punto ile işaretlediğimiz yerler, kaynak metinde karşılığı hiç bulunmayan ya da eksik olan yerlerdir.

eklerinden olan akkuzatif eki, yani *ismin –i hâli* dediğimiz şeydir. Metindeki “*atâ-râ*” sözcüğünün, Farsça şiirin büyüklerinden Feridüddin Attar ile –ses benzerliği dışında- leksikolojik, semantik, etimolojik vs. açısından herhangi bir ilişkisi yoktur). Burada da anlam yorumlama yoluyla karşılanmış ve ifade, “*Attarın şiirlerini tazele*” şeklinde çevrilmiştir. Oysa, Mevlânâ’nın metnindeki anlam, “*Üveyik kuşu nara atıyor, lütfunu, ihsanını, başışını tazele diye*” şeklindedir.

O halde denilebilir ki, çevirilerde, kastedilen anlamın özellikle dikkate alınması, başarılı bir çeviri için olduğu kadar, söz konusu metin yazarının hukukunun korunması için de bir ön koşuldur. Sonrası, başarılı çeviri için bir ölçüt sorunsalıdır.

**4. Şiir: “*Hoş mî gürîzî her tarâf ez-halka-i mâ nî-mekun*
Ey mâh-ı berhem mî zenî ahd-i süreyyâ nî-mekun”**

Rückert’in aktardığı bu gazel, şiir çevirisi açısından özenli bir aktarım olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer dört çeviriye oranla bu metinde, şiir gücünden, anlamın hoş bir biçimde akışından ve bu yüzden oluşan çağrışım ağından olabildiğince istifade edilmiştir. Denilebilir ki Rückert, bu gazeli kendi dilinde yeniden söylerken lirik bir hüznün sözel âhengini de aktarmayı denemiş ve başarılı olmuştur. Ayrıca dikkati çeken bir iki noktaya bakalım: Gazelde geçen, “*Ayağın dairemizden kaçıyor, ne olur uzaklaşma bizden!*” ifadesi dilimizde var olan “*ayağın kayması*” deyimini anımsatmaktadır. Bu bağlamda onun, başkasının ya da “*öteki*” olarak kavramlaştırılan kimselerin de iyiliğini düşündüğü anlaşılmaktadır. Öte yandan –metinde muhatap kabul edilen kişinin halkadan ayrılması durumunda- diğer canların da halkası dağılacığından böyle bir yalvarışa yönelinmiş, “*ne olur uzaklaşma bizim halkamızdan*” denilmiştir. Bu durumda, denilebilir ki, metinde, Doğuya özgü bir hümanist düşünce sergilenmektedir. Aslında Mevlânâ’da var olan felsefe de, vurgulanan düşünce de budur.

Gerek Hammer’in, “*Sevinerek uzaklaşıyorsun dairemizden...*” şeklinde, gerekse Rückert’in “*Ayağın dairemizden kaçıyor...*” biçiminde aktardığı anlam, kaynak metinde “*Hoş bir biçimde uzaklaşıyorsun halkamızdan*” şeklindedir. Bir kişinin ‘daire’den çıkmasıyla, dostluk ve candaşlığın, çıkanın aleyhine bozulduğu, bununla birlikte, geride

kalanların yine varlıklarını sürdürebildikleri anlaşılmaktadır. Ancak, "halka"dan dışarı çıkma kavramında ise, dostluk ve birliğin tümüyle bozulması durumu söz konusudur. Bunun için kaynak metinde Mevlânâ, "**halkamızdan çıkma**" demektedir, bu sözle de, "birimiz hepimiz hepimiz birimiz için" görüşüne işaret etmektedir.

Bilindiği gibi, 'daire'de bir merkez vardır. Bu, 'ben' merkezli düşüncenin bir yansıması olarak yorumlanabilir. Oysa 'halka'da herkesin bir merkez olma durumu söz konusudur. O halde herkes eşittir. Bütünlüğü her kişi teker teker sağlar. Buna göre, halkadan biri çıkınca, halka bozulacaktır. Kaynak metinde, özellikle daire yerine "**halka**" sözcüğünün kullanılması, işte bu yüzden oldukça anlamlıdır.

Rückert ise çeviri metninde, daha çok, bireysel bir bakışla hareket etmekte ve "**dairemizden çıkma**" derken, çıkacak kişinin zararına olacak bir görüşü ön plana çıkartmaktadır. Yani bu aktarımda, Batılı felsefenin önemli göstergelerinden sayılan "**bireysellik**" anlayışı sahneye çıkmaktadır. Bu da gösteriyor ki, yapılan çevirilerde asıl sorun, sadece bir sözcüğün veya kavramın o veya bu şekilde aktırılması değil, fakat çeviren ve çevrilen açısından, kültürel atmosferin ve derinliğin yansıtılıp yansıtılmamasıdır.

5. Şiir: "*Ey hâk-i kefi pâyed reşk-i felekî bûde*"

Cân-ı men u cân-ı tu der-asl yekî bûde"

Bu gazelin çevirisinde, her iki çevirmenin de diğerlerinde olduğundan çok daha fazla özgürce davrandıkları ve kaynak metni, sadece bir iki noktada işaret edip geçerken, kendi zihinlerinde ve yüreklerinde oluşturdukları anlamı, Mevlânâ üzerinden dillendirmektedirler. Hammer'ın metne biraz daha sadık kaldığı, metnin yarısını semantik açıdan olabildiğince aktarmaya çalıştığı ve başardığı, Rückert'in ise –bir bakıma, ilk beytin oluşturduğu enfes lirik atmosferin mestliği ile- şiiri kendi özünden inşa ettiği ve ilginç bir biçimde başarılı olduğu görülmektedir.

Hammer, bu gazelin 5. beytini erek dile çevirirken son derece başarılı bir aktarım gücü göstermiştir. Kaynak metin ifadesi olan: "**A köpek, sen de mağaradaki arkadaşlara katıldın, mağarada uyuyakaldın. Evvelce köpekçeğizdin, sonunda Tanrı arslanına**

döndün“ söylemini “Ey Yedi Uyurla mağaraya giren köpek! Aslında **zavallı bir köpek** idin, ama Tanrı’nın aslanı oldun.“ şeklinde aktarmıştır. Hammer her zaman olduğu gibi, bu gazel çevirisinde de, kaynak metne sadık kalmıştır. Ancak bu beyitte verdiği karşılık, kaynak metnin mesajını bozmadan ve içeriğini erek dil kültürüne dökerek söylemesi açısından önemlidir. “...**Sen de mağaradaki arkadaşlara katıldın, mağarada uyuyakaldın...**” söyleminden, olayın her iki kültürde bilinmesi olası olan “**ashâb-ı kehf**” hikâyesi olduğunu tespit eden Hammer, kendi kültüründe var olan bu ifadeyi, yani “yedi uyurlar” kıssasını karşılık olarak vermiştir. Böylece, güzel ve isabetli bir aktarımı gerçekleştirmiş olmaktadır.

Rückert’in çevirisi de, şiir çevirisi açısından özenli bir aktarım olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu aktarımda, kaynak metnin semantik tercümanlığından çok, bu metnin, ruhunda uyandırdığı duyguların özenli aktarımı söz konusudur. Evet, Rückert, arızalı da olsa, çok net bir başarı elde etmiştir. Şöyle de denebilir: Rückert, ancak üç beyite (1., 6., 7. beyitlere) sadık kalmıştır, fakat diğer beyitlerde şiir gücü açısından öyle yetkin dizeler oluşturmuştur ki, kaynak metni âdeta öz anlam hâlinde kendi dilinde yeniden örgütlemiştir. Diğer metinlere oranla bu çeviri metnin, kaynak metne bir tür ‘nazire’ (ya da bir tür ‘cover’) olduğu bile söylenebilir. Aslında bu tarz aktarım, Rückert’in diğer çeviri metinlerinde de görülmektedir (**Siyah punto** ile işaretlediğimiz ifadeler bunun açık göstergesidir).

Sonuç olarak, bu yazıda ele aldığımız beş metin gibi, diğer çeviri metinleri (Hammer ve Rückert tarafından yapılan otuzu aşkın gazel çeviri metni) de seçtiğimiz yöntemle incelenebilir ve varılan sonuçların bunlarla bir kez daha sağlanması yapılabilir. Burada verilen metinler, bu konuda söylenenleri değiştirecek aykırı bir gösterge ve izlenim sunmamaktadır. O bakımdan söylenmesi gereken, birbirini açımlayarak gelişen mecazlar gibi, birbirini destekleyen benzer cümleler olacaktır.

Tespitlerin merkezinde yer alması gereken sonuçlardan biri şudur: Her iki çevirmen de, çeviribilim açısından dikkate değer iki erek metin ortaya koymuştur. Aynı kültür atmosferini solumalarına rağmen, birbirinden oldukça farklı metinler oluşturmuşlardır. Bunun nedeni, birinin tarihçi, diğerininse şair kimliğine sahip olmasıdır.

Hammer, orijinal metne olabildiğince sadık kalmaya gayret gösterirken, Rückert, anlamın şiirsel olmasına özen göstermiş, bazı yerlerde aslıyla hemen hiç ilgisi olmadığı

halde kaynak metnin uyandırdığı çağrışımları şiirsel ifadeler halinde yeniden üretmiştir. Kuşkusuz bu nokta, çevir karşılaştırmalarımızda ayırt edici bir özellik olarak saptanabilir.

O takdirde, denilebilir ki, Hammer kaynak metnin daha çok leksikolojik ve semantik yönüyle, Rückert ise kaynak metnin daha çok estetik ve poetik yönüyle ilgilenmişlerdir. Hattâ denilebilir ki, özellikle Rückert, Mevlânâ'nın orijinal metnini çevirmek yerine, bazen bu metinlerin kendi ruhunda bıraktığı izlenimleri öz diline çevirmiş, asıl metinler üzerinden farklı ve fakat yeni ve güzel bazı şiirsel metinler üretmiştir.

O nedenle, şu yargıya da varılabilir: Hammer'in çabası, Mevlânâ'nın dillendirdiği aşkın Batı kıyılarına vuran uzun dalgası, Rückert'in çabası ise, bu aşkın Batı kültürüne düşen uzun gölgesidir. Her iki çaba da takdire değerdir. Bununla birlikte, söylemek gerekir ki, büyük bir denizin aktarılabilmesi için daha büyük çabaların harcanması bir gerekliliktir. Çünkü böyle büyük bir anlam denizi, “denize açılıp enginlere dal”madan aktarılamaz.

3.1.4. Mevlana'dan Örnek Farsça Metinler (Latin Harfleriyle) Bunların Almanca'ya Tercümelere ve Türkçe Çevirileri¹ (Öztürk Ve Akay, 2007:55-89)

Bu bölümdeki şiirler farklı açılardan görülmeli ve ona göre değerlendirilmelidir. Meselâ, Hammer'in şiir çevirilerini ‘salt çeviri’; Rückert’inkileri mistik edâyaya sahip ‘şairane çeviri’ olarak okumak yerinde olacaktır.

---

¹Farsça metin okumalarında yardımcı için değerli hocam *Prof. Dr. Mustafa Çiçekler*'e, Almanca metin okumalarındaki yardımları için de başta tez danışmanım, değerli hocam *Prof. Dr. İlyas Öztürk* olmak üzere Arş. Gör. *Filiz Şan*, *Nesrin Erdoğan* ve *Sevinç Kabukçık*'a teşekkür ederim.

1. Mevlânâ: “Bahr-i Remil” (Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilât)

Aşk ender fazl u ilm u defter u evrâk nîst
Her çi güft ü gûy-ı halk ân reh reh-i uşşâk nîst
Şâh-i ışk ender ezel dân bîh-i ışk ender ebed
În şecer-râ tekye ber-arş u serâ vü sâk nîst
Akl-râ ma'zûl kerdîm ve hevâ-râ had-zedîm
K'în celâlet lâyük-ı in akl u in ahlâk nîst
Tâ tu müştâkî bedân k'în iştiyâk-ı tu büftst
Çûn şodî ma'şûk ez-ân peshestîyi müştâk nîst
Merd-i bahrî dâyimâ ber-tahte-i havf u recâst
Çûnek tahte vü med-i fânî şod cüz istiğrâk nîst
Şems-i Tebrîzî tûyî deryâ ve hem gevheri tûy
Z'ân ki bûd-i tu serâser cüz sırr-ı Hallâk nîst

Mevlâna Celâleddîn Muhammed Mevlevî Rûmî, “Aşk ender fazl u ilm u defter u evrâk nîst”, *Külliyât-ı Şems-i Tebrîzî*, Haz. Bediüzzaman Firuzanfer, Tahran 1367, s.188, 395 nr. 11 gazel.

Divan-I Kebîr'den Seçilen Örnek Metnin Gölpınarlı Tarafından Yapılan Çevirisi

XXXI

1. Gölpınarlı:

Aşk, üstünlükle, bilgide, defterde, kâğıtlarda değildir; halk, dedikoduyu düşmüştür ya; o yol da âşkaların yolu değildir.

Aşkın dalı, bil ki ezel âleminde, kökü ebed âleminde; bu ağaç, ne Arş'a dayanır, ne yeryüzüne, ne de gövdesi vardır bu ağacın.

Aklı işten attık, hevesi de bir iyice dövdük; çünkü bu ululuk, şu akla, şu huylara lâyük değildir.

Hani bir özdeyiş var ya sende, bil ki özdeyişin kendindedir; sen sevgili oldun mu artık özdeyiş kalmaz.

Deniz adamı, daima korkuyla ümit tahtasının üstündedir; fakat tahta da, adam da yok oldu mu dalıp gitmeden başka bir şey kalmaz.

Ey Tebrizli Şems, deniz sensin, inci de sen; çünkü varlığın, baştan başa; tek yaratıcının sırrından başka bir şey değil.

Mevlâna Celâleddîn Muhammed Mevlevî Rûmî, “**Aşk ender fazl u ilm u defter u evrâk nîst**”, *Külliyât-ı Şems-i Tebrîzî*, Haz. Bediüzzaman Firuzanfer, Tahran 1367, s.188, 395 nr. 11 gazel; “**Aşk üstünlükte, bilgide, defterde, kâğıtlarda değildir**”, Mevlâna, *Dîvân-ı Kebîr*, Haz. Abdülbâki Gölpınarlı, Kültür Bakanlığı Yayınları/1385, Klasik Türk Eserleri Dizisi/17, C.III, Ankara 1992, s.403.

Hammer’in *Mevlânâ’nın Dîvân-ı Kebîr’inden* Almanca’ya Yaptığı Çeviriler’den

(Almanca çevirilerin Türkçeleri olan aşağıdaki metinlerde **SİYAH** punto ile işaretlenen yerler, Farsça asıllardaki anlamı tutmayan, eksik anlam taşıyan ya da asıl anlamla ilişkisiz, yorumsama yoluyla çıkarsanan ifadelerdir.)

1. Hammer: Bahr Remi Mossemen/ Ischk ender fasl u ilm u defter u evrak nist

*Lieb’ ist nicht in Schrift und Buchkram, Lieb’ ist
nicht im Tugendschatz,
Was das Wort such fabeln mag, dies alles ist doch Liebe nicht.
Nur im ew’gem Grün gedeiht Fruchtast der Lieb’ mit
Segnungen,
Dieser Baum stützt sich auf Pleias, Himmel und
Milchstrassen nicht.
Abgesetzt bleibt uns Vermunft, und nur Begier gibt uns Gesetz,
Solche Höb’ (kennt) ziemt nicht Vernunft, dir solche
Eigenschaften nicht.
Schiffer stehn voll Sorgen, so lang’ Bretter Zuflucht ihnen
sind,
Aber wenn Schiffman niccht ist, ist Untergang weiter nicht.
Schems Tebrisi ha! das Meer bist du, die Perle auch bist du,
Durchaus daher blos Gebienniss ist in dir und anderes
weiter nicht*

Mevlâna Celâleddîn Muhammed Mevlevî Rûmî, “**Aşk ender fazl u ilm u defter u evrâk nîst**”, *Külliyât-ı Şems-i Tebrîzî*, Haz. Bediüzzaman Firuzanfer, Tahran 1367, s.188, 395 nr. 11 gazel; Joseph Freiherr von Hammer-Purgstall, “**Lieb’ ist nicht in Schrift und Buchkram**”, *Die Geschichte der Schönen Redekünste Persians 1818 Wien/ Viyana Üni. Ktp. II-110998*, s.174.

Hammer'in *Dîvân-I Kebîr'den* Almanca'ya Yaptığı Çevirinin Türkçesi

1. Hammer: Bahr remi Mossemen / Aşk ender...

Aşk yazılarda, kitap sayfalarında maharetle de değildir,
Bu kelimenin söylediği her şey de aşk değildir..
Sadece **sonsuz yeşilliklerde** açılır aşkın **bereketli meyveleri**
Bu **ağaca gökyüzü**, Süreyya ve Saman Yolu bile **ulaşamaz.**
Aklı baştan indirdik, sadece arzular bizi yönlendiriyor,
Bilirim, senin **aklın böyle aşırılıkları tanımıyor.**
Sen âşık olduğun süre, **özlem seninle vardır,**
Ancak, maşuksan, özlem sende artık yaşamaz.
Güvensiz olur gemiler, **tahtalardan sığınma umulursa,**
Kaptan yoksa batma artık mukadder olacak.
Ah, Şemsi Tebrizi, derya sensin inci sensin,
Sana sırların akmasından başka ne olabilir ki!

Rückert'in *Dîvân-I Kebîr'den* Almanca'ya Yaptığı Çeviriler'den

1. Rückert: Ischk ender fasl u ilm u defter u evrak nist

Lieb' ist nicht in Schrift und Buch, der Buchstab ist ihre
Streiter nicht.
Lieb' ist nicht im Haus der Büsser, denn das Haus ist heiter
nicht.
Aus Allew' gem Grün des Frühlings steigt der Lebensbaum
empor,
Milchstrasse und Pleiaden reichen diesen Baum zur Leiter
nicht.
Die Vernunft sie steigt vom Sattel, und die Zügel fasst
Begier,
Denn die Strasse in solche Fernen kennt kein anderer Reiter
nicht.
Wann du noch bist Liebender, so wohnt dir noch die
Sehnsucht bei,
Aber wann du bist Geliebter, ist die Sehnsucht weiter nicht.
Schiffer stehn inbangen Sorgen, wann noch Bretter
Zuflucht sind,
Ist der Steuermann ertrunken, kümmern ihn die Scheiter
nicht.
Ah Dschelaleddin! zerflossen ist dein Geist in dieses Meer,
Du bist selbst Geheimnissweihe, bist ein Eingeweihter
nicht.

Mevlâna Celâleddîn Muhammed Mevlevî Rûmî, “**Aşk ender fazl u ilm u defter u evrâk nîst**”, *Külliyât-ı Şems-i Tebrîzî*, Haz. Bediüzzaman Firuzanfer, Tahran 1367, s.188, 395 nr. 1 gazel; Friedrich Rückert, “**Lieb' ist nicht in Schrift und Buch**”, *Gesammelte Poetische Werke in 12 Bänden 5.Band* (s.206.) Sauerlaender's Verlag Frankfurt/M 1882.

Rückert'in *Divan-I Kebîr*'den Almancaya Yaptığı Çevirinin Türkçesi

(Almanca çevirilerin Türkçeleri olan aşağıdaki metinlerde **SİYAH** punto ile işaretlenen yerler, Farsça asıllardaki anlamı tutmayan, eksik anlam taşıyan ya da asıl anlamla ilişkisiz, yorumsama yoluyla çıkarsanan ifadelerdir.)

1. Rückert:

*Aşk yazıda, kitapta olmaz, harfler de onun savaşçıları değil,
Aşk suçlunun evinde de olmaz, çünkü bu evde neşeden
eser bulunmaz.*

*Baharın sonsuz yeşilliklerinden hayat ağacı yükseliyor,
Samanyolu, Süreyya, merdiven olsa, bu ağaca merdivenlik de
yapamaz.*

**Akıl eyerden indiriyor, arzular yulara gem vuruyor,
Bu diyarlardaki yolları başka süvari tanımıyor.**
*Hala âşık-san özlem sende bulunur,
Maşuksan, özlemin sende ne işi olur.
Gemilerden fayda yok, tahtalarından medet umulursa,
Kaptan boğulmuşsa, geminin karaya oturması onu*

ilgilendirmiyor.

**Ah Celâleddin! Senin ruhun bu denize akmıştır,
Sen sırdaşsın, sır veren değilsin.**

Mevlâna Celâleddîn Muhammed Mevlevî Rûmî/Orijinal Farsça Metinler

2 Mevlânâ: “Bahr-i Remil” (Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilât)

Hîşrâ çûn hâr dîdem sûy-i gül be-gürîhtem

Hîşrâ çûn sirke dîdem derî şeker âmîhtem

Kâse-i pür- zehr bûdem sûy-i tiryâk âmedem

Sâgarî dürdi budem der âb-i hayvân rîhtem

Dîde-i pür- derd bûdem dest der îsî zedem

Ham dîdem hîş-râ der puhte-î âvîhtem

Hâk-i kûy-ı ışk râ men sürme-i cân yâftem

Şî'r-i güştrem der letâfet sürme-râ mî bâhtem

İşk gûyed râst mî gûyî velî ez hod mebîn

Men çü bâdem tu çü âteş men tora engîhtem”

2. **Gölpınarlı:**

Kendimi tiken gibi gördüm de gülün yanına kaçtım; sirke olduğumu gördüm de şekerle karıştım.

Zehirle dolu bir kâseydim, panzehirin yanına geldim; tortulu şarapla dolu bir sağraktım, o şarabı âbıhayâta döktüm.

Dertli bir gözdüm, İsa'ya el attım; kendimi ham gördüm, bir pişmiş olgun kişiye sarıldım.

Aşk mahallesinin toprağını can sürmesi buldum; sürmeyi çektim de letâfette şiir kesildim.

Aşk diyor ki: Doğru söylüyorsun, pek lâtifsın amma bu güzelliği kendinden görme, ben yel gibiyim, sen ateş gibisin, seni yalımlatan benim.

Mevlâna, “**Hîşrâ çûn hâr dîdem sû-yi gül mî-gürîthem**”, *Külliyât-ı Şems-i Tebrîzî*, Haz. Firuzanfer, 1367, s.602,1586 nr. 11 gazel; “**Kendimi diken gibi gördüm de gülün yanına kaçtım**”, Mevlâna, *Dîvân-ı Kebîr*, Haz. A.Gölpınarlı, KBY/1386, C.IV, 1992, s.16.

Hammer'in *Mevlânâ'nın Divan-I Kebîr'inden* Almancaya Yaptığı Çeviriler'den

2. **Hammer: Chuischra tschun chari didem sui gül bi girihtem**

Als ich Dorn mich sah, zum Rosenbusch ich Zuflucht
nahm in Eile.
Als ich sauer mich sah, mit Kandelzucker schnell ich mich
vermischt.
Als ich Topf voll Gift mich sah, schnell zum Teriak daher
ich kam.
Als ich Weinschenk Hefen sah, Unsterblichkeitsquell darein
ich goss
Als ich blind am Aug' mich sah, an jesu Hand anlegt' ich
schnell.
Als ich ganz unreif mich sah, an reife Frucht hielt ich mich
fest.
Liebesstaub ward Augenschminke mir für Geist und Seele
gleich.
Haare riss ich aus, es that Surme (.) das Haar ausreissend
Dienst:
Wind bin ich, du Feuer; Wind hat Lichtloh angefacht.

Mevlâna, “**Hîşrâ çûn hâr dîdem sû-yi gül mî-gürîthem**”, *Külliyât-ı Şems-i Tebrîzî*, Haz. Firuzanfer, 1367, s.602,1586 nr. 11 gazel; Joseph Fr. Hammer-Purgstall, “**Als ich Dorn mich sah. Zul Rosenbusch ich Zuflucht nahm in Eile**”, *Die Geschichte der Schönen Redekünste Persians, 1818 Wien/ Viyana Üni. Ktp. II-110998*, s.174.

Hammer'in *Divan-I Kebîr'den* Almancaya Yaptığı Çevirinin Türkçesi

2. Hammer: Chuischra tschus.....

Kendimi gül dikenini görünce, gül goncasını aradım,
Kendimi **ekşi** görünce, kandil şekeriyle karıştım.
Kendimi zehir çanağı görünce, panzehiri aradım,
Kendimi şarap tortusu görünce, kâseme ölümsüzlük
kaynağını döktüm.
Gözlerim görmeyince, İsa'nın ellerine koştum,
Kendimi **olmamış** görünce, **olgun meyvelere yapıştım**.
Aşk tozu can, ruh gibi gözüme sürme oldu.
Saçlarımı yoldum, bu da sürme oldu,
Sen ateş, bense **ışık delikleri açan rüzgâr** oldum.

Rückert'in *Divan-I Kebîr'den* Almancaya Yaptığı Çeviriler'den

2. Rückert: Chuischra tschun chari didem sui gül bi girihem

Als ich scharfen Dorn mich sahe, Rosenschwelle sucht' ich
auf.
Als ich mich Gallenbitter, Honigszelle sucht' ich auf.
Als ich mich sah ein Giftgefaess sah, sucht' ich das
Gegengift auf.
Als ich trüb mich Hefen sahe, Weinschwelle sucht' ich auf.
Als ich unreif Obst mich sahe, sucht' ich reifes Sonnenlicht.
Als ich mich sah, rohen Mörtel, Maures Kelle sucht' ich auf.
Als ich blind mich sah am Auge, an des Augenarztes Saum
Legt' ich Hand, bei seinem Finger Augenhelle sucht'
ich auf.
Liebestaub ward Augensalbe, und der Seele Blindheit wich,
Und es starb der Durst des Herzens, denn die Quelle sucht'
ich auf.
Ich bin Feuer, das nicht brennt, du bist Wind, der's brennen
macht,
Dich, O Wind, O Feuers trauter Spielgeselle sucht' ich auf.

Mevlâna, “**Hîşrâ çûn hâr dîdem sû-yi gül mî-gürihem**”, *Külliyât-ı Şems-i Tebrîzî*, Haz. Firuzanfer, 1367, s.602,1586 nr. 11 gazel; Rückert, “**Als ich scharfen Dorn mich sahe, Rosenschwelle sucht' ich auf**”, *Gesammelte Poetische Werke in 12 Bänden* 5. Band (s.202). Sauerlaender's Verlag Frankfurt/M 1882.

Rückert'in *Divan-I Kebîr'den* Almancaya Yaptığı Çevirinin Türkçesi

2. Rückert:

*Kendimi keskin diken görünce, gül kapısını aradım,
Kendimi **zehir gibi acı** görünce, bal küpünü aradım.
Kendimi zehir küpü gibi görünce, panzehiri aradım,
Kendimi şarap tortusu görünce, **şaraphaneyi aradım.**
Kendimi **ham meyve** görünce, **olgun güneş ışığını aradım,**
Kendimi karışmamış **harç** görünce, **usta malasını aradım.**
Kendimi ama görünce, göz doktoruna el uzattım,
Parmaklarında göz aydınlığı aradım.
Aşk tozu ruhumun göz merhemi oldu, ruhumun körlüğü kayboldu.
Kaynağı aradım da kalbimin susuzluğu kayboldu.
Yakmayan ateşim, sen bu ateşi alevlendiren rüzgâr,
Ey Rüzgâr, ateşin sadık delikanlısı, seni arıyorum.*

Mevlâna Celâleddîn Muhammed Mevlevî Rûmî/ Orijinal Farsça Metinler

3. Mevlânâ: “Bahr-i Remil” (Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilât)

Nevbahârâ cân-ı mâyî cânhârâ tâze kun

Bâghârâ be-şükûfân u kişthârâ tâze kun

Gül-cemâl efrûht'est u murg kavl âmûhtest
Bî-sabâ cünbiş nedâred hîn sabâ-râ tâze kun
Serv sûsen-râ hemî gûyed zebân-râ ber-küşâ
Sünbüle bâ-lâle mî gûyend vefâ-râ tâze kun
Şod çenârân def zenân u şod sanavber kef zenân
Fâhte nağra zenân kû kû **atâ-râ** tâze kun
Ez-gül-i sûrî **kıyâm** u ez-benefşe bîn rükû'
Berg-i rez ender **sücûd** âmed salâ-râ tâze kun

3. **Gölpınarlı :**

A ilkbahar, canımızsın bizim, yeniden can ver bize, tazele canımızı:
bahçelere çiçekleri aç, yazıyı, tarlayı gençleştir.

Gül, güzelliğiyle parıl parıl parlamada, kuş da söz söylemeyi bellemiş;
fakat seher yeli olmadıkça bir hareket yok, haydi, seher yelini tazele.

Selvi, süsüne dilini aç, söz söyle deyip duruyor; sümbül de laleye vefa
göster, vefakârlığı tazele diyor.

Çınarlar def çalmaya koyuldu, çamlar el çırpıyor; üveyikkuşu kû kû
diye nara atmada, lütfunu, ihsanını yenile demede.

Mevlâna, “**Hîş mî gürîzî her tarâf ez-halka-i mâ nî-mekun**”, *Külliyât-ı Şems-i Tebrîzî*,
Haz. Firuzanfer, 1367, s.683,1811 nr. lı gazel; “**Her yana bir hoşça kaçmadasın**”,
Mevlâna, *Dîvân-ı Kebîr*, Haz. A. Gölpınarlı, KBY/1383, C.I, 1992, s.145.

Hammer'in *Mevlânâ'nın Divan-I Kebîr'inden* Almancaya Yaptığı Çeviriler'den

3. **Hammer : Newbahara dschani maji dschihanra tase kun**

Frühling bist du Seele mein, du erneu' nun diese Welt,
Wiesen frisch nun wieder auf, Lufthaine mach' mit Rosen
neu.
Rosen sind voll Schönheit und der Vögel weiss nun Lieder
schön
Ohne Ostwind ist die Luft todt, mach den Ostwind wieder
neu.
Die Cypress und Lilie streckt nun voll von Freiheit aus
Zunge,
Hyacinth mit Tulpen kost nun, treu mach' du wieder neu.
Die Platen' schlaegt Pauken und die Pinie schlaegt mit
Handen
Turteltaub girt süsnes Lied, mach' Attars Gedicht mir Takt
wieder neu.

Mevlâna, “**Hîş mî gürîzî her tarâf ez-halka-i mâ nî-mekun**”, *Külliyât-ı Şems-i Tebrîzî*,
Haz. Firuzanfer, 1367, s.683, 1811 nr. lı gazel; Joseph Fr. Hammer-Purgstall, “**Froh fliehst
du all' Orten hin sus unserem Kreis' laeugn' es nicht**”, *Die Geschichte der Schönen
Redekünste Persians, 1818 Wien/* Viyana Üni. Ktp. II-110998, s.174.

Hammer'ın Yaptığı Çevirinin Türkçesi

3. Hammer: Newbahara cahani mayi...

Sen gönlümün baharısın, **yenile tüm âlemi**,
Yeşillikleri, bütün **ormanları** güllerle süsle.
Güller güzelliklerle **doludur**, kuşlar şarkı söyler,
Doğu rüzgarı olmazsa hava ölü gibidir, sen doğu rüzgârını
yenile.

Selvi ve leylaklar açılıyor özgürce,
Sümbül ve lâleleri besle, yeniden onları yenile.
Çınarlar **davul çalıyor**, fıstık çamı elleriyle ritim tutuyor,
Üveyik güzel şarkılar söylüyor, sen de bana, **Attar'ın**
neşidelerini söyle.

Rückert'in *Mevlânâ'nın Divan-I Kebîr'inden* Almancaya Yaptığı Çeviriler'den

3. Rückert: Newbahara dschani maji dschihanra tase kun

Komm, o Frühling meiner Seele, Welten wieder mache neu!
Licht am Himmel, Glanz auf Erden, hoch und nieder
mache neu!
Setze mit dem Sonnenknaufe blau der Lüfte Turban auf!
Und der Fluren grünen Chaftan, holder Chider, mache neu!
Mache Wiesen frisch von Kraeutern und von Sprossen
Haine jung,
Rosenschnürbrust und der Lilie schlanktes Mieder mache
neu!
Schmelze mit dem Hauch des Winters Helm und Panzar
mit dem Blick
Brich den Frostspeer; unsern Frieden, Weltbefri eder,
mache neu!

Mevlâna, “**Hîş mî gürîzî her tarâf ez-halka-i mâ nî-mekun**”, *Külliyât-ı Şems-i Tebrîzî*,
Haz. Firuzanfer, 1367, s.683,1811 nr. 11 gazel; Rückert, “**Dein Fuss fleucht aller Orten
hin aus unserm Kreis, o fleuch uns nicht**”, Gesammelte Poetische Werke in 12 Baenden
5. Band (s.206) Sauerlaender's Verlag Frankfurt/M 1882.

Rückert'in Yaptığı Çevirinin Türkçesi

3. Rückert:

*Gel kalbimin baharı, yenile âlemleri,
Gökyüzüne ışık, yeryüzüne parlaklık ver, yenile ovaları*
tepeleri..
Güneşin yuvarlak sütunlarını havanın maviliğinde ört
kavukla
Ovaların yeşil kaftanıyla, şirin selviyi yenile!
Tütün fidanlarını tazele, goncaları gençleştir,
Gül goncalarını, leylakları, narin sazlıkları yenile,
Kış rüzgârıyla erit miğferi, bakışlarıyla panzerleri,
Parçala don kargılarımızı, *ey âlemlerin süvarisi barışımızı*
yenile!

Mevlâna Celâleddîn Muhammed Mevlevî Rûmî/Orijinal Farsça Metinler

4. Mevlânâ: Bahr-i Recez (Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün)

Hoş mî gürîzî her tarâf ez-halka-i mâ nî-mekun
Ey mâh-ı berhem mî zenî ahd-i süreyyâ nî-mekun
Tu rûz-i pür-nûr u leheb-i mâ der pey-i tu hem-çû şeb
Her câ ki menzil mî-künî âyîm ân-câ nî-mekun
Ey âfitâbî der-hamel bâg ez-tu pûşîde hâlel ,
Bî-tu be-mâned ez-amel der zahm-i sermâ nî-mekun
Ey âfitâbet dâye-î mâ der beyet çûn sâye-î
Ey dâye bî-eltâf-i tu mândîm tenhâ nî-mekun

4. **Gölpınarlı:**

Her yana bir hoşça kaçmadasın, fakat hayır, kaçma bizim halkamızdan, etme bu işi. Ey ay, ülker yıldızının topluluğunu bozuyorsun, hayır, eyleme bu işi.

Sen nurlarla, ateşlerle dopdolu nevrûzsun, bizse ardında geceyiz âdeta; nerde konaklıyorsun oraya geliyoruz; hayır, etme bunu.

Ey hamel burcundaki güneş, bağ, bahçe senin lütfunla, ikramınla elbiseler giyindi; hâlbuki sensiz kışın yaralarıyla işten, güçten kalmıştı, hayır, eyleme bu işi.

Ey güneşi, bize dadı kesilen, peşindeyiz gölge gibi; a dadı, lütfun olmadıkça yapayalnız kalıyoruz, etme, reva görme bunu.

Mevlâna Celâleddîn, “**Nevbahârâ cân-ı mâyî cânihârâ tâze kun**”, *Külliyât-ı Şems-i Tebrîzî*, Haz. Firuzanfer, 1367, s.737-738,1961 nr. 11 gazel; “**A ilkbahar, canımızsın bizim, yeneden can ver bize**”, Mevlâna, *Divân-ı Kebîr*, Haz. A. Gölpınarlı, KBY/1386, C.IV, 1992, s.50.

Hammer'in *Mevlânâ'nın Divan-I Kebîr'inden* Almancaya Yaptığı Çeviriler'den

4. **Hammer:** (Bahri Recez) Chosch mi girisi her taraf es halkai mani mekün

Froh fliehst du all' Orten hin aus unserem Kreis' laeugn' es
nicht,
Du strahlst als Tag liebkosend staets, wir sind die Nacht
gleich hindendrein.
An Ort, wo du nur bist, wir kommen hin, o laeugn' es nicht.
O Frühlingsson' du hast die Fluhr mit Prachtgeschmeid'
neu bedeckt,
Und ohne dich noch waeren wir im Frost versenkt, o laeugn'
es nicht.
O Sonne du bist im Haus Naehrmutter uns im Schatten
noch;
Denn ohne dich, Naehrmutter, sind wir ganz allein,
o laeugn' es nicht.

Mevlâna Celâleddîn, "Nevbahârâ cân-ı mâyi cânihârâ tâze kun", *Külliyât-ı Şems-i Tebrîzî*,
Haz. Firuzanfer, 1367, s.737-738,1961 nr. 11 gazel; Joseph Fr. Hammer-Purgstall, "Frühling
bist du Seele mein, du erneu' nun diese Welt", *Die Geschichte der Schönen Redekünste
Persians, 1818 Wien/ Viyana Üni. Ktp. II-110998*, s.174.

Hammer'in *Divan-I Kebîr'den* Almancaya Yaptığı Çevirinin Türkçesi

4.Hammer: Hoş mi girisi her taraf .....

Sevinerek uzaklaşıyorsun **dairemizden, gel bizi terk etme!**
Gün gibi aydınlık **sevgi saçyorsun** etrafa, biz ise gece
gibiyiz ardında.
Bilirsin sen, neredeyse biz oraya koşarsız, **gel bizi terk etme!**
Ey **İlkbahar güneşi**, çok güzel **görkemlilikle** bahçeleri
bezedin.
Biz ise, sensiz soğukta donarak kalırız, gel bizi terk etme!
Ey Güneş! sen **dadımızın evinde bize gölgesin**,
Çünkü sen olmadan, ey dadımız! Biz yalnızız, **gel bizi terk
etme!**

Rückert'in *Divan-I Kebîr'inden* Almancaya Yaptığı Çeviriler'den

4. Rückert: Chosch mi girisi her taraf es halkai mani mekün

Dein Fuss fleucht aller Orten hin aus unserem Kreis,
o fleuch uns nicht,
Dein Ohr ist stets auf Flucht bedacht vor unserem Preis'
o fleuch uns nicht!
Du strahlst als Tag liebathmend vor, wir deine Nacht sind
hinterdrein
An jedem Ort, wohin du gehst, wir folgen, leis',
o fleuch uns nicht!
Mit Lichtgeschmeid' o Fröchling ssonn', hast du die Fluren
neu bedeckt,
Und ohne dich noch waeren wir versenkt im Eis',
o fleuch uns nicht!
O Sonne, du Naehrmutter uns im Schattenhaus! und ohne
dich,
Naehrmutter, sind wir ohne Trank und Ohne Speis',
o fleuch uns nicht

Mevlâna Celâleddîn, “Nevbahârâ cân-ı mâyî cânihârâ tâze kun”, *Külliyât-ı Şems-i Tebrîzî*, Haz. Firuzanfer, 1367, s.737-738,1961 nr. 11 gazel; Rückert, “**Komm, o Frühling meiner Seele, Welten wieder mache neu**”. Gesammelte Poetische Werke in 12 Baenden 5. Band. (s.203). Sauerlaender's Verlag Frankfurt/M 1882.

Rückert'in *Divan-I Kebîr'inden* Almancaya Yaptığı Çevirinin Türkçesi

4. Rückert:

*Ayağın dairemizden kaçıyor, ne olur uzaklaşma bizden!
Kulağın hep kaçmayı düşünüyor, ne olur uzaklaşma bizden!
Gün gibi parlıyorsun, sevgiyle soluyarak, biz de arkanda
geceyiz,
Nereye gitsen biz seni izleriz, ne olur uzaklaşma bizden.
Ey İlkbahar güneşi! Işık süsleriyle bahçeleri örtün,
Biz sensiz buzlara batarız, ne olur uzaklaşma bizden!
Sen gölge evimizdeki dadımız Güneş!
Sen olmadan yiyeceğimiz ve içeceğimiz yok (yoksul kalırız), n'olur
uzaklaşma bizden!*

5. Mevlânâ: Bahr-i Hezec Ahrab (Mef'ûlü Mefâilün Mef'ûlü Mefâilün)

*Ey hâk-i kefi pâyed reşk-i felekî bûde
Cân-ı men u cân-ı tu der-asl yekî bûde*
Der hâne-i nakşînî dîdem sanem Çînî
Hûn-hâre-i sad-âdem cân-ı melekî bûde
Sad mâh-ı yakînem şod ender dil-i şeb pinhân
Sad nûr-ı yakîn dîdem müştâk-ı şekî bûde
Goftem bâ(a)yaz ey hür Mahmûd şodî âhir
Der şâh çi çâkerdî ey aybekî bûde
Ey sek ki zi ashâbî der Kehf tu der hâbî
Çûn şîr-i hudâ geştî evvel segekî bûde
Ey mâhî der âteş-i tu cânib-i deryâ-keş
Ey pîşter ez-âlem der v'ey semekî bûde”
Şemsülhakk-ı Tebrîzem hem-reng-i tu mî hîzem
Men mürde tu gird-i men bahr-i nemekî bûde

Divan-I Kebîr'den Seçilen Örnek Metnin Gölpınarlı Tarafından Yapılan Çevirisi

CLXIII

5. Gölpınarlı:

Ey ayağının bastığı toprağa gökyüzünün hased ettiği güzel, senin canınla benim canım, aslında birdi.

Resimlerle bezenmiş evde bir Çin güzeli gördüm ki yüzlerce adamın kanını içiyordu, kendisi de melek canına sahipti.

Gecenin gönlünde yüzlerce yakıyn ayı doğdu bana; yüzlerce yakıyn nuru gördüm ki şüpheye iştıyak çekmedeydi.

Eyaz'a, a hür kişi dedim, sonucu a Mahmud, aybeyceğiz oldun işte, padişaha neler yaptın da bunu nail okudun?

A köpek, sen de mağaradaki arkadaşlara katıldın, mağarada uyuyakaldın evvelce köpekçeğizdin, sonunda Tanrı arslanına döndün.

A ateşler içine düşmüş balık, denize yüz tut, orda şu dünyadaki yaratıklardan da daha fazla balık var.

Ey Tebrizli Tanrı Şems'im benim, senin rengine boyandım; bir leştim adeta, sense çevremde tuzlu bir denizsin.

Mevlâna, “**Ey hâk-i kefi pâyed rişk-i felekî bûde**”, *Külliyât-ı Şems-i Tebrîzî*, Haz. Firuzanfer, 1367, s.866-867, 2317 nr.lı gazel; “**Ey ayağının bastığı toprağa gökyüzünün hased ettiği güzel**”, Mevlâna, *Divân-ı Kebîr*, Haz.: A.Gölpınarlı, KBY/1384, C.II, 1992, s.190.

Hammer'ın *Divan-I Kebîr'inden* Almancaya Yaptığı Çeviriler'den

5. Hammer: **Ey hâk-i kefi pâyed rişk-i felekî bûde**

Du, dessen bestaubten Fuss Der Himmel anblickt mit Neid,
Ursprunglich ist meine Seel' und Deinige Eines nur.
In Finesischen Mahlers Haus sah ein Gemaelde ich,
Das Menschengesichtern und Engeln Seelen gekostet und
Blutt,
Viel Worte der Wahrheit ruh'n im Herzen verborgen
Nachts
Viel Lichter der Wahrheit glaenzen zweifelsgesichtern auf.
Ich sprach zu Aias, bist endlich freyer Mahmud's geworden,
Wer hat mit den Schcah dies angefangen? O ibiki!
O Hund, der mit Sieben_Schlaefern gingst in die Höhle
ein,
Wirst endlich zum Löwen Gottes, warst doch ein Hündlein
nur!
O Fisch in der Gluth, such' dir zum Wasser zu tragen hin,
Im Anfang' der Welt ruht' auch unter den Wassern ein Fisch
Schemset –tebrisi gleich gefaerbt mit dir steh' ich auf,
Ein Todter ich zwar, doch du salziges Meer ringsum.

Mevlâna, “**Ey hâk-i kefi pâyed rişk-i felekî bûde**”, *Külliyât-ı Şems-i Tebrîzî*, Haz. Firuzanfer, 1367, s.866-867, 2317 nr. 1ı gazel; Joseph Fr. Hammer-Purgstall, “**Du, dessen bestaubten Fuss der Himmel anblickt mit Neid**”, *Die Geschichte der Schönen Redekünste Persians, 1818 Wien/ Viyana Üni. Ktp. II-110998, II-110998, s.176.*

Hammer'ın Almancaya Yaptığı Çevirinin Türkçesi

5. Hammer: **Ei haki kehi payet riski feleki bude**

Tozlu ayağına gökyüzünün gıpta ile baktığı güzel!
Aslında senin ve benim **ruhum birdi bir zamanlar**.
Çin ressamının evinde bir resim gördüm,
İnsan yüzleri ve meleklerin ruhları kana bulanmıştı.
Geceleri gerçek sözler kalplerde saklanır,
Gerçeğin ışıkları da kederli yüzleri aydınlatır.
Ayias'a seslenerek dedim, **Mahmut seni azat etti,**
Bu işi Şah ile nasıl hallettin, **ey İbiki (Aybeyceğiz!)**
Ey Yedi Uyur'la mağaraya giren Köpek¹
Aslında **zavallı bir köpek** idin, ama Tanrı'nın aslanı oldun.
Ey kor ateşteki balık! **Suya götürmek için seni arıyorum,**
Âlemin başlangıcında da suyun altında bir balık vardı.
Ey Şems-i Tebrizi! Seninle aynı renge boyanarak **uyandım,**
Aslında ben bir ölü, sen de etrafımı saran tuzlu su oldun.

¹ Ashâb-ı Kehf'in yanından ayrılmayan bu köpeğin adı 'Kıtmîr'dir.

5. Rückert: Ey hâk-i kefi pâyed rişk-i felekî bûde

Ob Staub zu deinem Füßen der Himmel ist, der kreist;
Doch Eines ist und Eines mein Sein und deines nur.
Der Himmel wird zu Staube, zum Himmel wird der Staub;
Und eines bleibt und Eines dein Wesen, meines nur.
Wie kommen Lebensworte, die durch den Himmel gehn
Zu ruhn im engem Raume des Herzenschreines nur?
Wie bergen Sonnenstrahlen, um heller aufzublühn,
Sich in die spröden Hüllen des Edelsteines nur?
Wie darf, Erdmoder speisend, und trinkend Wasserschlamm,
Sich bildend die Verklaerung des Rosenhaines nur?
Herz, ob du schwimmest in Fluten, ob du in Gluthen glimmst,
Fluth ist und Gluth Ein Wasser; o sei du reines nur!

Mevlâna, “**Ey hâk-i kefi pâyed rişk-i felekî bûde**”, *Külliyât-ı Şems-i Tebrîzî*, Haz. Firuzanfer, 1367, s.866-867, 2317 nr. 11 gazel; Rückert, “Ob Staub zu deinem Füßen der Himmel ist, der kreist;“, *Gesammelte Poetische Werke in 12 Bänden* 5. Band. (s.202).Sauerlaender's Verlag Frankfurt/M 1882.

Rückert'in *Divan-I Kebîr'inden* Almancaya Yaptığı Çevirinin Türkçesi

5. Rückert:

Acaba, ayaklarındaki toz gök kubbe midir?
Aslında bir zamanlar senin ve benim ruhum birdi.
Gök kubbe toz toz gök kubbeye dönüştü,
Biri senin diğeri sadece benim varlığım oldu.
Semaya yükselen hayat sözcükleri,
Kalbimin daracık feryat odacıklarına nasıl da ulaşıyor?
Güneşin ışınları aydınlıkta yayılmak için,
Değerli taşların girintilerinde nasılda gizleniyor?
Yer yüzü, mil çamurunu yiyerek, içerek
Çiçek bahçelerini nasıl da güzelleştiriyor ve renklendiriyor?
Sellerde mi yüzersin, kor ateşte mi yanarsın?
Sel ve kor ateş bir sudur, sen halis, pak ol yeter!
Ey Mevlânâ! Sabah seninle uyandım,
Gözlerimin yaş yerine gök şarabıyla dolu olduğunu gördüm.

3.2. Bir Şiirin Başka Bir Dile Çevrilebilme Zorluğu

Günlük yaşamımızın her alanına girmiş çeviri. Öylesine girmiş ki, artık telefonlarda “sizi tekrar arayacağım” yerine “size tekrar döneceğim” ifadeleri kullanılıyor. Günlük konuşma dilimiz bile çeviri olmuş. Bugün çeviri alanında yaşadığımız zorluk ve sorunlar şiir çevirilerine de yansımaktadır. Şiir çevirisinde de kafa yormamız gereken önemli sorulardan birkaçı şunlardır: Şiir çevirisi yapılırken anlam birebir çevrildiğinde, hedef dildeki okuyucu için de şiir aynı derecede duygu yüklü müdür? Çevirisi yapılan dilde birebir çevirisinin başarılı olamayacağı durumlarda da şiir çevrilmeli midir? Yoksa hedef dile çevrilirken şiire bağlı kalınmayıp, hedef dilde değişiklikler yapılmalı mıdır?

Çevirinin en büyük güçlüklerinden biri; sözcükler diziniyle oluşturulan kavramları en doğru biçimde algılayarak, anlatılmak istenen nesneyi, duyguyu ve bilgiyi anadilde yeniden yaratmaktır. Anadilde yeniden yaratmak diyorum. Çünkü her gün yediğimiz bir ekmeğin bile, belli bir uzaklıktan sonra, ya biçimi değişir, ya katkı maddeleri değişir, ya da pişirim teknikleri. Yani, bulunduğumuz yerden ortalama beşyüz kilometre ötede yediğimiz ekmeğin, artık hiçbir zaman bizim algıladığımız ekmeğin olmayacaktır. Peki, bunu çeviride nasıl ifade edeceğiz? Çeviren bir kişi olarak, çevirmek istediğimiz tek bir sözcüğü dile getiren kavramı biz ne kadar anlıyoruz? Günlük hayatımızın olmazsa olmazı olan bir ekmeğin bile çevirirken, orada anlatılmak istenen nesnenin tam sözcük karşılığını bulmanın güçlüklerini çekerken, **‘Bir şiir başka bir dile çevrilebilir mi?’** sorusu karşımıza dikiliyor. Şiir çevirileri, çeviri bilim ve çeviri eylemi açısından aktarılması zor, kimi zaman da olanaksız olarak değerlendirilmektedir. Aslında bunu iddia etmek gayet doğaldır, çünkü şiir zaten başlı başına bir sanattır ve gerçekleştirilmesi zor bir eylemdir. Dolayısıyla, zor olan bir eylemi aktarmak da doğal olarak kolay olmayacaktır. Şiirde, söylenmek istenen, söylenen kadar, hattâ ondan çok daha önemlidir. Zor olan, bunu çeviri eyleminde ortaya çıkartmak ve erek dile yansıtmaktır.

Mevlânâ'nın *Dîvân-ı Kebîr*'inden, Hammer, Rückert ve Gölpınarlı tarafından yapılmış çeviriler de bu bağlamda üzerinde durulması gereken bereketli ürünler olarak gözükmektedir. Biz bunlardan sadece beş gazel çevirisi üzerinde duracak, farklı kişiler tarafından yapılmış çeviriler arasında benzeşim, aykırılık ve yaklaşım açısından ne gibi

yakınlık ve uzaklıklar bulunduğunu saptamaya, çeviri ve kùltùremlerin aktarımı ve anlaşılması açısından eleştirel bir karşılaştırma ve değerlendirme yapmaya çalışacağız.

Mevlânâ (1207-1273) ünü dünyaya yayılan ve değeri her geçen gün daha da artan bir büyük Türk düşünürü ve bir gönül adamıdır. Hammer-Purgstall (1774-1856), Mevlânâ'ya ve eserine samimi yakınlık duymuş ve onun *Dîvân-ı Kebîr*'inden birçok gazel ve kasideyi Almanca'ya aktarmıştır. Rückert (1788-1866) de, ondan kısmen doğrudan doğruya, kısmen de serbest olarak birçok şiiri almançalaştırmıştır. Karşılaştırmamıza zemin oluşturacak metinler ve bunların farklı çevirileri, -gerek bu çalışma dolayısıyla bir sağlamanın yapılmasına, gerekse herhangi bir karşılaştırma veya sınamadan geçirilebilmesine imkân tanımıştır. Eğitimi gördüğümüz mesleğimizin sorumluluklarını yerine getirmek; sanatın çeşitli alanlarından, bilime, tarihe, coğrafyaya kadar birçok alanda gençlerin kendisini yetiştirmesine bağlı. Bir de çeviri tekniklerine ilişkin az sayıda başvuru kaynağının olması, bizi oldukça zorluyor.

Yaptığım bu çalışmamda; Köksal Dinçay'ın *Çeviri Eğitimi: Kuram ve Uygulama (2005)* ile *Örneklerle Almanca Çeviri Tekniği (Deveci ve Ulusoy 2005)* adlı kitaplarda şiir çevirisine verilen örnekler ışığında **Hammer'in Mevlânâ'nun Divan-I Kebîr'inden Almancaya Yaptığı Çeviriler'e** değinmek istiyorum.

Hammer'in *Mevlânâ'nun Divan-I Kebîr'inden Almancaya Yaptığı Çeviriler'den* (Öztürk Ve Akay, 2007:72-73)

Newbahara dschani maji dschihanra tase kun
Frühling bist du Seele mein, du erneu' nun diese Welt, (a)
Wiesen frisch nun wieder auf, Luftbaine mach' mit Rosen neu. (b)
Rosen sind voll Schönheit und der Vögel weiss nun Lieder schön (c)
Obne Ostwind ist die Luft todt, mach den Ostwind wieder neu. (a)
Die Cypress und Lilie streckt nun voll von Freiheit aus Zunge, (d)
Hyacinth mit Tulpen kost nun, treu mach' du wieder neu. (a)
Die Platen' schlaegt Pauken und die Pinie schlaegt mit Handen (e)
Turteltaub girrt süssee Lied, mach' Attars Gedicht mir Takt
wieder neu. (a)

Hammer'in Yaptığı Çevirinin Türkçesi

Newbahara cahani mayi...

Sen gönlümün baharısın, yenile tüm âlemi, (a)

Yeşillikleri, bütün ormanları güllerle süsle. (b)

Güller güzelliklerle doludur, kuşlar şarkı söyler, (c)

Doğu rüzgârı olmazsa hava ölü gibidir, sen Doğu rüzgârını yenile. (b)

Selvi ve leylaklar açılıyor özgürce, (d)

Sümbül ve lâleleri besle, yeniden onları yenile. (b)

Çınarlar davul çalıyor, fıstık çamı elleriyle ritim tutuyor, (e)

Üveyik güzel şarkılar söylüyor, sen de bana, Attar'ın neşidelerini söyle. (b)

Köksal'da (2005:71) şiir çevirisi ile ilgili stratejilerden bahsedilmektedir, Bunlar :

1. Sesbirimsel çeviri: Kaynak dil sesini hedef dilde yeniden oluşturma girişimidir. Hammer-Purstall, böyle bir girişim içine girmemiştir. Her iki çeviride de kaynak dil sesleri hedef dilde verilmemiştir.
2. Birebir çeviri: Sözcüğü sözcüğüne çeviri, asıl metnin anlam ve sözdizimini bozar. Örnekte de görüldüğü üzere bir sözcüğü sözcüğüne çeviri yöntemi kullanılmıştır. Bu da erek metinde satır sayısının artmasına neden olmuştur. Kaynak metinde dokuz satır varken, erek metinde bu sayı ona ulaşmıştır.
3. Ölçü birimsel çeviri: Kaynak dil ölçüsünü hedef dilde yeniden oluşturmayı ifade etmektedir. Kaynak metinde bir ölçü çeşidi üzerinde durulmamıştır. Buna karşın, Purgstall'ın Almancaya aktardığı erek üründe bir ölçü uyumu üzerinde durulmaya çalışılmıştır.
4. Şiirin nesre çevirisi: Bu yöntem de kaynak dil metninin anlamının iletişimsel değerini ve sözdizimini bozmaktadır. Hammer-Purgstall, düzyazıya çevirmek yerine şiir kaynak metindeki şekliyle aktarmıştır.
5. Uyaklı çeviri: Ses yapıları farklı olan dillerde elde etmek imkânsızdır. Kaynak metinde uyaklı bir durum söz konusu değildir. Bununla birlikte, erek metinde aynı kelimenin, 'neu' tekrarlanması söz konusudur. Ama şiirde gösterildiği gibi serbest bir uyak vardır.
6. Uyaksız çeviri: Şiir çevirisinde en çok kullanılan yöntemdir.

7. Yorumlama: Purgstall, erek metne aktarımda kültürel farklılıktan dolayı çıkan bazı kavramlarını sorun olmasını yorumlama yöntemiyle engellemektir. Birebir çeviri yönteminden dolayı herhangi bir yorumlama söz konusu değildir.
8. Biçem çevirisi: Bir şairi diğer şairlerden farklı kılan şey, sadece onun sanatsal yapısının içeriği değil, aynı zamanda kullandığı biçemdir. Hammer-Purgstall, içeriğe verdiği önem kadar, biçemle de içeriği şekillendirmiştir.

Yazınsal türler içinde şiirin ayrı bir yeri ve de ayrı bir özelliği vardır. Bu özellik onun yapısından ve dilinden kaynaklanır. Bu yüzden de okurdan değişik bir donanım ve değişik bir yaklaşım gerektirir. Her çağ kendi şiirini yaratır. Ancak şiirin dil içinde de özel bir dile sahip olduğu, bir başka deyişle bu dilin özel bir kullanım biçimi olduğu gerçeği de değişmemiştir. Hatta yazın tarihçileri, eleştirmenler ve kimi kuramcılara göre tüm yazınsal türler şiirden doğmuştur çünkü insan günlük konuşma diline büyümlü bir anlam yüklemeyi, günlük konuşma dilini yüceltmeyi gerçekleştirmesiyle ilk şiiri yaratmıştır. Bu demektir ki şiir bilgi aktarmak için yazılmaz. Şiirin aktardığı şey yaşantıdır. Duygular, imgeler, düşler, özlemler bu yaşantıyı anlatır. Şairin okuyucusu için yarattığı ve yine onunla paylaşacağı bir yaşantıdır şiirde anlatılan.

Ayrıca şiirin kendine özgü bir söylemi de vardır. Şairler sözcükleri seçip kullanırken onların ses ve anlam değerini, çağrışım gücünü, duygu yükünü göz önünde bulundururlar. Bunun yanısıra seçtikleri sözcükleri yan yana getirip dizeleri oluştururken alışılmışın dışına çıkabilirler. Bu demektir ki biçimle içerik birbirinden kolayca ayrılamaz. Hem içerik kendi biçimini, hem de biçim de kendi içeriğini yaratır bir bakıma. Biçim, sözcük ve sözcük öbeklerinin yan yana gelişlerinde oluşturdukları kalıba verilen addır. Bu biçimin taşıdığı duygu düşünce ve öz de içeriğe verilen addır. Bunlar bir bütünlük oluşturdukları için birbirinden ayrılmazlar (Özdemir, 1995: 163).

3.2.1. Purgstall ve Divan-ı Kebir Çevirisi

İnsanlık tarihinde bazı şahsiyetler vardır ki, tarih, onları bir millet veya toplumun sınırları içerisinde tutmaktan aciz kalır. Çünkü onların ürettiği düşünce, kolektif talebe cevap vermiştir. İşte bu yüzden insanlığın ortak değeri olarak gelişip serpilirler. Bugün Mevlana'nın konumu da böyledir. Onu tanıyan, onun fikirlerine ulaşanların, onu sahiplenmelerinin ana sebebi de budur. Yedi yüz yılı aşan bir süredir Mevlana'nın

düşünceleri ve telkinleri, diriliğinden ve yol gösterici olma özelliğinden hiçbir şey kaybetmemiştir. Çünkü o, insanlığın muhtaç olduğu ruhsal reçeteyi sunmuştur. Mevlana, insanlığın, özellikle üzerinde yaşadığımız kıta coğrafyasının muhtaç olduğu manevi hayat suyunu yeniden verecek bir pınar, bir kaynaktır. Bu noktada asıl önemli olan husus, bu pınarın kaynağını iyi ve doğru kanallar aracılığıyla çeşmelere kadar taşıyabilmektir.

Yedi asırlık süreçte İslam dünyasının Batı insanına Mevlana'yı hangi kanallarla aktardığını gösterebilmektir. Kaynak insan olan Mevlana'nın Batı'da nasıl anlaşılıp tanındığına dair akla gelebilecek tüm sorulara cevap sunabilmektir. İçlerinde Prof. Joseph Von Hammer-Purgstall gibi tanınmış fikir adamının kaleminden, Batı düşünce dünyasındaki Mevlana yansımalarını sergileyebilmektir. Hepsinden önemlisi, bu topraklar üzerinde yetişip, günümüze kadar zihin ve kalplerimize ışık tutan Mevlana'ya Batılı âlimlerin penceresinden bakarak, onu ne kadar tanıdığımızı anlayabilmek, kendi kendimizi test edebilmektir. Onüçüncü yüzyıldan bu yana şiir vadisinde kalem oynatan nice ustalar Mevlâna için şiirler yazmışlardır. Bunlar arasında eserleri günümüze kadar ulaşmış olanların yanında belki yazdıkları şu veya bu sebeple kaybolmuş olan yüzlerce şair daha vardır. Zira Mevlâna'nın etrafına yaydığı ışık bütün İslâm coğrafyasını aydınlattığı gibi yabancı topraklara da ulaşmayı başarmış durumdadır. Nitekim onun eserleriyle tanışmayı başarabilmiş olan birçok yabancı şairin de hakkında övücü ve hayranlık belirtici mısralar yazdıkları bilinmektedir. Özellikle Almanların büyük şairi Goethe, Avusturya'nın büyük tarihçisi Hammer, Mevlâna hakkında en çok yazarlar arasında baş sırayı alırlar. Almanya'da Orta Doğu ve Doğu konusunda ilk uzmanlardan olan Prof. Joseph von Hammer-Purgstall, 1818'de Mevlana'ya şiirsel bir dille şunları söylüyor.

“Onu en yüksek manevi coşkunun kanatlarına oturtuyor.
Bu coşku tüm manevi hallerden öte;
Zaman ve mekânı aşan,
Yaratılış ve talihi aşan,
Ebediyette, kader ve Kıyamet'in anlaşmasını aşan bir coşkudur.
Ve burada Üstün Varlık'la,
Sonsuz bir âşık gibi uçsuz bucaksız bir aşkla,
“Bir” olup
Ona sonsuza kadar ibadet ediyor.”

Divan-ı Kebir, Divân şairlerinin şiirlerini topladıkları deftere denir. "Divân-ı Kebir "Büyük Defter" veya "Büyük Divân" manasına gelir. Mevlâna'nın çeşitli konularda

söylediği şiirlerin tamamı bu divandadır. Divân-ı Kebir'in dili Farsça olmakla beraber, içinde Arapça, Türkçe ve Rumca şiire de yer verilmiştir. Divân-ı Kebir 21 küçük divân (Bahir) ile rubâî divânının bir araya getirilmesi ile oluşmuştur. Divân-ı Kebir'in beyit sayısı 40.000'i aşmaktadır. Mevlâna Divân-ı Kebir'deki bazı şiirlerini Şems Mahlası ile yazdığı için bu divâna Divân-ı Şems de denmektedir. Divânda yer alan şiirler vezin ve kafiyeler göz önüne alınarak düzenlenmiştir. Doğuda ve Batıda gördüğüm bir çok şeyi Mevlânâ'nın Divan'ında buldum. Bir şans eseri, bir yerde bu divanın iki nüshasını buldum. Bu nüshalar tek cildin iki ayrı nüshasıydı. Böylece bir yerine iki nüshayı kullanma fırsatı elde etti. Birinci Cilt 600 gazel içeriyordu. Bu eser çevirmen von Hussar tarafından temin edilmiş ve Viyana Kraliyet Kütüphanesine hediye edilmişti. İkinci Cilt 800 gazel içeriyordu. Bu da Graf Rzewuski tarafından (Hicri 737/ Miladi 1336) Mevlânâ'nın ölümünden yetmiş küsur yıl sonra yazılmıştı (Purgstall, 1818:171).

Gazellerin çok eskiye dayanması ve sayısının çok fazla olması çeviriyi zorlaştırıyordu. Bir duyguyu, bir hevesi o gazellerin içinde yaşatmak, adeta hayat vermek, büyük bir engel olarak Hammer-Purgstall'ın önünde öylece duruyordu. Buna karşın işi sonlandırma, yeni bir ürün yaratma hissini ve ayrıca ne tür teknik ve yöntemlerle başarıya ulaştığı da gayet önemliydi. Bu gazeller ulakların son harflerine, alfabetik sıraya göre değil, farklı hece ölçüsüne göre 5 bölümde düzenlenmiştir. Her iki cilt, İstanbul'da bulunan orjinal el yazmasıyla karşılaştırıldığında tam bir uyum gösterdiği görülmüştür. 500 yıllık bu eski nüshayla bu ciltlerin uyum sağlamış olması gerçekten hayranlık uyandırmıştır. Gazelerin bazılarının aynı ve bazılarının ayrı ruhu, havayı ve nefesi yansıttığını müşahade ettik. Hemen hemen tüm gazeller Şems-i Tebriz'e 'çağrı' ile bitiyordu (Purgstall, 1818:172).

Hammer-Purgstall için okura hitap etmek büyük bir önem taşıyordu. Çünkü ürünün başarıya ulaşmasında onların takdiri çok şey anlam ifade ediyordu. Birebir çeviriden ise anlam yüklü, okuyucu odaklı bir çeviri şekli oluşturmak istiyordu. İçeriğin ne kadar önemli bir değer olduğunu da vurgulamıştır. Beş yüz yıl sonra yazılan bu gazellerden, kitabımda yer alan gazeller her iki ciltten alınmış ve tercüme edilmiştir. İkinci ciltte bulunmayanlar birinci ciltten alınmıştır. Alınan bu gazeller uyalara göre düzenlenmiş ve Almancaya aktarılmıştır. Bu şiirlerin Almancaya çevrilmesinde başarılı olamamışsak, o zaman ikinci ciltten yaptığımız sayısız denemelerin, aslının aynı olmasa

da, salt içerikleriyle çevirilerimi ödüllendirecek okurların takdirini kazanacağını umuyordu (Purgstall, 1818:173).

Ayrıca, Hammer'ın yaptığı çevirileri Rückert, daha fazla şiirleştirerek Almancalaştırmıştır. Onun çevirilerindeki fark, üslûp, sözlük seçimdeki titizlik ve anlatım tarzındadır. *Divan-ı Kebir*'den yaptıkları çevirilerde, Hammer'de metin çeviri sanatını; Rückert'te ise şiir çeviri sanatını görmek mümkündür.

Hammer'ın *Mevlânâ'nın Divan-I Kebîr'inden* Almancaya Yaptığı Çeviriler'den (Öztürk ve Akay, 2007:78-79)

Hammer: (Bahri Recez) Chosch mi girisi her taraf es halkai mani mekûn

Froh fliehst du all' Orten hin aus unserem Kreis' laeugn' es
nicht,
Du strahlst als Tag liebkosend staets, wir sind die Nacht
gleich hindendrein.
An Ort, wo du nur bist, wir kommen hin, o laeugn' es nicht.
O Frühlingsson' du hast die Fluhr mit Prachtgeschmeid'
neu bedeckt,
Und ohne dich noch waeren wir im Frost versenkt, o laeugn'
es nicht.
O Sonne du bist im Haus Naehrmutter uns im Schatten
noch;
Denn ohne dich, Naehrmutter, sind wir ganz allein,
o laeugn' es nicht.

Mevlâna Celâleddîn, "**Nevbahârâ cân-ı mâyî cânihârâ tâze kun**", *Külliyât-ı Şems-i Tebrîzî*, Haz. Firuzanfer, 1367, s.737-738,1961 nr. 11 gazel; Joseph Fr. Hammer-Purgstall, "**Frühling bist du Seele mein, du erneu' nun diese Welt**", *Die Geschichte der Schönen Redekünste Persians, 1818 Wien/ Viyana Üni. Ktp. II-110998*, s.174.

Hammer'in *Divan-I Kebîr'den* Almancaya Yaptığı Çevirinin Türkçesi

HAMMER: Hoş mi girisi her taraf .....

Sevinerek uzaklaşıyorsun **dairemizden, gel bizi terk etme!**
Gün gibi aydınlık **sevgi saçyorsun** etrafa, biz ise gece
gibiyiz ardında.
Bilirsin sen, neredeyse biz oraya koşarız, **gel bizi terk etme!**
Ey **İlkbahar güneşi**, çok güzel **görkemlilikle** bahçeleri
bezedin.
Biz ise, sensiz soğukta donarak kalırız, gel bizi terk etme!
Ey Güneş! sen **dadımızın evinde bize gölgesin**,
Çünkü sen olmadan, ey dadımız! Biz yalnızız, **gel bizi terk**
etme!

Hammer'in *Mevlânâ'nın Divan-I Kebîr'inden* Almancaya Yaptığı Çeviriler'den
(Öztürk Ve Akay, 2007:72-73)

HAMMER: Newbahara dschani maji dschihanra tase kun

Frühling bist du Seele mein, du erneu' nun diese Welt,
Wiesen frisch nun wieder auf, Lufthaine mach' mit Rosen
neu.
Rosen sind voll Schönheit und der Vögel weiss nun Lieder
schön
Ohne Ostwind ist die Luft todt, mach den Ostwind wieder
neu.
Die Cypress und Lilie streckt nun voll von Freiheit aus
Zunge,
Hyacinth mit Tulpen kost nun, treu mach' du wieder neu.
Die Platen' schlaegt Pauken und die Pinie schlaegt mit
Handen
Turteltaub girrt süssee Lied, mach' Attars Gedicht mir Takt
wieder neu.

Mevlâna, "**Hîş mî gürîzî her tarâf ez-halka-i mâ nî-mekun**", *Külliyât-ı Şems-i Tebrîzî*,
Haz. Firuzanfer, 1367, s.683, 1811 nr. 11 gazel; Joseph Fr. Hammer-Purgstall, "**Froh fliehst
du all' Orten hin sus unserem Kreis' laeugn' es nicht**", *Die Geschichte der Schönen
Redekünste Persians, 1818 Wien/ Viyana Üni. Ktp. II-110998*, s.174.

Hammer'ın Yaptığı Çevirinin Türkçesi

HAMMER: Newbahara cahani mayi...

Sen gönlümün baharısın, **yenile tüm âlemi**,
Yeşillikleri, bütün **ormanları** güllerle süsle.
Güller güzelliklerle **doludur**, kuşlar şarkı söyler,
Doğu rüzgarı olmazsa hava ölü gibidir, sen doğu rüzgârını
yenile.

Selvi ve leylaklar açılıyor özgürce,
Sümbül ve lâleleri besle, yeniden onları yenile.
Çınarlar **davul çalıyor**, fıstık çamı elleriyle ritim tutuyor,
Üveyik güzel şarkılar söylüyor, sen de bana, **Attar'ın**
neşidelerini söyle.

Örneğini verdiğim bu çeviriler Hammer'ın Alman kültürüne kazandırdığı değerler olarak önemlidir. Şiir çevirisi stratejileri bilgi ile bütünleşmiş, yalnızca hazır çeviri olarak sunulmamıştır. Kaynak metne yapı olarak bağlı kalınmıştır. Dize sayılarındaki eşdeğerlilik gözden kaçmamaktadır. Buna karşın duygu ve içtenlik yönünden erek odaklı bir çeviri yapılmaya özen gösterilmiştir.

Bir şiiri çevirmek, bir haber metnini çevirmek değildir. Giriş bölümünde verdiğim örneği de göz önüne alarak kısaca değerlendirdiğimde; uyaklarda aynı ses tonunu yakalamak için kullanacağımız sözcüğün tam anlamını bulup çıkartmak, defalarca düşünmeyi, çok deneyip uygulamayı, zaman harcamayı gerektirir. Yukarıda örneğini verdiğim Hammer'ın yapmış olduğu şiir çevirisi birebir çeviri bile değildir. Almanca'ya çevrilmiş bu şiirin Türkçe aslını bilmeyen birisine çevirttiğimizde nasıl bir sonuç alırız! Bunu da denemekte yarar var diye düşünüyorum. Böylece karşılaştırma fırsatımız artacaktır. Burada, hedef dildeki farklılıklar gözetilmeyen bir çeviri söz konusu.

Hammer'ın çevirilerine, fazla serbest oldukları için, bazı eleştirmenler haklı olarak çatmışlardır, buna rağmen onun adı gene de Doğu bilimi araştırmalarına sıkı sıkıya bağlıdır. Yalnız kendi ülkesi Avusturya'da değil, aynı zamanda bütün Avrupa'da (F. Babinger).

BÖLÜM 4: YANSIMALAR

4.1. Türk Kültüründe Yansımalar

Osmanlı basım-yayın faaliyetlerinin yakın takipçisi olarak zamanında Türk araştırmaları için etkili bir bibliyografik kaynak olma kimliğini kazanan Hammer yine bu vasfı sayesinde bugün bile geriye dönük yapılan Türk Bibliyografyasının esin kaynağını oluşturan yabancı kaynakların başında gelmektedir. Geriye dönük yapılacak herhangi bir karşılaştırmalı eser değerlendirmesinde Hammer'in birikimlerinden yararlanmak kaçınılmaz bir olgu haline gelmiştir.

Ünlü Oryantalist, Doğubilimci Purgstall hala değerini koruyan Osmanlı Tarihi hakkındaki ünlü başyapıtını yazdı. Bu bilimsel ilgiyle birlikte, Avrupa'nın Doğu'ya ve dolayısıyla Türklere bakışı daha nesnel bir nitelik kazandı. İşte bu yüzden bu dönemin yapıtları Türkiye için oldukça önem taşımaktadır. Osmanlı tarihiyle ilgili ilk önemli eseri 1827 ile 1835 yılları arasında Avusturyalı Joseph Freiherr von Hammer-Purgstall kaleme almıştı. Hammer'in 10 ciltlik Osmanlı İmparatorluğu Tarihi isimli kitabı yayımlandıktan kısa bir süre sonra Fransızcaya çevrildi. Mehmet Ata Bey, 20. yüzyılın başlarında Fransızca çeviriden yararlanarak Hammer'in Osmanlı Tarihi'nin Türkçe tercümesini yaptı.

Daha 1790 yılında bir Türk delegasyonunda çevirmenlik yapması onun dil yeteneğinin ne kadar yüksek olduğunu göstermesi bakımından anlamlıdır. Türk bilim adamı olan Hacı Halife'nin Ansiklopedisini tercüme etmiştir.

İlk kez 1799 yılında İstanbul'a gelen Hammer-Purgstall, Türkiye'nin ve Yunanistan'ın çeşitli yerlerine geziler yapar. Bu gezilerinden "Seyahatnameler"ini, "Antar" adlı romanını ve "Arap Geceleri" adlı yapıtlarını kaleme alır.

Doğu Evreni ve Türkler'e ilgisini 1799'da Asya topraklarını "manevi vatanım" sözleri ile öperek sergileyen Hammer'in bu davranışı, büyük olasılıkla gençlik coşkusunun sonucuydu (Purgstall, 1987:131).

Özel kütüphanesindeki kitapların "Yusuf Hammer" adı ile mühürlenmiş bulunması da coşkusunun bir diğer yansıması sayılabilir (Ünver, 1969:20).

Avusturyalı tarihçi Joseph von Hammer-Purgstall'ın (ölm. 1856) *Persian Literature* (Viyana, 1818) adlı eseri Mesnevî'den örnekler içermesi bakımından ilk olma hüviyetindedir. (Chmielowska, 1988) Purgstall (ölm. 1856), *Persian Literature* (Viyana, 1818) adlı tanınmış eserinde, Mevlâna'dan uzunca bahsetmiş; 'Bericht über den zu Kairo erschienenen Türkischen commentar des Mesnevi-i Dschelaleddin Rumi's' (Wien, 1851) başlıklı makâlesinde de Ankaravî şerhini tanıtmış Mesnevî'den tercümelemler yaparak 'Ganj Nehrinden Boğaziçi'ne kadar bütün mutasavvıfların okuması gereken bir eser' olarak nitelendirmiştir.

Hammer, Türk Kültürü açısından çok önemli bir eser olan 'Osmanlı Devleti Tarihi'nin yanı sıra Osmanlı şairleri ve bunların eserlerini zamansal yönden ele alan 'Geschichte der Osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit' yazını alanında çalışma yaptı. Yalnız bu yazın iki öge çerçevesinde tartışmalara neden olmuştur. Bunlar türündeki çalışmaların ilki olması ve kapsamıdır. Bununla birlikte eşsiz bir kaynak olması bakımından Osmanlı Şiir Sanatının incelenmesinde gayet önemli bir yer teşkil etmektedir. Zengin bir kaynak birikimi sağlayarak o günlere ışık tutmadığını söylemek çok da doğru bir görüş değildir. Çünkü 20. yüzyılın başlarında E. J. W. Gibb, şöyle demiştir: "1836 – 1838 arasında yayınlanan bu eserin Osmanlı Yazının başlıca danışma kaynağı olma özelliğini koruyacaktır." (Gibb, 1958)

Fuat Köprülü, Gibb'e olan desteğini ve bu konunun önemini şu sözlerle dile getirmiştir: "Aradan uzun zaman geçtiği halde daha ortaya, ne Türkçe ne öbür dillerde, yerini alabilecek ikinci bir eser konamamıştır." (Köprülü, 1929)

Hammer'in mezarının planlarını sağlığında kendisinin çizdiği ve taşına Joseph olan adını Yusuf olarak kazıtığı fazla bilinmiyor. Kloster Neuburg'daki kabri görenlerin lahtin Osmanlı ulema mezarlarından örnek alındığını fark edilmemesi imkânsız. Arapça olarak "Hüve'l baki Rahman olan Allah'ın merhametine sığınan üç dilin tercümanı Yusuf Hammer" yazılmış kitabe Hammer ve İslamiyet arasındaki ilgiyi gündeme getiriyor. Doğu dillerine ve kültürüne ait önemli eserleri Almanca'ya kazandırarak büyük yankılar uyandıran ünlü tarihçinin kabrinde yazan ismi "Yusuf Bin Hammer"dir. Kaldı ki ailesinin de bu geleneği sürdürdüğünü kaydetmem lazım.

Hammer, Türk Kültürüne büyük katkılar sağlamıştır. Bu katkılar en çok eserlerine yani tarihe bıraktıklarına bakılarak değerlendirilir. Şüphesiz Hammer eserlerini Türkçe'ye

çevirmek çok kolay bir iş değildir. Onu Türkçeye gerektiği gibi çevirebilmek için üstün bir dil yeteneğine sahip olmanın yanı sıra bilgi ve aydın bir kişiliğin olması kaçınılmazdı. Bu kişi esere sadık kalarak Türkçeye çevirebilsin; hem de, yine onun yaptığı gibi, tarihçinin yanılmalarına, taraf tutmalarına bir bir işaret koyup doğrularını da sayfalarına yerleştirebilsin. Ahmet Cevdet Paşa'yla sürekli mektuplaşan, Osmanlı devletinin ilk meclis denemeleri doğrultusunda oluşturulan Encümen-i Daniş'e üye seçilen Hammer'in Osmanlı Tarihi Türkçeye ancak 1911'de Ata Bey tarafından çevrilmeye başlandı. Ata Bey'den başka böyle aydın bir kişinin uzun zamandır ortalıkta görülmemesi Hammer'in bütünüyle hala, Türkçeye kazandırılmamış olmasının şüphesiz başlıca sebebini oluşturuyor.

Aslen Avusturyalı olan Joseph. V. Hammer'in "Osmanlı Tarihi" yabancı yazar olarak en tarafsız olarak kabul edilenidir. Halen de bu özelliğini taşımaktadır. Uzun yıllar yurdumuz da kalması ve Türk sevgisi bu tarihi eseri yazmaya itmiştir. Âta Bey tarafından Türkçe'ye çevirilen bu eser; aynı zaman da halk tarafından da sevilip, okunmuştur. Çeşitli yayınevlerinin basması ve önceleri gazetelerin bile promosyon olarak bu eseri vermesi bu sevgi göstergesinin bir işaretidir.

'Osmanlı Tarihi'ni Türklere saygı göstererek anlatan çok az yabancı tarihçiden biri olduğu için ülkemizde çok ilgi gören bir eser oldu. Ancak aradan geçen zaman içinde yerli ve yabancı yazarlar tarafından Osmanlı Tarihi birçok kez tekrar yazıldı. Üstelik çok daha bilimsel eserler ortaya kondu. Yinede bu eser en kapsamlı ve ilgi gören Osmanlı tarihi eserlerinden biri olmaya devam etti. Osmanlı tarihine ilgi duyanların her zaman faydalanmaya devam edecekleri bir eser olarak kalacaktır. Ne yazık ki günümüzden aşağı yukarı yüz elli yıl önce onsekiz cild üzerine yazılmış ve yazılışından seksen dokuz yıl sonra ancak on bir cildi Türkçe'ye çevrilebilmiş olan bu tarih, ne yazık ki, çevrilen kısmıyla olsun, tam olarak, Türk harflerine geçirilmemiştir.

Bizi, daha çok dövüşkenlik ve cesaret vasıflarımızla tanıtan yazarın kullandığı "Targinaüs" ve "Tugarma" kelimelerinin tam karşılığını (alıntı yapılırken kelime yanlış yazılmış olabilir) tesbit etmek mümkün olmamıştır. Ancak, bu kelimenin savaşçılıkları ile ünlü Tuareg'lere benzetilmemizden dolayı kullanılmış olacağı düşünülebilir. Bize ait bu kadar eseri, dünyanın bilgi hazinesine kazandıran bu ünlü şarkiyatçının bizi tanımlaması şöyledir:

“Her devletin Targinaüs, Tevratın Tugarma diye andığı Türk, o müverrihten (tarihçiden) ve mukaddemi kitaptan (giriş) daha çok eski asırların tanıdığı bir millettir. Tahakküm kabul etmeyen bir şecaat (yiğitlik, cesaret) alabildiğine geniş bir fütuhât (zaptetme) aşkı, sonsuz bir teşebbüs kabiliyeti, muhitlere uymaktan ziyade, muhitleri kendine uydurmak ve istilasını bu milletin asırlar dolduran tarihinde çok açık görünür ve okunur. Türkler, devlet yıkmakta ve devlet kurmakta birinci sınıf ustadırlar. Ülkeleri değil kıt’aları alt üst etmişler ve bu korkunç savletleri (saldırıları) arasında, sarsılması hiç de kolay olmayan hâkimiyetler yaratmışlar. Tarih Türkler’den çok şey öğrendi. Onların elinden çıkma öyle eserler var ki, medeniyet için bir süs teşkil etmektedir” (Tan, 1944:74).

Ayrıca, Osmanlı tarihçiliğine bilimsel nitelik kazandıran tarihçilerden biri olan Avusturyalı Joseph Freiherr Von Hammer-Purgstall’ın *Ölümünün 150. Yılında* 8 Aralık 2006’da Ankara ‘da TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Tarih Bölümü’nün organizasyonu ile Kültür Bakanlığı, Avusturya Büyükelçiliği, Avusturya Kültür Ofisi işbirliği ile *Joseph von Hammer- Purgstall Sempozyumu* düzenlenmiştir. 23 Kasım 2006 tarihinde Hatay Cemil Meriç İl Halk Kütüphanesi ve Mustafa Kemal Üniversitesi işbirliğiyle, bir konferans düzenlendi. Avusturyalı film şirketi ‘Epo-film Production’ 14-22 Eylül 2006 tarihleri arasında İstanbul’da “*Avusturyalı Doğu Bilimci Hammer Purgstall’ın İstanbul’daki Yaşamı*” adlı bir belgesel çekmiştir. Hammer-Purgstall karakter özelliğinden dolayı yüzyıllarca büyük Türk dostu olarak kalmıştır.

Eserleri:

Hammer-Purgstall tarafından telif edilen, derlenen veya çeviri yoluyla Türkçe’ye aktarılan eserleri:

Devlet-i Osmaniye Tarihi (1453-1494) (Eski Yazı) (BDK - ÖZEĞE; 3992 - TBTK; 12446) [Cilt: 3. Cilt] Von Hammer, Joseph Purgstall, [Çeviren: Mehmed Ata], 1330, 358+2 S., Keteon Bedrosyan Matbaası, İstanbul.

Devlet-i Osmaniye Tarihi (1494-1520) (Eski Yazı) (BDK - ÖZEĞE; 3992 - TBTK; 12446) [Cilt: 4. Cilt] Von Hammer, Joseph Purgstall, [Çeviren: Mehmed Ata], 1330, 350+2 S., Keteon Bedrosyan Matbaası, İstanbul.

Devlet-i Osmaniye Tarihi (1520-1547) (Eski Yazı) (BDK - ÖZEĞE; 3992 - TBTK; 12446) [Cilt: 5. Cilt] Von Hammer, Joseph Purgstall, [Çeviren: Mehmed Ata], 1330, 382+2 S., Selanik Matbaası, İstanbul.

Devlet-i Osmaniye Tarihi (Osmanlıların Mebadi-i Zuhurundan Kaynarca Ahitnamesine Kadar. Avusturya'nın Devleti Osmaniye ile İlk Muahedesinden Sultan Selim-i Saninin İrtihaline Kadar. 954-982 [1547-1574]) (Eski Yazı) (AEKMK - BDK - ÖZEĞE; 3992) [Cilt: 6. Cilt] Von Hammer, Purgstall J. F., [Çeviren: Mehmed Ata], 1332, 368 S., Nefaset Matbaası, İstanbul.

Devlet-i Osmaniye Tarihi (Eski Yazı) (BDK - ÖZEĞE; 3992 - TBTK; 12446) [Cilt: 9. Cilt] Von Hammer, Joseph Purgstall, [Çeviren: Mehmed Ata], 1335, 319 S., Evkaf-ı İslamiye Matbaası, İstanbul.

Devlet-i Osmaniye Tarihi (Eski Yazı) (BDK - ÖZEĞE; 3992 - TBTK; 12446) [Cilt: 10. Cilt] Von Hammer, Joseph Purgstall, [Çeviren: Mehmed Ata], 1337, 267+3 S., Evkaf-ı İslamiye Matbaası, İstanbul.

Devlet-i Osmaniye Tarihi (1547-1600) (Eski Yazı) (BDK - ÖZEĞE; 3992 - TBTK; 12446) [Cilt: 7. Cilt] Von Hammer, Joseph Purgstall, [Çeviren: Mehmed Ata], 1332, 288 [288+7] S., Artin Asaduryan Matbaası, İstanbul.

Devlet-i Osmaniye Tarihi (1600-1623) (Eski Yazı) (BDK - ÖZEĞE; 3992 - TBTK; 12446) [Cilt: 8. Cilt] Von Hammer, Joseph Purgstall, [Çeviren: Mehmed Ata], 1333, 320 S., Matbaa-i Amire, İstanbul.

Devlet-i Osmaniye Tarihi (1600-1623) (Eski Yazı) (BDK - ÖZEĞE; 3992 - TBTK; 12446) [Cilt: 8. Cilt] Von Hammer, Joseph Purgstall, [Çeviren: Mehmed Ata], 1333, 320 S., Matbaa-i Amire, İstanbul.

Devlet-i Osmaniye Tarihi (1400-1453) (Eski Yazı) (BDK - ÖZEĞE; 3992 - TBTK; 12446) [Cilt: 2. Cilt] Von Hammer, Joseph Purgstall, [Çeviren: Mehmed Ata], 1329, 398+2 S., Keteon Bedrosyan Matbaası, İstanbul.

Devlet-i Osmaniye Tarihi (1300-1400) (Eski Yazı) (BDK - ÖZEĞE; 3992 - TBTK; 12446) [Cilt: 1. Cilt] Von Hammer, Joseph Purgstall, [Çeviren: Mehmed Ata], 1329, 383+1 S., Keteon Bedrosyan Matbaası, İstanbul.

Devlet-i Osmaniye Tarihi (1453-1494) (Eski Yazı) (BDK - ÖZEĞE; 3992 - TBTK; 12446) [Cilt: 3. Cilt] Von Hammer, Joseph Purgstall, [Çeviren: Mehmed Ata], 1330, 358+2 S., Keteon Bedrosyan Matbaası, İstanbul.

Devlet-i Osmaniye Tarihi (Osmanlıların Mebadi-i Zuhurundan Kaynarca Ahitnamesine Kadar. Avusturya'nın Devleti Osmaniye ile İlk Muahedesinden Sultan Selim-i Saninin İrtihaline Kadar. 954-982 [1547-1574]) (Eski Yazı) (AEKMK - BDK - ÖZEĞE; 3992) [Cilt: 6. Cilt] Von Hammer, Purgstall J. F., [Çeviren: Mehmed Ata], 1332, 368 S., Nefaset Matbaası, İstanbul.

Devleti Osmani Tarihi (Eski Yazı) [Cilt: 1+2] Hammer, [Çeviren: Mehmet Ata], 1329+1329, 384+400 S., İstanbul.

Devleti Osmani Tarihi (Eski Yazı) [Cilt: 3+4] Hammer, [Çeviren: Mehmet Ata], 1329+1309, 360+352 S., İstanbul.

Devleti Osmani Tarihi (Eski Yazı) [Cilt: 5+6] Hammer, [Çeviren: Mehmet Ata], 1330+1332, 384+368 S., İstanbul.

Fatih Sultan Mehmet (İstanbul'un Alınışı-Eski Hali-Türkler İstanbul'a Neler Getirdiler?) J. Hammer, Konstantiyüs, Albert Gabriel, [Hazırlayan: Şevket Rado], 1981, 183 S., Tarih ve Edebiyat Yayınları: 4.

Hammer'in Osmanlı Devleti Tarihi [Cilt: 1] Joseph Von Hammer, [Çeviren/Sadeleştirenler: Mehmet Ata, Prof. Dr. Abdülkadir Karahan], 360 S., Milliyet (?).

Hammer'in Osmanlı Devleti Tarihi [Cilt: 2] Joseph Von Hammer, [Çeviren/Sadeleştirenler: Mehmet Ata, Prof. Dr. Abdülkadir Karahan], 248 S., Milliyet (?).

Kızıl Milyarder Armand Hammer, [Çeviren: Gönül Suveren], 1988, 525 S., Altın Kitaplar Yayınevi, [KONU: ANI/HATIRAT].

Osmanlı Devleti Tarihi [Cilt: 1+2] Joseph Von Hammer, [Çeviren/Hazırlayanlar: Mehmet Ata, Prof. Dr. Abdülkadir Karahan], 360+248 S., Milliyet Gazetesi Eki.

Osmanlı Devleti Tarihi (Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan Kaynarca Muahedesine Kadar) [Cilt: 1-16] Joseph Von Hammer-Purgstall, 1983-1986, 302, ..., 328 S., Üçdal Neşriyat.

Osmanlı Devleti Tarihi (1066-1086) (1656-1676) [Cilt: 11] J. Von Hammer, [Çeviren: Mehmet Ata], 1947, 303 S., MEB.

Osmanlı Devleti Tarihi (1066-1086) (1656-1676) [Cilt: 11] J. Von Hammer, [Çeviren: Mehmet Ata], 1947, 303 S., MEB.

Osmanlı Devleti Tarihi [Cilt: 2] Joseph Von Hammer, [Çeviren/Hazırlayanlar: Mehmed Ata, Prof. Dr. Abdülkadir Karahan], 1966, 275 S., İstanbul.

Osmanlı Devleti Tarihi [Cilt: 1] Joseph Von Hammer, [Çeviren/Hazırlayanlar: Mehmed Ata, Prof. Dr. Abdülkadir Karahan], 1966, 358 S., İstanbul.

Osmanlı Devleti Tarihi [Cilt: 1] Joseph Von Hammer, [Çeviren/Hazırlayanlar: Mehmed Ata, Prof. Dr. Abdülkadir Karahan], 1966, 358 S., İstanbul.

Osmanlı Devleti Tarihi [Cilt: 2] Joseph Von Hammer, [Çeviren/Hazırlayanlar: Mehmed Ata, Prof. Dr. Abdülkadir Karahan], 1966, 275 S., İstanbul.

Osmanlı Devleti Tarihi [Cilt: 1+2] Joseph Von Hammer, [Çeviren/Hazırlayanlar: Mehmet Ata, Prof. Dr. Abdülkadir Karahan], 360+120 S., Milliyet Gazetesi (Hediye Kitaplar).

Osmanlı Mühürleri Joseph von Hammer - Purgstall; Çeviren: Ümit Öztürk; Önsöz:: Burak Barutçu Pera Yayıncılık; Türk Tarihi : Osmanlı Tarihine ait Genel Kitaplar, Maden Sanatı; İstanbul, 1999.

Osmanlı Tarihi [İmza] [Cilt: 1-2] Joseph Von Hammer, [Çeviren/Hazırlayanlar: Mehmet Ata, Prof. Dr. Abdülkadir Karahan], 1991 (2. Baskı), XVI+522, XXII+534 S., MEB, Öğretmen Kitapları Dizisi: 179, 180.

4.2. Alman Kültüründe Yansımalar

19. yüzyılda Avrupa'da Doğu kültürüne ilişkin yeni bir bakış açısı oluştu. "Oryantalizm" denilen bu bakış açısı, resim, mimarlık ve yazın alanlarında özel bir akım haline dönüştü ve bilim alanında yeni araştırma alanı olarak yerini aldı. Buna bağlı olarak birçok önemli yazarın ilgi alanını Doğu kültürü oluşturdu. O kültürden edindikleri birikimleri kendi kültürlerinde kullanmaya başladılar. Bu yazarlar öncü olma

bakımından ilk sırada Hammer-Purgstall gelir. Kendi kültürüne yakın olan Alman kültüründe edindiği çalışmaları uygulama fırsatı bulmuştur.

Bunların arasında kendisinin en önemli etkinliklerinden olan “*Fundgruben des Orients*” – *Doğunun Zenginlikleri* adlı dergiyi 1809’dan 1818’e kadar çıkartır.

Hammer-Purgstall, “*Geschichte der schönen Redekünste Persiens*, Wien 1818/ “*İran’ın Güzel Konuşma Sanat Tarihi Viyana 1818*“ adlı eserinin Mevlânâ’nın *Divan-ı Kebir* adlı eserinden yaptığı çeviriler bölümünde önemli bilgiler vermektedir. Doğuda ve Batıda gördüğü birçok şeyi Mevlânâ’nın *Divan*’ında bulduğunu belirtmiştir. Bir şans eseri, bir yerde bu divanın iki nüshasını bulduğunu vurgulamıştır. Bu nüshalar tek cildin iki ayrı nüshasıydı. Böylece bir yerine iki nüshayı kullanma fırsatı elde etmiştir. Birinci Cilt 600 gazel içeriyordu. Bu eser çevirmen von Hussar tarafından temin edilmiş ve Viyana Kıralityet Kütüphanesine hediye edilmişti. İkinci Cilt 800 gazel içeriyordu. Bu da Graf Rzewuski tarafından (Hicri 737/ Miladi 1336) Mevlânâ’nın ölümünden yetmiş küsur yıl sonra yazılmıştı (Purgstall, 1818:171).

Gazellerin çok eskiye dayanması ve sayısının çok fazla olması çeviriyi zorlaştırıyordu. Bir duyguyu, bir hevesi o gazellerin içinde yaşatmak, adeta hayat vermek, büyük bir engel olarak Hammer-Purgstall’ın önünde öylece duruyordu. Buna karşın işi sonlandırma, yeni bir ürün yaratma hissini ve ayrıca ne tür teknik ve yöntemlerle başarıya ulaştığını şu duygularla ifade ediyordu:

“Bu gazeller ulakların son harflerine, alfabetik sıraya göre değil, farklı hece ölçüsüne göre 5 bölümde düzenlenmiştir. Her iki cilt, İstanbul’da bulunan orjinal el yazmasıyla karşılaştırıldığında tam bir uyum gösterdiği görülmüştür. 500 yıllık bu eski nüshayla bu ciltlerin uyum sağlamış olması gerçekten hayranlık uyandırmıştır. Gazellerin bazılarının aynı ve bazılarının ayrı ruhu, havayı ve nefesi yansıttığını müşahade ettik. Hemen hemen tüm gazeller Şems-i Tebriz’e “çağrı“ ile bitiyordu” (Öztürk ve Akay, 2007:57-85).

Hammer-Purgstall için okura hitap etmek büyük bir önem taşıyordu. Çünkü ürünün başarıya ulaşmasında onların takdiri çok şey anlam ifade ediyordu. Birebir çeviriden ise anlam yüklü, okuyucu odaklı bir çeviri şekli oluşturmak istiyordu. İçeriğin ne kadar önemli bir değer olduğunu şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Beş yüz yıl sonra yazılan bu gazellerden, kitabımda yer alan gazeller her iki ciltten alınmış ve tercüme edilmiştir. İkinci ciltte bulunmayanlar birinci ciltten alınmıştır. Alınan bu gazeller uyaklara göre düzenlenmiş ve Almanca’ya aktarılmıştır. Bu şiirlerin Almancaya çevrilmesinde başarılı olamamışsak, o zaman

2. ciltten yaptığımız sayısız denemelerin, aslının aynı olmasa da, salt içerikleriyle çevirilerimi ödüllendirecek okurların takdirini kazanacağını umuyorum” (Öztürk ve Akay, 2007:57-85).

Ayrıca, Hammer’ın yaptığı çevirileri Rückert, daha fazla şiirleştirerek Almancalaştırmıştır. Onun çevirilerindeki fark, üslûp, sözlük seçimdeki titizlik ve anlatım tarzındadır. *Divan-ı Kebir*’den yaptıkları çevirilerde, Hammer’de metin çeviri sanatını; Rückert’te ise şiir çeviri sanatını görmek mümkündür.

Nasıl Mevlâna "Bir ayağım İslam'da sabit, diğer ayağımı pergel gibi kullanıp dünyayı dolaşırım." demişse, bütün büyük adamlar aynı telakkiye sahiptirler. Seçtikleri merkeze sağlam basarlar; sonra dünyayı dolaşarak kendilerine lazım olanı alıp özümserler ve ardından yepyeni, pırıl pırıl bir alemi insanlığa sunarlar. Dolayısıyla büyük adamın ciddi bir özelliği karşımıza çıkıyor; o da önyargısız olmasıdır. Önyargılı bir insanın dünyayı dolaşması, körün dolaşmasından farksızdır.

Hammer’ın çevirdiği eserler arasında *Diwan des Hafis* (1812)- *Hafız Divanı* son derece önem taşımaktadır. Çünkü bu çeviri ile Goethe, ilgisini Doğu edebiyatı ve kültürüne yöneltmiş ve ünlü *West-Östlicher Diwan- Doğu-Batı Divanı*’nın meydana gelmesine ilham kaynağı olmuştur (1819).¹

Eserleri:

Hammer-Purgstall tarafından telif edilen, derlenen veya çeviri yoluyla Alman diline aktarılan eserleri:

Des osmanischen Reichs Staatsverfassung und Staatsverwaltung; Wien 1815, 2 Bände.

Osmanlı İmparatorluğunun Devlet Yasası ve Devlet Yönetimi).

Geschichte der schönen Redekünste Persiens, Wien 1818 (*İran’ın Güzel Konuşma Sanat Tarihi*).

---

¹ Hammer vesilesiyle Osmanlılara ve Türklere dair incelemelerde bulunan bazı isimler: Andreas Tietze, Nicolae Jorga, Wolfgang Muller Wiener, Bernard Lewis, Erik Jan Zürcher, Feroz Ahmad, Stanford Shaw, John Freely.

Geschichte des osmanischen Reiches, Pest 1827-33, 10 Bände (*Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*).

Gemaldesaal der Lebensbemschreibungen großer moslimischer Herrscher, 1837.39,6 Bände (*Büyük İslam Hükümdarlarının Yaşamları*).

Geschichte der goldenen Horde in Kiptschak, Budapest 1840 (*Kıpçak'ta Altın Sürünün Hikayesi*).

Divan des Hafis aus dem Persischen, Stuttgart und Tübingen, 1812-13, 2 Bände (*Hafız'n Divanı-Farsçadan*).

Märchen der 1001 Nacht aus dem Arabischen, Stuttgart und Tübingen, 1823-24, 3 Bände (1001 Gece Masalları- Arapçadan).

Gedichte des Baki aus dem Türkischen, Wien 1825 (*Baki'den Şiirler-Türkçeden*).

Leben des Kardinals Khlesl, Wien 1847-51, 4 Bände (*Kardinals Khlesl'in Hayatı*).

Über die innere Länderverwaltung unter dem Chalifate (1835) (*Halifelik Yönetiminde İç Devletler Yönetimi*).

Literaturgeschichte der Araber. Von ihrem Beginne bis zum Ende des zwölften Jahrhunderts der Hidschret (1850-1856) (*Arap Edebiyat Tarihi*).

Das Kamel (1854) (*Deve*).

Geschichte der Chane der Krim unter osmanischer Herrschaft (1856) (*Osmanlı Yönetiminde Kırım Hanlığı Tarihi*).

4.2.1. Purgstall'ın Goethe'ye Yansıması

Dünyada büyük düşünürler, sadece kendi ulusal düşünce sınırlarında kalmazlar. Evrensellik değerleri çerçevesinde hareket ederler. Bu bağlamda, Hammer-Purgstall Viyanada'ki Şark Akademisinde gördüğü geniş öğrenimden sonra yazdığı ilmi ve edebi eserlerde, ki bunlar yüz cildi aşmaktadır, İslam ülkelerinin, özellikle Türklerin,

Arapların ve İranlıların büyük tarihi başarılarını anlatmış ve bu ülke edebiyatlarını ilk kez Almancaya çevirmiş, benzer yazılar ve kendi şiirleriyle şarka övgüler yazmıştır.

Nasıl Mevlâna “Bir ayağım İslam’da sabit, diğer ayağımı pergel gibi kullanıp dünyayı dolaşırım.” demişse, bütün büyük adamlar aynı telakkiye sahiptirler. Seçtikleri merkeze sağlam basarlar; sonra dünyayı dolaşarak kendilerine lazım olanı alıp özümserler ve ardından yepyeni, pırıl pırıl bir âlemi insanlığa sunarlar. Dolayısıyla büyük adamın ciddi bir özelliği karşımıza çıkıyor; o da önyargısız olmasıdır. Önyargılı bir insanın dünyayı dolaşması, körün dolaşmasından farksızdır.

Goethe de güzelliğin ve gerçeğin sadece bir millete, bir kültüre has olmadığını, ortamını buldukları yerlerde göğereceklerini biliyordu. Ayrıca Doğu’nun, yüreğini fark eden insanların diyarı olduğunun şuurundaydı. Yaşı altmışı geçeli yıllar olmuştu; ama onun da yüreği yaş dinlemezdi; diğer yüreklerden farksızdı; çocuk gibi idi; sadece isterdi; âşik olduğu Marianne Von Willermer’e Batılıların duymadığı aşk nağmeleri fısıldamak istiyordu. İmdatına Hammer-Purgstall’ın Osmanlı dünyasındaki binikiyüz şairden yaptığı tercümelere oluşan antoloji yetişti. Aynı mütercim Hafız’ın Divan’ını da Almancaya tercüme etti. Goethe şairdi; bilge idi; bir kültür adamı idi. Hafız’la karşılaşınca adeta çarpıldı. “Rabb’im, Hafız gibi bir kulunla nasıl yarışabilirim!” diyerek ona hayranlığını ifade etti. Hammer-Purgstall’ın çalışmaları Goethe’nin önüne yepyeni bir dünya serdi; bu yeni dünyanın baharı Avrupa’nın baharına benzemiyordu; ırmakları da bir başka türlü çağlıyordu. Büyük bir şevkle o iklime daldı. Zaten o âleme sempatisi de vardı; her ne kadar Hıristiyanlıkla yoğrulmuş Cermen kültürüyle yetişmiş ise de damarlarında bir nebze Türk kanı dolaştığını biliyordu. En yüce ideali, sevgilisine Hafız’inkini andıran bir divan yazmaktı. İşte bu arzuyla kaleme aldığı Doğu-Batı Divanı’nda kendisi de “Hatem” ismiyle yer aldı.

Hammer’in Hafız Divanını ilk defa Almancaya çevirmesiyle Goethe şark edebiyatından ilham almıştır. Goethe zamanın çevirmenlerinden Joseph von Hammer-Purgstall’ın 1814 yılındaki Divan çevirisini okumuştur ve büyük bir ilgi duymuştur. “West-Östlicher Diwan” (Batı-Doğu Divanı) yazmıştır. Doğu-Batı Divanı Johann Wolfgang von Goethe’nin 1749 ve 1832 yılları arasında üzerinde çalıştığı şiirselliğin son dönemlerini oluşturan önemli bir eserdir. İlk kez 1819 yılında basıldı. Bununla birlikte, 1827 yılında gelişmiş baskısı yayınlandı. Genelde Goethe eskiye dair klasiklere olan ilgisi nedeniyle

ŕiir yazmıŕtır. Hatta ilk ŕiir eseri “Romische Elegien” bu esinlenmenin sonucu ortaya çıkmıŕtır (Öztürk, 2000:55).

1812-1813 yılları arasında Hammer-Purgstall (1774-1856) tarafından tercüme edilerek yayımlanan Hafız-ı Ŗirazi divanını okumasının ardında bu tarzda bir divan meydana getirmeye karar veren ve bunda da başarılı olan Goethe'nin (1749-1832) Alman ŕarkiyatçıların tasavvufi ŕiire yönelmelerinde ŕüphesiz ki önemli payı vardır. Bütün bu bilgiler Arap-Fars ŕiirinin en mühim uzmanlarının Alman oryantalistler arasından çıktığı doğrultusundaki görüşleri destekler niteliktedir (Jahanpour, 1999:48).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuçlar

Bu bölümde, ünlü Oryantalist Hammer-Purgstall'ın çeviriler ışığında hayatının, edebi kişiliğinin, tarihi kişiliğinin, dini kişiliğinin, çevirmenlik yönünün ve iki farklı kültüre olan yansımalarının irdelenmesi sonucu elde edilen bulgulara dayalı olarak verilen sonuçlar ve bu sonuçlar doğrultusundaki önerilere yer verilmiştir.

Hammer-Purgstall'ın hayatını incelediğimizde şu sonuçlara varırız: Joseph Von Hammer Avusturya'nın Graz kenti belediyesinde memur olarak çalışan bir babanın çocuğu. Doğumu (1774) Osmanlı'nın zirveden hızla inmeye başladığı, kargaşanın diz boyu olduğu döneme denk geliyor. Daha görevlerine başlamadan önce gerek Batı dillerine gerekse de Doğu dillerine beş yıl öğrenimi sonunda vakıf olarak belli başlı bir birikim kazanmıştır. Bu birikimini birçok Doğu kültüründe, özellikle de Türk kültüründe, kullanmıştır. Hammer'in 'Doğu dillerine' ilgisinin ne ailevi bir sebebi var ne de erken keşfedilmiş yetenekle ilgisi. Onun, Avusturya İmparatorluğu'nun Doğu dilleri tercümanı ihtiyacını karşılamak için, Viyana'da açtığı Şarkiyat Akademisi'ne babasının hamisi Prens Eugen'in yönlendirmesiyle girdiği biliniyor.

Hammer-Purgstall'ın tarihi kişiliğini incelediğimizde şu sonuçlara varırız: Hammer-Purgstall farklı yıllarda olmak üzere İstanbul'da altı yıl kalmıştı. Bu yüzden çalışmalarının ağırlık noktasını Osmanlı İmparatorluğu teşkil ediyordu. O, İslam dünyasının ilerki kaderinin Türk düşüncesi tarafından belirlendiğini vurguluyordu. Bu tezini kanıtlamak için klasik Arap tarihi yanında bu imparatorluğun yüzyıllar süren tarihini araştırma alanı olarak seçti.

Ünlü Oryantalist (Doğubilimci) Joesph Freiherr von Hammer-Purgstall (1774-1856) hâlâ değerini koruyan Osmanlı Tarihi hakkındaki ünlü başyapıtını, "Osmanlı Tarihi", yazdı. Bu bilimsel ilgiyle birlikte, Avrupa'nın Doğu'ya ("Şark", "Orient") ve dolayısıyla Türklere bakışı görece daha nesnel bir nitelik kazandı. İşte bu yüzden bu yapıt Türkiye için oldukça önemli olduğu sonucuna varıyorum.

Avusturya Şark Akademisinde öğrenim gören kendi ülkesini diğer Doğu kültürlerinde konsolos, dilmaç ve diplomat olarak başarıyla temsil ettiği için Şarkiyat uzmanı Joseph

von Hammer-Purgstall'ın şerefine 1958 yılında Viyana birinci bölgede Dominikanerbastei 6 adresinde Hammer-Purgstall-Derneği, Avusturya Şark Topluluğu tarafından kuruldu.

Hammer-Purgstall'ın dini kişiliğini incelediğimizde şu sonuçlara varırız: Hammer'in mezarının planlarını sağlığında kendisinin çizdiği ve taşına Joseph olan adını Yusuf olarak kazıttığı fazla bilinmiyor. Kloster Neuburg'daki kabri görenlerin lahtin Osmanlı ulema mezarlarından örnek alındığını fark edilmemesi imkânsız. Arapça olarak "Hüve'l baki Rahman olan Allah'ın merhametine sığınan üç dilin tercümanı Yusuf Hammer" yazılmış kitabe Hammer ve İslamiyet arasındaki ilgiyi gündeme getiriyor. Doğu dillerine ve kültürüne ait önemli eserleri Almanca'ya kazandırarak büyük yankılar uyandıran ünlü tarihçinin kabrinde yazan ismi "Yusuf Bin Hammer"dir. Kaldı ki ailesinin de bu geleneği sürdürdüğünü kaydetmem lazım. Hammer-Purgstall'ın Osmanlı üslûbunda hazırlanmış ve üzerinde Yusuf Bin Hammer yazılmış mezartaşında, Hammer-Purgstall'ın vasiyeti gereği Osmanlı üslûbunda yazılan mezartaşı ve üzerinde Arap harfleriyle yazılmış 'Yusuf Bin Hammer' ismi açık bir biçimde görülmektedir (Öztürk ve Akay 2007:57-85).

Hammer-Purgstall'ın edebi kişiliğini incelediğimizde şu sonuçlara varırız: Yaptığım bilimsel çalışma sonucunda, Hammer-Purgstall'ın eleştirmenlik yönünün ışığında "Binbir Gece Masalları" aslında kökeninin İranlılara ve Hintlilere dayandığını inceledik. Çünkü Persliler masalları bulan, onları kitap haline getiren ilk uygarlıktır. Arap kültürüne ait olduğu sanılan bu eser aslında çeviri ve taklit yoluyla o kültüre kazandırılmıştır.

Hammer-Purgstall'ın çevirmenlik yönünü incelediğimizde şu sonuçlara varırız: Çeviri hususunda tek bir kuram çerçevesinde hareket etmemiştir. Herhangi bir çeviri kuramına bağlı kalmadan serbest bir çeviri yöntemini genelde kendisine ilke edinmiştir. Serbest çeviri metotları açısından baktığımızda, Purgstall'ın kaynak metindeki sözcük sayısına motamot bağlı kaldığını söylemek mümkündür. Verilmek istenen mesaj Purgstall'ın kendi sözcükleriyle başka bir dile aktarılma durumları da söz konusu olmuştur. Ama genele yansıtılamamıştır. Bunun sebebi olarak da Hammer-Purgstall'ın tarihçi kişiliğinin ön plana çıkmasını gösterebiliriz. Çünkü Hammer-Purgstall sadece çevirmendir. Kendisi şair değildir.

Bu çalışmada ele aldığımız beş metin gibi, diğer çeviri metinleri (Hammer ve Rückert tarafından yapılan otuzu aşkın gazel çeviri metni) de seçtiğimiz yöntemle incelenebilir ve varılan sonuçların bunlarla bir kez daha sağlanması yapılabilir. Burada verilen metinler, bu konuda söylenenleri değiştirecek aykırı bir gösterge ve izlenim sunmamaktadır. O bakımdan söylenmesi gereken, birbirini açımlayarak gelişen mecazlar gibi, birbirini destekleyen benzer cümleler olacaktır.

Biçemsel bakımdan karşılaştırma yaptığımızda şu sonuca vardık: Hammer, *Dîvân-ı Kebîr*'inden yaptığı çevirileri alfabetik harf sırasına göre aktarmış, Rückert ise bunu dikkate almamıştır. Hammer, yaptığı şiirlerin başına orijinal metinden –Farsça’dan– birer dize almış, Rückert ise, yaptığı çeviri sırasına göre numara vermiş, kaynak metinden orijinal dize almamış, şiir başlığı kullanmamış, sadece kendisine göre bir sıra numarası vermiştir.

Aslında Mevlânâ, şiirlerinde, sadece Şems-i Tebrîzî'ye hitap etmiştir. Bu açıdan bakıldığında, Hammer, kaynak metne bu noktada sadık kalmıştır. Oysa kaynak metne şekil açısından sadık kalmayan Hammer, mısra içi anlam bütünlüğünü erek dile aktarmaya çalışmıştır (Örneğin, 2, 4 ve 5. şiirler). Burada göze çarpan bir nokta da, beyit sisteminin yer yer bozulmuş olmasıdır.

Rückert ise, kaynak metnin şekline ve içeriğine sadık kalmış ve beyit sistemine (aa/ba/ca/da...) riayet etmiştir.

Çok farklı diller söz konusu olduğundan, klasik vezin ölçüsüne her iki çevirmen de riayet etmemişlerdir. Ancak Rückert, geleneksel gazel kafiye/uyak sistemini çok güçlü bir şekilde uygulamıştır.

Semantik bakımdan karşılaştırma yaptığımızda şu sonuca vardık: Kaynak metindeki terimler ve kavramlar, her iki çevirmende (Hammer ve Rückert) kendine özgü anlam çerçevesinde değil, yorum yoluyla erek dilde aktarılmıştır.

Tespitlerin merkezinde yer alması gereken sonuçlardan biri şudur: Her iki çevirmen de, çeviribilim açısından dikkate değer iki erek metin ortaya koymuştur. Aynı kültür atmosferini solumalarına rağmen, birbirinden oldukça farklı metinler oluşturmuşlardır. Bunun nedeni, birinin tarihçi, diğerininse şair kimliğine sahip olmasıdır.

Hammer, orijinal metne olabildiğince sadık kalmaya gayret gösterirken, Rückert, anlamın şiirsel olmasına özen göstermiş, bazı yerlerde aslıyla hemen hiç ilgisi olmadığı halde kaynak metnin uyandırdığı çağrışımları şiirsel ifadeler halinde yeniden üretmiştir. Kuşkusuz bu nokta, çevir karşılaştırmalarımızda ayırt edici bir özellik olarak saptanabilir.

O takdirde, denilebilir ki, Hammer kaynak metnin daha çok leksikolojik ve semantik yönüyle, Rückert ise kaynak metnin daha çok estetik ve poetik yönüyle ilgilenmişlerdir. Hattâ denilebilir ki, özellikle Rückert, Mevlânâ'nın orijinal metnini çevirmek yerine, bazen bu metinlerin kendi ruhunda bıraktığı izlenimleri öz diline çevirmiş, asıl metinler üzerinden farklı ve fakat yeni ve güzel bazı şiirsel metinler üretmiştir. Bunu da şöyle bir nedene bağlayabiliriz: Hammer-Purgstall'ın tarihçi olmasının yanında bir de çevirmendir. Buna karşın Rückert hem çevirmen hem de şairdir.

O nedenle, şu yargıya da varılabilir: Hammer'in çabası, Mevlânâ'nın dillendirdiği aşkın Batı kıyılarına vuran uzun dalgası, Rückert'in çabası ise, bu aşkın Batı kültürüne düşen uzun gölgesidir. Her iki çaba da takdire değerdir. Bununla birlikte, söylemek gerekir ki, büyük bir denizin aktarılabilmesi için daha büyük çabaların harcanması bir gerekliliktir. Çünkü böyle büyük bir anlam denizi, “denize açılıp enginlere dal”madan aktarılamaz.

Hammer'in *Divan-ı Kebir* çevirilerini incelediğimizde şu sonuçlara vardık: Çeşitli dünyaların ve kültürlerin aktarıldığı yazınsal metinler, çevirmenin elinden yeni bir ürün olarak ortaya çıkar. Gerek kendi kültürüne gerekse de başka kültürlerle yansıma yapar. Hammer-Purgstall, “*Geschichte der schönen Redekünste Persiens*, Wien 1818/ “*İran'ın Güzel Konuşma Sanat Tarihi Viyana 1818*“ adlı eserinin Mevlânâ'nın *Divan-ı Kebir* adlı eserinden yaptığı çeviriler bölümünde Doğuda ve Batıda gördüğü bir çok şeyi Mevlânâ'nın Divan'ında bulduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca bir şans eseri, bir yerde bu divanın iki nüshasını bulduğunu ifade eder. Bu nüshalar tek cildin iki ayrı nüshasıydı. Böylece bir yerine iki nüshayı kullanma fırsatı elde eder.” Birinci Cilt 600 gazel içeriyordu. Bu eser çevirmen von Hussar tarafından temin edilmiş ve Viyana Kıralityet Kütüphanesine hediye edilmişti. İkinci Cilt 800 gazel içeriyordu. Bu da Graf Rzewuski tarafından (Hicri 737/ Miladi 1336) Mevlânâ'nın ölümünden yetmiş küsur yıl sonra yazılmıştı.

Gazellerin çok eskiye dayanması ve sayısının çok fazla olması çeviriyi zorlaştırıyordu. Bir duyguyu, bir hevesi o gazellerin içinde yaşatmak, adeta hayat vermek, büyük bir engel olarak Hammer-Purgstall'ın önünde öylece duruyordu. Buna karşın işi sonlandırma, yeni bir ürün yaratma hissini ve ayrıca ne tür teknik ve yöntemlerle başarıya ulaştığını şu duygularla ifade ediyordu:

“Bu gazeller ulakların son harflerine, alfabetik sıraya göre değil, farklı hece ölçüsüne göre 5 bölümde düzenlenmiştir. Her iki cilt, İstanbul'da bulunan orjinal el yazmasıyla karşılaştırıldığında tam bir uyum gösterdiği görülmüştür. 500 yıllık bu eski nüshayla bu ciltlerin uyum sağlamış olması gerçekten hayranlık uyandırmıştır. Gazelerin bazılarının aynı ve bazılarının ayrı ruhu, havayı ve nefesi yansıttığını müşahade ettik. Hemen hemen tüm gazeller Şems-i Tebriz'e “çağrı“ ile bitiyordu” (Öztürk ve Akay, 2007:57-85).

Hammer-Purgstall için okura hitap etmek büyük bir önem taşıyordu. Çünkü ürünün başarıya ulaşmasında onların takdiri çok şey anlam ifade ediyordu. Birebir çeviriden ise anlam yüklü, okuyucu odaklı bir çeviri şekli oluşturmak istiyordu. İçeriğin ne kadar önemli bir değer olduğunu şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Beş yüz yıl sonra yazılan bu gazellerden, kitabımda yer alan gazeller her iki ciltten alınmış ve tercüme edilmiştir. İkinci ciltte bulunmayanlar birinci ciltten alınmıştır. Alınan bu gazeller uyalara göre düzenlenmiş ve Almanca'ya aktarılmıştır. Bu şiirlerin Almancaya çevrilmesinde başarılı olamamışsak, o zaman 2. ciltten yaptığımız sayısız denemelerin, aslının aynı olmasa da, salt içerikleriyle çevirilerimi ödüllendirecek okurların takdirini kazanacağını umuyorum” (Öztürk ve Akay, 2007:57-85).

Ayrıca, Hammer'in yaptığı çevirileri Rückert, daha fazla şiirleştirerek Almancaştırmıştır. Onun çevirilerindeki fark, üslûp, sözlük seçimdeki titizlik ve anlatım tarzındadır. *Divan-ı Kebir*'den yaptıkları çevirilerde, Hammer'de metin çeviri sanatını; Rückert'te ise şiir çeviri sanatını görmek mümkündür.

Bu bağlamda şöyle bir sonuca varılmıştır: Bazen bir çevirmen daha yumuşak ve esnek ifadelerle, uzun cümleleri anlaşılır hale dönüştürebilecek kısa cümleler kullanabilir. Burada amaç, cümleleri daha anlaşılır ve ifadeli hale dönüştürmek ve okuyucuyu sürükleyici romanın atmosferinden koparmadan akıcı dil kullanımını elde etme çabasının ön planda tutulması olmuştur. Buna karşın Hammer-Purgstall ise *Divan-ı Kebir* çevirilerinde nispeten uzun cümleler kullanmış, ancak o uzun cümlelerde kullandığı dil ile anlam bütünlüğünü bozmamaya gayret etmiş aksine sağlamlaştırmıştır. Genel olarak belirtmek istenilen duygusal çağrışımlı ifadeleri oldukça net ve keskin ifadelerle sağlamış ve okuyucunun ilgisini dağıtmadan sağlam ve direk bir anlatım

düzeni kurmuştur diyebiliriz. Hammer-Purgstall, eserin genel konu bütünlüğüne tarz ve üslubuna bağlı kalarak olabildiğince kendi görüşlerini katmamaya çalışarak ve yalın bir dil kullanımı ile çalışmalarını tamamladığını söylemek mümkündür. Kıyaslama yapılan her bir cümlenin bir birine göre daha iyi veya kötü olması gibi bir durumun söz konusu edilemeyeceği açıktır. Ancak oluşan farklılıkları, çevirinin aslında bir dünya görüşü ve algılama sistemi bütünlüğü olduğu ve bu yüzden tamamen yüzde yüz aynı kelimelerin ve ifadelerin seçilemeyeceği dolayısıyla değişik tarzların olabileceği görüşü ile özetlemek mümkündür.

Hammer-Purgstall'ın iki farklı kültüre olan yansımalarını incelediğimizde şu sonuçlara varırız: Yapılan bilimsel çalışmada incelediğimiz Hammer-Purgstall'ın çok yönlü kişiliğini çeviriler ışığında inceleyip farklı kültürlerdeki yansımalarını ele aldık. Daha görevlerine başlamadan önce gerek Batı dillerine gerekse de Doğu dillerine beş yıl öğrenimi sonunda vakıf olarak belli başlı bir birikim kazanmıştır. Bu birikimini birçok Doğu kültüründe, özellikle de Türk kültüründe, kullanmıştır. Ayrıca, Hammer'in yaptığı çevirileri Rückert, daha fazla şiirleştirerek Almancaştırmıştır. Onun çevirilerindeki fark, üslûp, sözlük seçimdeki titizlik ve anlatım tarzındadır. *Divan-ı Kebir*'den yaptıkları çevirilerde, Hammer'de metin çeviri sanatını; Rückert'te ise şiir çeviri sanatını görmek mümkündür.

Öneriler

Hammer-Purgstall tarafından yazılmış olan “Büyük Osmanlı Tarihi” hala en iyilerinden biri olarak kaldığı için okunmaya ve kaynak göstermeye değer. Ne yazık ki günümüzden aşağı yukarı yüz elli yıl önce onsekiz cild üzerine yazılmış ve yazılışından seksen dokuz yıl sonra ancak on bir cildi Türkçe'ye çevrilebilmiş olan bu tarih, ne yazık ki, çevrilen kısmıyla olsun, tam olarak, Türk harflerine geçirilmemiştir. Bu, çevrilmesinden kaynaklanan bir sorun olarak önümüze çıkmaktadır. Geriya kalan cildlerin de çevrilmesini öneriyorum. Bir de Hammer-Purgstall'dan kaynaklanan eserdeki eksiklik söz konusudur. Eserin en büyük noksanlığı Hammer'in hayatta olduğu 1774-1856 tarihleri arası bilgileri içermeyişidir. Oysa hatırlanacağı üzere, bu tarihler arası Osmanlı Devletinin en yoğun ve hareketli sürecini ifade etmektedir.

Hammer-Purgstall'ın Osmanlı dünyasındaki binikiyüz şairden yaptığı tercümelerden oluşan antoloji kitabı sayesinde Goethe, Hafız'ın Divan'ını Almancaya tercüme etti. Hammer-Purgstall'ın çalışmaları Goethe'nin önüne yepyeni bir dünya serdi. Buna karşın, bizden renkler, figürler taşıyan bu divan bugüne kadar dilimize lirik, anlamını fazla kaybetmeden tercüme edilmedi. Bu gerçekten acı bir boşluktu; doldurulması da kolay değildi. Hem Doğu'nun, hem Batı'nın tefekkürünü, sanatını bilmek, estetik anlayışına hâkim olmak gerekirdi.

KAYNAKÇA

- ACCO, (1985), *Yazınsal 'Polisistem' İçinde Çeviri Yazının Durumu*, Çev. Saliha Pakar, Adam Sanat, 14, s. 59-68.
- AKTAŞ, Tahsin (1996), *Çeviri İşlemine Genel Bir Bakış*, Orsen Matbaacılık, Ankara.
- AKSOY, Berrin (2001), "Çeviride Eleştirmen Seçimleri ışığında Çeviri Eleştirisi", *Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:18/Sayı:2 s. 1-16.
- ATEŞMAN, Ender (2001), "Kültürel Farklardan Kaynaklanan Çeviri Sorunları Ve Çözüm Önerileri", *Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:18/Sayı:2 s.29-35.
- ARROJO, Rosemary (1995), "The Death of the Author and the Limits of the Translator's Visibility", Editörler: SNELL-HORNBY, M., Z. Jettmarova, ve K. Kaindi, *Translation as Intercultural Communication*, John Benjamins, Amsterdam, s. 21-32.
- BABINGER, F. (1953), *Fatih Sultan Mehmet ve İtalya*, Türk Tarih Kurumu, Belleten c. 17 s. 41-82.
- BAYTEKİN, Binnaz (2004), "Akşit Göktürk ve Çeviri Sorunlarına Yöntemsel Yaklaşım", *Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü Dergisi*, s.138-149.
- BEZİRCİ, Asım. (1983), *Orhan Veli - Hayatı, Şairliği ve Seçme Şiirleri*, Bilpa Yayınları, İstanbul.
- BOZTAŞ, İsmail (1992), *Çeviri, Çeviride Eşdeğerlilik ve Dilbilim*, Dilbilim 20. Yıl Yazıları, Karaca Dil Kursu Yayınları, Ankara, s. 35-40.
- BOYNE, Roy (1998), *Foucault ve Derrida'da Feminizm ve Ayırım*, Çev. A. Banu Karadağ, Sel Yayıncılık, İstanbul, s. 77.
- BRILL, E. J. (1913), "First Encyclopaedia of Islam", Editörler: MEYNARD, Barbier de, *Journal Asiatique*, Paris.

- BULUT, Alev (2000), “Çeviri Metnin Değerlendirmesi: Metinsel Eş Değerlik Anahtarları”, *H.Ü. Ed. Fak. Mütercim-Tercümanlık Bölümü, Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, Sayı:10.
- CHMIELOWSKA, Danuta (1988), “Polonya'da Mevlâna hakkında Yapılan Bazı Çalışmalar”, *I. Milletler Arası Mevlâna Kongresi-Tebliğler*, Konya, s. 201-202.
- DEVECİ Tahir ve Zafer Ulusoy (2005), *Örneklerle Almanca Çeviri Tekniği*, Fono Açıköğretim Kurumu, İstanbul.
- ERGİN, N. Oğuz, (1851-1983), *Batıda Mevlâna Celâleddin-i Rûmî*, Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Bildiriler, s. 315-316.
- ERADAM, Yusuf. (1993), *Şiir Çevirisi Üzerine Littera - Çeviri Özel Bölümü*, Karşı Yayınları, Ankara, Cilt: 4. s. 15 - 19.
- EVEN-ZOHAR, Itamar, (1986), “The Position of Translated Literature Within The Literary System”, Editörler: HOLMES, J. S., J. Lambertve ve R. Van den Broeck, *Literature and Translation: New Perspectives in Literary Studies*, Leuven.
- EVEN-ZOHAR, Itamar, (2002), “The Making of Culture Repertoire and The Role of Transfer”, Editörler: PAKER, S., *Translations: (Re)Shaping of Literature and Culture*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınlan, İstanbul, , s. 166-174-229.
- GIBB, E. J. W. (1958), *A History of Ottoman Poetry*, Luzac, London.
- HAMMER, Joseph (1999), *Osmanlı Mühürleri*, Çev., Ümit Öztürk, Pera Yayıncılık, İstanbul.
- HERMANS, Theo, (1985), “Translation Studies and a New Paradigm”, Editörler: HENNANS, T., *The Manipulation of Literature*, Croom Holmes, Londra, s. 7-15.
- HERMANS, Theo, (1997), *Çeviri Anlatıda Çevirmenin Sesi*, Çev., Alev Bulut, Kuram, s. 63-68.
- HOLMES, James S., (1972), *The Name and Nature of Translation Studies*, Rodopi, Amsterdam, s. 66-88.

- HOLMES, James S., (1988), *Poem and Metapoem: Poetry from Dutch to English*, Rodopi, Amsterdam, s. 9 - 22.
- HOLMES, James S., (1988), *Forms of Verse Translation and the Translation of Verse Form*, Rodopi, Amsterdam, s. 23 - 34.
- HOLMES, James S., (1988), *The Cross - Temporal Factor in Verse Translation*, Rodopi, Amsterdam, s. 35 – 44
- HOLZAPFEL, Wolfgang (2000), *Die Historische Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften*, Clarendon Press, Wien.
- JAHANPOUR, Farhang (1999), “Western Encounters with Persian Sufi Literature”, Editörler: LEWISOHN L., ve G. Morgan, *The Heritage Of Sufism*, Oxford, s. 48.
- İŞÇEN, İsmail (2002), *Çevrim Kuramı Çeviribilimin Temelleri Üzerine*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- KAFKA, Franz, (2000), *Dava*, Çev., Ahmet Cemal, Can Yayınları, İstanbul.
- KAFKA, Franz, (2000), *Dava*, Çeviren., Kamuran Şipal, Cem Yayınevi.
- KARADAĞ, Ayşe Banu, (2003), *Edebiyat ve Kültür Dizgesini Şekillendirmede “İdeoloji” Olarak Çevirinin ve Çevirmenin Rolü*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, s.150.
- KERSTIN, TOMENENDAL, (2000), *Das türkische Gesicht Wiens. Böhlau Verlag*, Wien, s. 63-66.
- KOLLER, Weiner (1987), *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*, Heidelberg.
- KOSKINEN, Koisa (1994), *(Mis)Translating the Untranslatable -The Impact of Deconstruction and Post-Structuralism on Translation Theory*, Meta, s. 446-450.
- KÖKSAL, Dinçay (2005), *Çeviri Eğitimi Kuram ve Uygulama*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat (1929), *Hammer’in Osmanlı Şiir Sanatı Tarihi*, Hayat V, Ankara.

- KUÇURADI, Ionna (1989), *Felsefede Çeviri*, Übersetzer-Workshop, 22-24 November 1988 im Deutschen Kulturinstitut, Ankara.
- KUIC, Ranka (1970), "Translating English Romantic Poetry", Editörler: HOLMES, J. S., *The Nature of Translation*, The Slovak Academy of Sciences, Bratislava, s. 182 - 191.
- LEFEVERE, André (1975), *Translating Poetry: Seven Strategies and A Blueprint*, Van Gorcum, Amsterdam.
- ÖZDEMİR, Emin (1995), *Eleştirel Okuma*, Ümit Yayıncılık, Ankara.
- ÖZER, Soysal (1994), *Geriye Dönük Türk Bibliyografyasında Bir Öncü ve Kaynak Olarak Joseph V. Hammer-Purgstall*, 101 S. Kültür Bakanlığı Yayınları: 1603, Milli Kütüphane Başkanlığı Yayınları: 5, Bibliyografik Araştırmalar Dizisi: 1.
- ÖZTÜRK, İlyas (2000), "Tarihsel Süreçte Çeviri", *Sakarya Üniversitesi Yayınları Uluslararası Çeviri Sempozyumu 2004*, Sayı 38, s.28-63.
- ÖZTÜRK, İlyas ve Hasan Akay (2007), *Mevlana'nın Dayanılmaz Davetine Katılmak*, 3F Yayınları, İstanbul. S.55-190.
- PURGSTALL, Hammer (1818), *Geschichte der schönen Redekünste Persiens*, Wien, s. 172-173.
- PURGSTALL, Hammer (1987), "Josef Feiherr von Hammer'in hatıratı", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Dergisi* c. 1 sayı 1. s. 128-131.
- REISS, Katharina (1976), *Texttyp und Übersetzungsmethode*, Lronberg Its.
- RIFAT, Oktay (1981), *Şiir Çevrilir Mi?*, *Yazko Edebiyat*. Sayı 5. s. 47 - 50.
- SAUER, Franz (1972), *Hammer-Purgstall*, Çev., Sezer Duru, Belleten, Ankara.
- SCHNEIDER, George (1930), *Handbuch der Bibliographie*, Hierseman, Leipzig.
- TAN, M. Turhan (1944), *Tarihte Türkler İçin Söylenen Büyük Sözler*, Remzi Kitapevi, İstanbul.

- TOSUN, Muharrem ve Recep Akay (2002), “Kültürlerarası İletişim Sorunları”, *Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Dergisi*, Cilt:4/Sayı:1-2.
- ÜNVER, Süheyl (1969), *Türkiye ve Osmanlı Tarihinden İbretlik Olaylar*, Hayat Tarih Mecmuası, Ankara.
- VARDAR, Berke (1981), *Çeviri Konuşmaları*, Yazka Çeviri, Sayı:2, s.172-173.
- VELİ, Orhan (1971), *I Am Listening to Istanbul*, Çev., Talat Sait Halman, Corinth Books, New York.
- VELİ, Orhan (1989), *I Am Listening to Istanbul* , *Orhan Veli*, Çev., Murat Nemet – Nejat, Hanging Loose Press, New York.
- WILLS, Wolfram (1977), *Übersetzungswissenschaft. Probleme und Methoden*, Stuttgart.

ÖZGEÇMİŞ

Özgür KARYEMEZ 1981 yılında Çemişgezek'te doğdu. Serbest meslek sahibi baba ve işçi emeklisi annenin on çocuğundan dokuzuncusudur. İlkokulu Aydın ili Germencik ilçesi Ortaklar kasabasındaki Atatürk İlkokulunda, ortaokulu Ortaklar Lisesinde ve liseyi Yabancı Dil Ağırlıklı Ortaklar Lisesinde tamamladı. Liseyi birincilikle bitirdi. 1999 yılında kazandığı Marmara Üniversitesi İngiliz Dili ve Eğitimi Bölümünden, 2004 yılında mezun oldu. Aynı yıl M.E.B tarafından halen görev yapmakta olduğu Sakarya ili Ferizli ilçesi T.T.S.İ.S Halit NARİN İlköğretim Okuluna İngilizce Öğretmeni olarak atandı. 2005 yılında Sakarya Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı, Mütercim-Tercümanlık Bölümü Yüksek Lisans programına başladı.